

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mine GENÇ

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE BÜTÜNLEŞMESİNİN MAASTRICHT
KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

İktisat Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mine GENÇ

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE BÜTÜNLEŞMESİNİN MAASTRICHT
KRİTERLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Danışman

Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN

İktisat Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mine GENÇ'in bu çalışması, jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Selman YILMAZ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN (İmza)

Üye : Doç. Dr. Adil KORKMAZ (İmza)

Tez Başlığı:	Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesinin Maastricht Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi
--------------	---

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi: 18/07/2018

Mezuniyet Tarihi : 09/08/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşmesinin Maastricht Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Mine GENÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Mine GENÇ
Öğrenci Numarası	20135208006
Enstitü Ana Bilim Dalı	İktisat
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN
Tez Başlığı	Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Bütünleşmesinin Maastricht Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi
Turnitin Ödev Numarası	984602555

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 23/07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 15

alıntılar dahil % 17 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

23/07/2018

(imzası)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	iv
SİMGELER LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA’NIN BÜTÜNLEŞME SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GELİŞİMİ

1.1. Kavramsal Çerçeve	4
1.2. Avrupa Kelimesinin Kökeni ve Avrupa’yı Birleştirme Çabaları.....	7
1.3. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’ndan Lizbon/Reform Antlaşması’na Avrupa’nın Ekonomik Bütünleşmesi.....	8
1.3.1. Avrupa Toplulukları ve İç Pazar Oluşturulması.....	8
1.3.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu	9
1.3.1.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu	9
1.3.1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu	9
1.3.1.4. Tek Avrupa Senedi	10
1.3.1.5. 1990’lara kadar Avrupa Para Sistemi	11
1.3.2. Avrupa Birliği ve Ekonomik Parasal Birlik Yaratılması.....	13
1.3.2.1. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması)	14
1.3.2.1.1. Ekonomik Parasal Birliğe Geçiş Aşamaları	16
1.3.2.1.2. Kurumsal Yapılanma	19
1.3.2.1.3. Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınlaşma Kriterleri)	20
1.3.2.1.4. İstikrar ve Büyüme Paktı	22
1.3.2.1.5. Ekonomik ve Parasal Birliğin Olası Faydaları ve Zararları	23
1.3.2.2. Maastricht Sonrası Dönem.....	26
1.3.3. Avrupa’da Siyasal Birlik Yaratma Çabaları	29

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ – TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

2.1. AB – Türkiye İlişkilerinin Genel Çerçevesi	30
2.1.1. Ortaklık İlişkisi (1964-1996).....	30
2.1.2. Adaylık Süreci (1999 - 2005)	31
2.2. Türkiye ile Müzakereler (2005 Sonrası)	33
2.2.1. Müzakere Süreci ve Kapsamı	33
2.2.2. Ekonomik ve Parasal Politika Faslı Kapsamında Genel Görünüm	35
2.3. Maastricht Kriterleri Üzerinden Üye Ülkeler ile Türkiye’nin Genel Değerlendirmesi	37
2.3.1. Döviz Kuru	38
2.3.2. Enflasyon Oranı	39
2.3.3. Faiz Oranı	42
2.3.4. Bütçe Açığı / GSYİH.....	44
2.3.5. Devlet Borçları / GSYİH	46
2.4. Müzakere Sürecinin Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN MAASTRICHT KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE MEVCUT

DURUMUNUN FAKTÖR ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

3.1. Literatür Özeti	49
3.2. Amaç	54
3.3. Yöntem ve Veri Seti.....	55
3.3.1. Faktör Analizi	55
3.3.2. Veri Seti.....	56
3.3.3. Faktör Analizinin Maastricht Kriterlerine Uygulanması.....	57
3.4. Bulgular.....	59

SONUÇ	66
--------------------	-----------

KAYNAKÇA.....	71
----------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ	78
-----------------------	-----------

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Bütünleşme Modelleri	6
--------------------------------------	---

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Maastricht Kriterleri Toplu Gösterimi	21
Tablo 2.1 Müzakerelerde Son Durum (16.04.2018 Tarihi İtibariyle)	34
Tablo 2.2 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Enflasyon Oranı.....	41
Tablo 2.3 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Uzun Vadeli Faiz Oranı.....	43
Tablo 2.4 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Bütçe Açığı / GSYİH Oranı (Referans Değer: %3)	45
Tablo 3.1 Veri Seti	57
Tablo 3.2 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsü (2006 Yılı Verileriyle)	59
Tablo 3.3 Bartlett Küresellik Testi (2006 Yılı Verileriyle)	59
Tablo 3.4 Faktör Yapısı (2006 Yılı Verileriyle).....	59
Tablo 3.5 2006 Faktörlerine Göre Ranklar (Estonya Hariç)	61
Tablo 3.6 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsü (2016 Yılı Verileriyle)	62
Tablo 3.7 Bartlett Küresellik Testi (2016 Yılı Verileriyle)	63
Tablo 3.8 Faktör Yapısı (2016 Yılı Verileriyle).....	63
Tablo 3.9 2016 Faktörlerine Göre Ranklar (Estonya Hariç)	64

SİMGELER LİSTESİ

H : Hipotez

R : Korelasyon matrisi

I : Birim matrisi

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	Ankara Anlaşması
AB	Avrupa Birliği
ABA	Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	Avrupa Birleşik Devletleri
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
ABİDA	Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AMBS	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
APE	Avrupa Para Enstitüsü
APIF	Avrupa Parasal İşbirliği Fonu
APS	Avrupa Para Sistemi
AT	Avrupa Topluluğu
ATA	Avrupa Topluluğu Antlaşması
AVROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Kurumu Avro Sistem
BÜMKO	Bütçe ve Mali Kontrol Müdürlüğü
CDS	Kredi Temerrüt Takası
DB	Dünya Bankası
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DKM	Döviz Kuru Mekanizması
ECU	Avrupa Para Birimi
EDP	Aşırı Açık Prosedürü
EPB	Ekonomik ve Parasal Birlik
ESA95	Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Kurumu
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HICP	Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi
İBP	İstikrar ve Büyüme Paktı

IMF	Uluslararası Para Fonu
KDV	Katma Değer Vergisi
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
M.Ö	Milattan Önce
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi

ÖZET

Avrupa Birliği enflasyonist olmayan sürdürülebilir bir büyümeyi gerçekleştirmeyi ve yaşam standardını artırmayı hedeflemektedir. Ekonomik ve parasal bütünleşme bağlamında önemli bir aşama kabul edilen tek para uygulamasına 1999 yılında geçilmiştir. Ekonomik ve parasal alanda istikrarın ve sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için gerekli ölçütler Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınsama Kriterleri) adı altında tanımlanmıştır. Maastricht Kriterleri; enflasyon oranı, uzun vadeli faiz oranı, bütçe açıkları, kamu borçlanması ve döviz kurlarına ilişkin kuralları içermekte olup, bunlara uyum aday ülkeler tarafından ekonomik yakınsamanın gerçekleştirilebilmesi için karşılanması gereken bir koşuldur.

Türkiye gümrük birliği hedefini gerçekleştirdikten sonra AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamıştır. Ekonomik ve Parasal Birliği konu alan 17. Fasıl 2015 yılı itibarıyla müzakerelere açılmıştır. Türkiye'nin üyeliği müzakerelerde kaydedilen gelişmelere bağlıdır. Türkiye'nin performansının Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye ülke performansları ile karşılaştırılması için nicel araştırma yöntemlerinden faktör analizine başvurulmuştur. 2006 ve 2016 verileri üzerinden yapılan analiz sonuçlarına göre; enflasyon oranı ile uzun vadeli faiz oranı göstergelerini içeren parasal konularda Türkiye'nin üye ülkelere yaklaşmadığı; buna karşın bütçe açığı ve devlet borçlanması göstergelerini içeren mali konularda Türkiye'nin birçok üye ülkeye kıyasla başarılı bir performans sergilediği tespit edilmiştir. 2008 küresel ekonomik kriz döneminde uyguladığı mali disiplin sayesinde Türkiye'nin AB ülkeleri kadar sarsılmadığı, başta Maastricht Kriterleri olmak üzere tam üyelik için Türkiye'nin üstlenmesi gereken tüm yükümlülüklerin ülkede ekonomik istikrarının sağlanmasında çıpa görevi yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda; Maastricht Kriterleri'nden uzaklaşmaması ve müzakerelere sonuç odaklı bir yaklaşımla devam edilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Ekonomik ve Parasal Birlik, Maastricht Kriterleri

SUMMARY

EVALUATION OF TURKEY'S INTEGRATION WITH THE EUROPEAN UNION IN TERMS OF MAASTRICHT CRITERIA

The European Union aims to achieve a non-inflationary sustainable growth and increase the standard of living. The single currency, which is considered an important step in the context of economic and monetary integration, was introduced in 1999. Criteria for achieving economic and monetary stability and sustainability are defined under the Maastricht Criteria (Economic Convergence Criteria). Maastricht Criteria include requirements related to inflation rate, long-term interest rate, budget deficits, public debt and exchange rates, and these requirements must be met by candidate countries in order for them to achieve economic convergence.

After Turkey joined customs union, it began full membership negotiations with the EU. Chapter 17 on Economic and Monetary Union was opened to negotiations in 2015. Turkey's membership depends on developments achieved during negotiations. Factor analysis, one of quantitative research methods, was employed to compare Turkey's performance with member states' performance within the framework of Maastricht Criteria. According to the results of the analysis conducted on 2006 and 2016 data; it was determined that Turkey did not converge to member states on monetary issues, including long-term interest rates and inflation rate, whereas in financial matters, including the budget deficit and government debt indicators, Turkey showed a successful performance compared to many member states. It was concluded that Turkey was not shaken up by the global economic crisis of 2008 as much as EU states did by the courtesy of fiscal discipline it adopted, and that all liabilities that need to be undertaken by Turkey for full membership, primarily Maastricht Criteria, formed the basis of economic stability in Turkey. In this context; it is proposed that the Maastricht Criteria should not be abandoned and the negotiations should be continued with a result-oriented approach.

Keywords: European Union, Turkey, Economic and Monetary Union, Maastricht Criteria.

ÖNSÖZ

Toplumun refah seviyesini artırmak ve küresel ölçekte Türkiye'nin konumunu daha da ileriye taşımak için gerekli düzenlemeleri yapmak ve reformları hayata geçirmek için ülkemizde her geçen gün önemli adımlar atılmaktadır. Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusu da bu amaçla atılan en önemli adımlardan birisidir. Uluslararası arenada etkinliğin artırılmasının temeli dünyanın hızlı bir şekilde değişen rekabetçi yapısına ayak uydurmaktan geçmektedir. Türkiye'nin 1959'da AET'ye başvurusu ile başlayan Avrupa Birliği ile bütünleşme yolundaki ilk adımı 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile resmiyet kazanmış ve Avrupa Birliği yolunda günümüze dek gümrük birliğinin tesisi, müzakerelerin başlatılması gibi önemli aşamalardan geçilmiştir. Çalışmamızda Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ne dahil olmak üzere karşılanması gereken beş kriter bağlamında Türkiye'nin Avro Alanı'na dahil olan ülkeler ile dışında kalan ülkeler arasındaki konumu incelenmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin 2006 ve 2016 yılı verileri kullanılarak faktör analizine dayalı kantitatif bir yöntem kullanılmıştır.

Hiç kuşkusuz, her araştırma bir öğrenme vesilesidir. Maastricht kriterleri konusunda bana çalışma olanağı veren ve bu konuda derin bilgisini paylaşan danışmanım Sayın Doç. Dr. Sibel Mehter AYKIN'a, kantitatif analizde her türlü bilgisini paylaşıp desteğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Adil KORKMAZ'a teşekkürlerimi arz ediyorum.

Tez yazım sürecinde yanımda olan çok değerli arkadaşım Akdeniz Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümünde Araştırma Görevlisi Oya SAV'a ve meslektaşlarım Aslı Tuğba EKİZ ile Kezban KARAKOÇ'a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca, çalışmalarım süresince bana her zaman destek olan annem Belgin GENÇ'e, babam Ömer GENÇ'e ve kardeşim Emre GENÇ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mine GENÇ
Antalya, 2018

GİRİŞ

Dünyanın en önemli bloklarından biri sayılan Avrupa Birliği'nin (AB) oluşumunda temel motivasyon kaynağı Avrupa'da toplumsal yıkımı getiren savaşları engelleme fikridir. Yeni bir savaşın ancak ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi birliğin sağlanarak engellenebileceği düşüncesinden hareketle, altı ülke (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuştur. AKÇT'nin başarısı çok geçmeden Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) olmak üzere, benzer şekilde toplumsal barış ve refah düşüncesinde buluşan iki yeni topluluğun daha kurulmasına önayak olmuştur. Kömür, çelik ve demirin üretiminde ve ticaretinde sektör temelinde bir ortak pazar yaratılması şeklinde başlayan bu öncü hareket zamanla kapsamı derinleşip, yayılma alanı genişleyerek 28 ülkenin üye olduğu bugünkü adıyla Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür.

Avrupa Birliği adına ilk kez Maastricht Antlaşması'nda yer verilmiştir. Maastricht Antlaşması, bir yandan köklü bir değişiklikle üye ülke vatandaşlığına ilave olarak Avrupa vatandaşlığı kavramını yerleştirmeye çalışıp, aynı zamanda ortak bir dış politika ile güvenlik politikası tanımlayıp, adalet ve içişleri alanında işbirliğini geliştirirken; diğer yandan Tek Avrupa Senedi ile kurulmaya çalışılan ortak pazarı daha kapsamlı bir bütünleşme boyutuna taşımıştır. Bir başka ifadeyle, Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) temeli esas olarak Maastricht Antlaşması ile atılmıştır. EPB'nin amacı; üye ülkelerin enflasyonunu kontrol altında tutarak faiz oranlarında ve Avro'nun dış değerinde istikrarı sağlamak ve böylelikle küresel ölçekte finans piyasalarında önemli bir aktör haline gelmektir.

Bugün gelinen noktada, 28 üyeli AB 2016 yılı Dünya Bankası verileriyle 16 trilyon doları aşan Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) ile küresel ölçekte önemli bir aktör konumuna ulaşmış (World Bank, <https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> erişim tarihi: 05.03.2018) ve birçok ülke için çekim unsuru olmuştur. Arnavutluk, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Türkiye "aday ülke" sıfatıyla AB normlarına uyum için gerekli çalışmaları yürütmektedir. Bosna-Hersek ve Kosova ise "potansiyel aday ülke" sıfatına sahiptir.

Türkiye'nin 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurusu ile başlayan Avrupa ile bütünleşme bağlamındaki niyet beyanı 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması ile resmiyet kazanarak taraflar arasındaki bütünleşme hareketinin kapsamı ve çerçevesi belirlenmiştir. AET ile Türkiye arasında ortaklık kurmak üzere akdedilen Ankara Anlaşması'nın koyduğu gümrük birliği hedefi 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla fiilen uygulamaya

aktarılmış ve olası bir üyeliğin gündeme alınması için gerekli ön koşul sağlanmıştır. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye "aday ülke" statüsünün verilmesi ve 3 Ekim 2005 tarihinde taraflar arasında müzakerelerin resmen başlaması AB-Türkiye ilişkilerini yeni bir boyuta taşımıştır.

AB'ye üyelik Latince'de "*Acquis Communautaire*" şeklinde ifade edilen AB müktesebatının üstlenilmesiyle bağlantılıdır. AB müktesebatı Türkiye ile müzakereler çerçevesinde 35 başlık (fasıl) altında toplanmıştır. Bunlardan 17. Fasıl Ekonomik ve Parasal Birlik alanını konu almaktadır. 17. Fasıl 14 Aralık 2015 tarihinde gerçekleştirilen Hükümetler Arası Konferans ile müzakerelere açılmış olup, özü Maastricht Kriterleri'ne dayanmaktadır.

Avrupa Birliği'ne üye olacak her bir aday ülkenin Kopenhag Kriterleri'ni (siyasi, ekonomik ve Birlik mevzuatına uyum kriterleri) yerine getirmesi şart iken; AB üyesi bir ülkenin Ekonomik ve Parasal Birliğe dahil olmak için Maastricht Yakınsama Kriterlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Maastricht Kriterleri; döviz kuru, enflasyon, faiz oranları (parasal kriterler) ile devletin mali durumunu gösteren bütçe ve borç kriterlerinden (finansal kriterler) oluşmaktadır.

AB'ye üye her devletin esasında EPB'ye katılımı zorunlu olmakla birlikte, bu konuda herhangi bir süre sınırlaması bulunmamaktadır. Bir ülke EPB'ye katıldığı andan itibaren para politikası alanında yetkisini AB'ye devretmekte ve ortak para politikasını benimsemekle yükümlü olmaktadır. EPB'ye dahil olan ülkeler Avrupa Merkez Bankası çatısı altında birleşerek, Avro Sistemi içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Öte yandan, maliye politikası alanında üye devletlerden AB'ye yetki devri söz konusu olmamaktadır. Bununla birlikte, mali disiplinin sağlanmasına yönelik İstikrar ve Büyüme Paketi çerçevesinde bir dizi önleyici ve caydırıcı tedbir tanımlanmıştır.

AB tanımladığı ekonomi politikası ve diğer politikalar ile enflasyonist olmayan, sürdürülebilir bir büyümeyi gerçekleştirmeyi ve aynı zamanda daha fazla ve daha iyi iş olanakları yaratmak suretiyle vatandaşlarına sunduğu yaşam standardını artırmayı hedeflemektedir. Kısa vadede ekonomik ve mali istikrarın sağlanması, orta vadede potansiyel büyüme hızının gerçekleştirilmesi, uzun vadede ise yaşanan nüfus ve küreselleşme gibi problemlere çözüm üretilmesi AB politikalarının ana amaçları arasında sıralanabilir.

Bu çalışmanın amacı; Avrupa ile bütünleşme çabasında olan Türkiye'nin durumunu Maastricht Kriterleri çerçevesinde analiz etmek ve politika önerileri geliştirmektir. Bu amaca yönelik olarak çalışma 3 ana bölümde ele alınacaktır. Birinci bölümde; Avrupa Birliği'nin kendi içerisindeki bütünleşme hareketi derinleşme ve genişleme boyutuyla tarihsel süreçte

incelenmektedir. Bütünleşme hareketi üç evrede ele alınmaktadır. Bunlar sırasıyla ortak pazar yaratılması, ekonomik ve parasal birliğe geçilmesi, siyasal birlik arayışları şeklindedir.

İkinci bölümde; Türkiye'nin AB ile ilişkileri tarihsel süreçte ele alınmaktadır. Taraflar arasındaki ilişkiler ortaklık ve üyelik çerçevesinde incelenmekte; müzakerelerde geline nokta Ekonomik Parasal Birlik Fası (17. Fası) çerçevesinde detaylandırılmaktadır. Bu bölümde Maastricht Kriterleri referans alınarak üye ülke ve Türkiye verileri üzerinden karşılaştırmalı bir analiz yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise; taraflar arasındaki bütünleşme hareketini inceleyen çalışmalara dair özet verildikten sonra, AB ile Türkiye arasında müzakerelerin başlatılma kararının alındığı tarihi takip eden yıl olması sebebiyle 2006 verileri ve 17. Fasılda müzakerelerin yeniden başladığı tarihi takip eden yıl olması sebebiyle 2016 verileri kullanılarak faktör analizi uygulanmaktadır. 10 yıllık dönemde kaydedilen değişimi görmek açısından karşılaştırma yapılmaktadır. Esas itibarıyla Maastricht Kriterleri çerçevesinde Türkiye'nin üye ülkeler ile karşılaştırmasının yapıldığı bu çalışma politika önerileri ile son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA’NIN BÜTÜNLEŞME SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GELİŞİMİ

1.1. Kavramsal Çerçeve

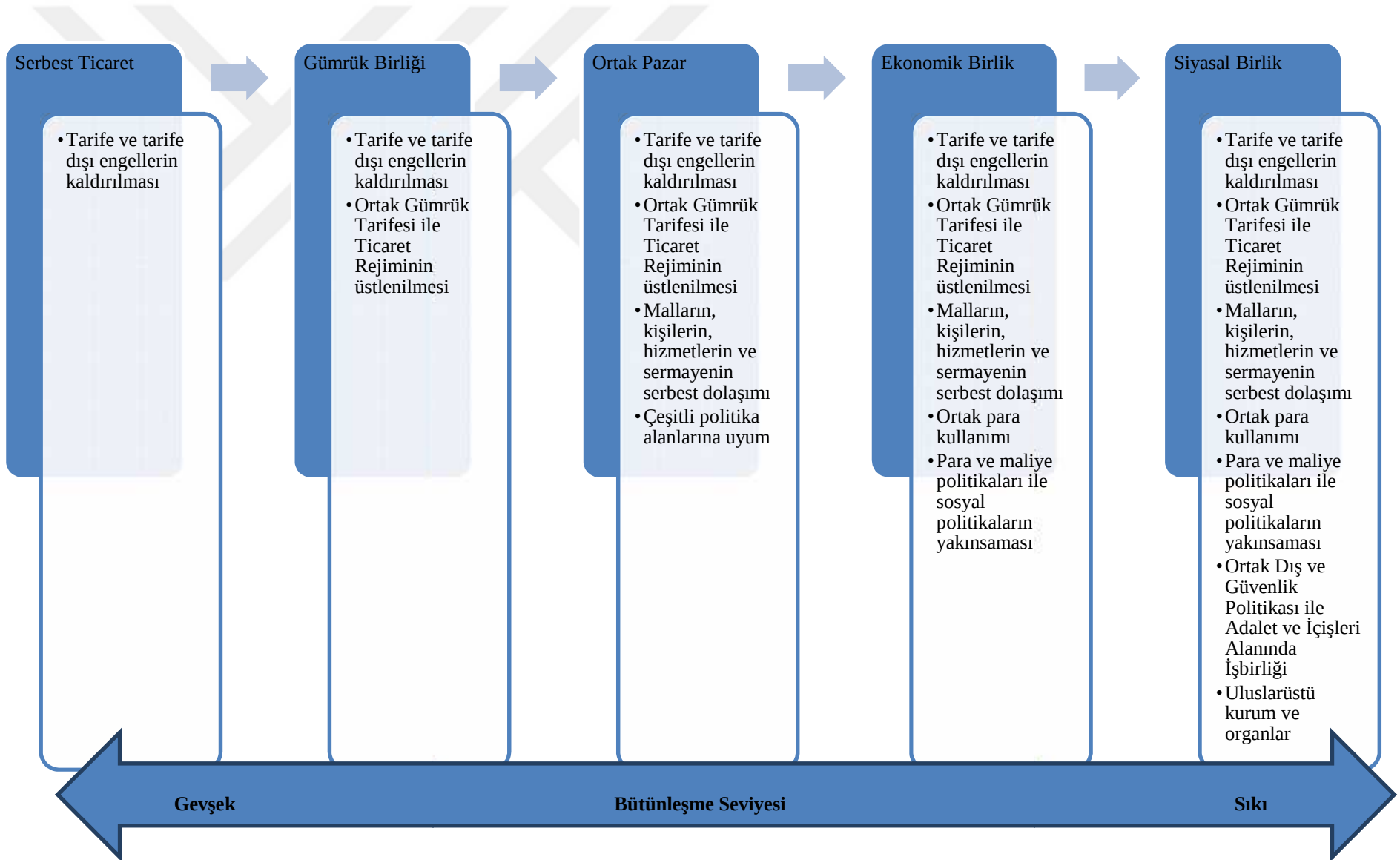
Kökeni Roma İmparatorluğu’na kadar giden bütünleşme hareketleri 19. ve 20. yüzyıllarda yeni düzenlemelerle tekrar gündemdeki öncelikli yerini almıştır. Sanayileşmenin getirdiği yeni pazar arayışları, savaşların yıkıcı etkilerinin yok edilmek istenmesi ve sürdürülebilir bir barış ortamının yaratılması arzusu, ülkelerin artan rekabetçi tutumları, dünyanın artan nüfusu ve ekonomide optimizasyonun sağlanmasının getireceği faydalar başta olmak üzere daha birçok faktör bütünleşmenin temel itici gücünü oluşturmaktadır. Ayrıca, güvenlik endişelerini azaltma ihtiyacı, dünyada pazar payını artırma isteği, dış piyasalara daha rahat ulaşma, ulusal reformları garanti altına alma ve geleneksel ekonomik kazanımları yakalama (ölçek ekonomileri, daha büyük piyasalarla iç içe geçme) isteği de bütünleşmenin diğer itici güçleri arasında yer almaktadır (Akçay, 2013: 269).

Bütünleşme, daha önce bağımsız yönetilen birimlerin tek merkezden yönetilen birim haline dönüştürülmesi sürecidir. Bu bağlamda ekonomik bütünleşme de bağımsız ekonomik birimlerin daha geniş bir ekonomik alana dönüştürülmesini ifade etmektedir. Ekonomik bütünleşme çeşitli aşamalardan geçilerek oluşturulmaktadır. Bu aşamalar; serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması, gümrük birliğine geçilmesi, ortak pazar oluşturulması, ekonomik ve parasal birliğin sağlanması ve tam ekonomik entegrasyonun sağlanmasıdır.

Geniş bir yelpazeye yayılan bütünleşme modelleri Şekil 1’de gösterilmiştir. Bunlardan serbest ticaret bölgesi, antlaşmaya taraf ülkeler arasında mal ticaretine yönelik tarife ve tarife dışı engellerin karşılıklı olarak kaldırılmasından ibaret bir bütünleşme alanı iken; gümrük birliği bundan farklı olarak içeride mal ticaretinin serbestleştirildiği ve aynı zamanda dışarıya karşı ortak dış ticaret rejiminin uygulandığı bir alanı ifade etmektedir. Ortak pazar ise sadece malların değil, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin hiçbir fiziki, teknik ya da mali engelle karşılaşmaksızın serbest dolaşımında olduğu bütünleştirilmiş bir pazarı ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu sayılanlardan daha kapsamlı bir bütünleşme hareketi olan ekonomik birlik ise ortak pazar, gümrük birliği ve serbest ticaret koşullarının yanı sıra başkaca koşulların da sağlandığı çok daha ileri düzeyde bir bütünleşme hareketidir. Ekonomik birlikte para ve maliye politikalarının yanı sıra sosyal alanda da üye ülkeler arasında yakınlaşma sağlanmaya çalışılmaktadır. Ekonomik birliğin para ve maliye olmak üzere olmazsa olmaz iki ayağı bulunmaktadır. Ekonomik ve Parasal Birlik terimi daha ziyade para politikasının ortaklaşa tanımlanması ve uygulanması süreçlerinin ön planda olduğu bir ekonomik

bütünleşme hareketini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ekonomik alandaki bütünleşmeyle yetinmeyip, ortak bir dış ve güvenlik politikalarının oluşturulduğu, üye ülkelerin adalet ve içişleri alanında işbirliğine yöneldiği bütünleşme hareketi ise siyasal birlik olarak adlandırılmaktadır (Ertürk, 1998: 9-13).

Bütünleşme hareketlerinin en kapsamlılarından biri olan Ekonomik ve Parasal Birlik modelinde sisteme dahil olan ülkeler tek bir merkez bankasının para politikası işlemlerini gerçekleştirmesi konusunda uzlaşmaya vararak, ortak para politikası ile ortak döviz kuru politikası uygulamasına geçmeyi kabul etmiş olurlar. Ayrıca EPB ile üye ülkeler arasında döviz kurları sabitleneceğinden, sermayenin serbest dolaşımına yönelik engeller ortadan kalkarak bütünleşme kolaylaşacak ve bu sayede kaynak dağılımında etkinlik sağlanarak finansal entegrasyon hızlanacak, kurlardaki belirsizlik ortadan kalkacağı için yatırımlar ve ticari faaliyetler üzerindeki olumsuz etki bertaraf edilecektir. Bunun yanında, tek merkez bankasının para politikasının yönetimine getirildiği ülkelerde fiyat istikrarı daha kolay sağlanacaktır. Bütünleşme ile yaratılan tüm bu olumlu gelişmeler sayesinde finansal entegrasyon hızlanacaktır (Kalaycı, 2006: 228-229).

Şekil 0.1 Bütünleşme Modelleri

Kaynak: Mehter Aykın ve Tache, 2017: 68.

1.2. Avrupa Kelimesinin Kökeni ve Avrupa'yı Birleştirme Çabaları

“Avrupa” sözcüğü ilk kez M.Ö. 7. yüzyılda Yunanlılar tarafından kullanılmıştır. Yunanlılar yaşadıkları bölgenin dışında kalan ve bilmedikleri kuzeydeki bölgeyi işaret ederken “güneşin battığı yer” anlamına gelen bu kelimeyi kullanmayı tercih etmişlerdir. M.Ö. 5. yüzyıldan başlayarak günümüze dek bu terim Avrupa kıtasının tamamını ifade etmek üzere kullanılır olmuştur (Akdemir, 2014: 41). Avrupa asırlar boyunca din ve veraset savaşlarına sahne olmuş bir kıtadır. 30 Yıl Savaşları, 100 Yıl Savaşları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bunlardan bazılarıdır. Savaş dolayısıyla parçalanan Avrupa'yı birleştirme düşüncesi ve planları başta filozoflar olmak üzere, din adamları ile siyasilerin gündeminden hiçbir zaman düşmemiştir. Savaşla bütünleştirmenin maliyetinin çok yüksek olduğunu gören liderler Avrupa kıtasını barışçıl yöntemlerle birleştirme yolunu tercih etmişlerdir.

Avrupa kıtasının bütünleşmesinde etken olan birçok faktör bulunmakla birlikte, en önemli ivme İngiltere’de 1760’ta başlayan Sanayi Devrimi ile sağlanmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında üretimin hızla artması, buna karşın malların hepsinin üretildiği yerde tüketilememesi gerçeği ticaretin arttırılabilmesi için bağımsız piyasaların birleştirilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Sanayi Devriminin etkisi İngiltere ile sınırlı kalmayıp Avrupa’ya kadar uzanmış ve bu kıtada ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda köklü değişim ve dönüşüme neden olmuştur. 1789 tarihli Fransız Devrimi 19. yüzyılın siyasetine ve ideolojisine şekil verirken, o dönemin ekonomik yapısını da İngiltere’deki Endüstri Devrimi şekillendirmiştir (Alganer ve Yılmaz, 2016:101). Sanayi Devrimi sonrasında artan sanayi mallarının satışı sağlamak amacıyla 1786’da Fransa ile İngiltere arasında ilk ticaret antlaşması imzalanmıştır (Akdemir, 2014: 42-43). Fransa ve İngiltere arasında imzalanan bu anlaşma Avrupa’da ekonomik alanda bütünleşmenin sağlanması amacıyla atılan ilk adımlardan bir tanesi olmakla birlikte tek örnek değildir. 1819 yılında Prusya’da uygulanan Maassen Tarifeleri, 1834 yılında Alman Gümrük Birliği’nin (Zolverein) oluşturulması, 1932 yılında yaratılan Benelüks Ekonomik Birliği kıta Avrupası’nda izlenen diğer öncü ekonomik bütünleşme hareketlerinden bazılarıdır (Karluk, 2014).

Avrupa’da ekonomik bütünleşme ötesinde bir siyasal birlik yaratma düşüncesi aslen İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrasında Batı Avrupa’nın savaşı kaybetmesiyle ortaya çıkmıştır. Bütünleşme fikri, savaş sonrası oluşan ekonomik, siyasi ve güvenlik kaygılarından dolayı giderek önem kazanmış ve taraftar bulmuştur. Yaşam standartlarının yükseltilmesi ve ekonomik refahın artırılmasının yanı sıra, Sovyetler Birliği’nin yayılmacı politikasının engellenmesi, Avrupa’yı güç ve şiddet yoluyla ele geçirmek isteyen devletlerin politikalarının

etkisizleştirilmesi, siyasi açıdan Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri karşısında güçlü bir aktör konumuna gelinmesi Avrupa’da ekonomik ve siyasi bütünleşme yoluyla elde edilmek istenen başlıca kazanımlardır (Akçay vd., 2008: 18-19).

1.3. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’ndan Lizbon/Reform Antlaşması’na Avrupa’nın Ekonomik Bütünleşmesi

Peş peşe yaşanan iki büyük dünya savaşı var olan kaynakların ölümcül sonuçlar doğuracak şekilde değil de barışçıl amaçlarla kullanılması gereğini ortaya koymuştur. Robert Schuman’ın 9 Mayıs 1950 tarihli deklarasyonunda dile getirdiği gibi yakılmış, yıkılmış, parçalanmış Avrupa’nın bütünleştirilmesi ve halkların birleştirilmesi kademeli olarak gerçekleştirilmeli ve ilk iş olarak Almanya ile Fransa arasındaki husumetin kaynağını oluşturan kömür ve çelik üretimi bir bütün olarak ulusların elinden alınarak uluslarüstü bir otoriteye devredilmelidir (Schuman Bildirgesi, <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf> erişim tarihi: 08.04.2018). Böylelikle, savaş ve savaş-dışı sanayinin temel girdisini oluşturan bu maddeler toplumsal refahın artırılmasında kullanılabilecek ve bir diğerine düşman olmuş halkların birleştirilmesi mümkün olacaktır. Bu çerçevede düşünüldüğünde Avrupa bütünleşmesinin biri ekonomik, diğeri siyasi olmak üzere iki boyutunun bulunduğu söylenebilir. Avrupa’daki bütünleşme hareketi ekonomik alanın birleştirilmesi şeklinde başlamış olmakla birlikte, zamanla siyasal alanı da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda ekonomik bütünleşme konusu ayrıntılarıyla ele alınırken, siyasal bütünleşme konusuna çok kısaca değinilecektir. Takip eden bölümlerde sırasıyla Avrupa’da bir iç pazar yaratma süreci açıklandıktan sonra, Maastricht Antlaşması ile çerçevesi çizilen EPB ayrıntılı olarak incelenecek, daha sonra kısaca siyasal bütünleşme çabalarına değinilecektir.

1.3.1. Avrupa Toplulukları ve İç Pazar Oluşturulması

Avrupa bütünleşmesinin ilk hamlesi pazar bütünleşmesi olarak ortaya çıkmıştır. Aşağıda ayrıntılı olarak ele alındığı gibi sırasıyla Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’nun oluşturulması, eş zamanlı olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nun kurulması, Füzyon Antlaşması ile bu üç Topluluğun yönetsel yapısının birleştirilmesi ve nihayet Tek Avrupa Senedi’nin imzalanması tamamen Avrupa’da bir iç pazarın yaratılması amacıyla yapılan hukuki düzenlemeleri oluşturmaktadır.

1.3.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Birliği'ne giden sürecin ilk adımını oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın açtığı yaraların sarılması için Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından geliştirilen Marshall Planı ve akabinde kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD) Avrupa'da ortak bir pazar yaratılması fikrinin geniş kitlelerce benimsenmesini sağlamıştır (Akçay ve Göçmen, 2014: 47). Alman Profesör Walter Halstein, Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet ve Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman AKÇT'nin kuruluşuna giden sürecin kanaat önderlerindendir. AKÇT, Schuman Deklarasyonu'nun ilanından bir yıl sonra 18 Nisan 1951'de Paris'te imzalanıp 23 Temmuz 1952'de yürürlüğe giren Paris Anlaşması ile 6'lar Avrupası (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) tarafından kurulmuştur. AKÇT'nin amacı; kömür ve çelik üretiminde bir ortak pazar yaratmak suretiyle sektörde etkinliği sağlamak ve böylelikle üye ülke ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, işsizliği azaltmak ve yaşam standardının yükseltilmesine katkıda bulunmaktır (Karluk, 2014: 11). AKÇT'nin konulan hedefler çerçevesinde başarıya ulaşması üye ülkelere kısa sürede EURATOM ve AET olmak üzere iki yeni topluluk daha kurmaları yönünde cesaret vermiştir.

1.3.1.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AKÇT gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da savaş yerine barışa hizmet etmek üzere oluşturulmuş bir topluluktur. 25 Mart 1957'de imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulan iki yeni topluluktan biridir. EURATOM'un kuruluş amacı; atom enerjisinin üye ülkeler arasında barışçıl bir şekilde kullanımını artırmak, nükleer sanayilerin hızla kurulup büyümesi için gerekli koşulları sağlayıp bu sayede üye ülkelerde yaşam standartlarını yükseltmek şeklinde belirtilmiştir (Karluk, 2014: 17-18). EURATOM, tıpkı AKÇT'de olduğu gibi dar kapsamlı, sadece atom enerjisi alanında bütünleşmiş bir pazarın oluşturulmasını öngörmektedir.

1.3.1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu

25 Mart 1957'de imzalanarak 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulan ikinci topluluk ise çok daha geniş kapsamlı olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'dur (AET). AET'nin amaçları bu topluluğu kuran antlaşmanın 2. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre;

Topluluğun görevi, ortak bir pazarın kurulması ve Üye Devletlerin ekonomi politikalarının giderek yakınlaştırılması yoluyla Topluluğun bütününde ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir şekilde geliştirilmesini, sürekli ve dengeli bir büyümeyi, daha fazla istikrarı, yaşam standardının hızla yükselmesini ve Topluluğun bir araya getirdiği Devletler arasında daha sıkı ilişkilerin kurulmasını sağlamaktır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2016: 7).

Anlaşmanın 6. maddesi yukarıda tanımlanan amaçlara ulaşmak üzere üye devletlerin bağımsız ekonomi politikaları arasında koordinasyon sağlayacaklarını hükme bağlamıştır. Anlaşmanın 9. maddesi ile de Topluluğun üye devletler arasında tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasına ve üçüncü ülkelerle ilişkilerde ortak bir gümrük tarifesinin kabulüne dayanan bir gümrük birliği temeli üzerine kurulduğu belirtilmiştir. 6'lar Avrupası arasında ortak pazar kurulması için 12 yıllık bir takvim öngörülmüştür. 1959 yılında gümrük vergileri ve kotalar kalkmış, 1961 yılında işçilerin serbest dolaşımı sağlanmış, 1962 yılında tarım ürünlerinde tek pazar yaratılmış, 1968 yılında da gümrük birliği tesis edilmiştir (Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları).

1960'ların sonunda konulan hedeflere ulaşmada önemli mesafeler kat edilmiş olmasına rağmen halen daha aksayan yanlar mevcuttu. Birleştirdiği halklar arasında sıkı bir işbirliği geliştirme nihai amacına hizmet eden bu üç Topluluk (AKÇT, EURATOM, AET) ayrı ayrı yasama ve yürütme organlarına sahipti. Bu ayrık yapı, konulan amaçlara etkin bir şekilde ulaşılmasının önündeki başlıca engellerden bir tanesi olarak görülmekteydi. 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe giren Füzyon Anlaşması ile üç topluluk Avrupa Toplulukları adı altında birleştirilerek kurumsal yapıdaki çok başlılık giderilmiştir.

Bir yandan kurumsal yapıda etkinliğin sağlanması, öte yandan iç ve dış ticaret hacimlerinde hızlı bir artış izlenmesi diğer ülkeler nezdinde AET'yi cazip hale getirmiştir. 1973 yılında Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka AET'ye katılırken, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla kısa sürede üye sayısı 12'ye ulaşmıştır. Bu genişlemeyi takiben derinleşmenin sağlanabilmesi için Avrupa bütünleşme hareketinin bir sonraki adımına geçilmiştir.

1.3.1.4. Tek Avrupa Senedi

Roma Antlaşması hükümleri mal ticaretinde taraflar arasında gümrük birliğinin yaratılmasına imkan verirken, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını da içerecek şekilde aksamadan işleyen bir ortak pazarın kurulması konusunda yetersiz kalmıştır. Avrupa'da bir iç pazar yaratmak üzere 17/28 Şubat 1986 tarihinde Tek Avrupa Senedi imzalanarak 1 Temmuz 1987 tarihinde 12'ler Avrupası'nı kapsayacak şekilde yürürlüğe girmiştir. Tek Avrupa Senedi, iç pazarın kurulmasını sağlayacak hükümleri antlaşmaya

eklemek üzere Roma Antlaşmasını tadil etmiştir. Tek Avrupa Senedi'nin 13. maddesi AET Antlaşması'nın 8a maddesini değiştirmiş ve kapsamlı bir iç pazar tanımı yapmıştır. Buna göre; iç pazar malların kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin hiçbir fiziki, teknik ve mali engelle karşılaşmaksızın serbestçe dolaştığı bütünleştirilmiş bir pazardır. İç pazarın tamamlanması Tek Avrupa Senedi ile takvime bağlanmış ve en geç 1992 yılı sonuna kadar iç pazarın işler hale gelmesi öngörülmüştür. 1 Temmuz 1990 tarihinden başlayarak sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi bir takım güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Birleştirilen pazarda ortak bir paranın kullanılmıyor olmasının iç pazarın aksamadan işlemesinin önündeki önemli bir engel olduğu kısa sürede anlaşılmıştır. Tek Avrupa Senedi ilk kez Ekonomik Parasal Birlik yaratılmasından söz etmesi ve ekonomi politikaları arasında koordinasyon sağlanmasını öngörmesi açısından önemlidir. Ancak, EPB'nin takvime bağlanması için Maastricht Antlaşması'nı beklemek hasıl olmuştur (Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları, <http://aves.akdeniz.edu.tr/sibelaykin/dokumanlar> erişim tarihi: 12.04.2018).

1.3.1.5. 1990'lara kadar Avrupa Para Sistemi

1870-1929 yılları arasında altın standardı uygulanmış ancak 1929 Dünya Ekonomik Krizinin reel ve parasal alanlarda yarattığı etkilerle altın standardı terk edilmiştir. 1929-1933 yılları arasında dünyada yaşanan büyük ekonomik kriz sonrasında uluslararası ticaret; katlı döviz kuru uygulamaları, yüksek gümrük duvarları, kambiyo kısıtlamaları gibi nedenlerle darbe almıştır. Uluslararası ticareti canlandırmak amacıyla 1944 yılında Bretton Woods kasabasında düzenlenen uluslararası konferans çalışmaları sonucunda Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. Bretton Woods anlaşması gereğince ülke paraları arasında konvertibilite sağlanmaya çalışılmış ve döviz kurlarının belirlenen aralıklarda dalgalanmasına izin verilmiştir. ABD istenildiği an doları sabit altın dolar paritesinden altına çevirmeyi taahhüt ettiği için uzunca bir süre bir paranın diğer para cinslerinden değeri dolar kuruna göre belirlenmiş ve 1971 yılına kadar bu uygulama sorunsuz şekilde devam etmiştir. Bu nedendir ki dolar, altın gibi uluslararası rezerv birimi olarak kabul ediliyordu. Ancak Vietnam savaşı esnasında ABD'nin piyasaya yüksek miktarda dolar sürmesi, bunun etkisiyle enflasyonun artması ve dolara olan güvenin azalması nedeniyle bazı ülkelerin ellerindeki doları altına çevirmek istemeleri sonucunda 15 Ağustos 1971'de doların altına konvertibilitesi kaldırılmıştır. Dolayısıyla dolar da diğer paralar gibi dalgalanmaya başlamıştır. Bunun etkisiyle dolar merkezi kuru üzerinden hesaplanan ikili kurların sabit tutulması çok zorlaşmıştır. Bu olumsuzluklar sonucunda AET, 21 Mart 1972'de IMF tarafından öngörülen dolar merkezi kurundan ± 2.25 'lik sapmaları koruyarak üye ülkelerin ikili kurları arasındaki

dalgalanmaların sınırını giderek daraltmasını tavsiye etmiştir. Bu işlem literatüre “tüneldeki yılan” olarak geçmiştir (Ekmekçiler, Ü. S., 2007: 367-368). Bu uygulamada üye ülke paralarının dolara karşı birlikte dalgalanması ve üye ülkelerin karşılıklı kurlarının ise daha dar bir bantta hareket etmesi öngörülmüştür. Ne var ki, ortak bir yaptırım mekanizması oluşturulamadığından ve üye ülkelerin merkez bankaları arasında koordinasyon sağlanamadığından Tüneldeki Yılan uygulaması başarılı olamamış ve bu sisteme son verilmiştir.

AET kurulduktan sonra 1959’da Avrupa Maliye Politikasının oluşturulması amacıyla hazırlanan raporda ilk kez EPB oluşturma fikrine yer verilmiş, ancak öncelikli hedefler gümrük birliğinin tamamlanması ve Ortak Tarım Politikasının gerçekleştirilmesi olduğundan EPB uygulamaya aktarılamamıştır. 1968’de gümrük birliğinin gerçekleştirilmiş olması ve ortak tarım politikası için sabit kur sistemine ihtiyaç duyulması AET’de ABD doları karşısında güçlü bir para yaratılması fikrini bir kez daha gündeme getirmiş, çeşitli zirvelerde konu tartışılmıştır. 1970’te Lüksemburg siyaset adamı Pierre Werner tarafından hazırlanan Werner Raporu ve 1972’de gerçekleşen Paris Zirvesi sonucunda üye ülkelerin parasal birlik oluşturma yolundaki iradesi daha da kesinleşmiştir.

8 Ekim 1970’te açıklanan ve 1971’de yürürlüğe giren Werner Raporu parasal birlik konusundaki ilk girişimdir. Bu rapora temel hazırlayan gelişme ise Aralık 1969’da La Haye Zirvesi’nde Komisyon’dan EPB konusunda aşamalı bir plan hazırlamalarının istenmesidir. AET’yi böyle hazırlığa iten temel sebep ise dolar karşısında Avrupa’nın parasal bir güç oluşturmak istemesidir. Bu raporda, para politikası koordinasyonu için atılması gereken adımlar tanımlanmış, bu doğrultuda döviz kurlarının istikrarı için Tüneldeki Yılan uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulamayı yürütmek için de Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (APIF) kurulmuştur. Tüneldeki yılan uygulaması beklentileri karşılamayınca 13 Mart 1979’da Avrupa Para Sistemi (APS) kurulmuştur. APS, döviz kuru mekanizması (DKM), Avrupa Para Birimi (ECU) ve kredi mekanizmasını birbirine entegre eden bir sistemi ifade etmektedir. ECU, 12 üye devlet ulusal paralarının belirli nominal değerlerinden yaratılan bir para birimidir. DKM’ye katılan üyelerin ülke paralarının merkezi ikili kurların etrafında en fazla $\pm$ %15’lik bir marjla dalgalanmaları öngörülmüştür.

Werner Raporu’nda 1980’e kadar EPB’nin aşamalı olarak gerçekleştirilmesi, tek bir topluluk parası yaratılması, döviz kurlarının geriye dönülmez bir şekilde sabitlenerek ulusal paraların tam konvertibilitesinin sağlanması, topluluk merkez bankasının kurulması hedeflenmiştir. Ancak, 1970’lerde ekonomik durgunlukla sonuçlanan bir dizi olay yaşanmıştır. Petrol krizi ve Vietnam savaşının finansmanı için karşılıksız para basılması

uluslararası para krizlerini ve Bretton Woods sisteminin çökmesini beraberinde getirmiştir. Artan korumacı politikalar ticaret hacminin daralmasına neden olurken, neticede işsizlik ve enflasyon oranlarının hızla yükselmesini de tetiklemiştir. Smithsonian düzenlemelerinin ekonomik bunalımı önleyemediği bu ortamda Werner Raporu başarıya ulaşamamıştır.

1978’de Kopenhag ve Bremen’de toplanan AB Konseyi’nce hazırlanan Marjolin Raporu’ndan sonra Avrupa’da para birliğini gerçekleştirecek bir plan kabul edilmiş ve 13 Mart 1979’da Avrupa Para Sistemi (Avropean Monetary System, EMS) adı verilen para sistemi yürürlüğe girmiştir. Avrupa Para Sistemi (APS), ECU (Avropean Currency Unit) olarak anılan Avrupa Para Birimi, döviz kuru mekanizması ve kredi mekanizmasından oluşan üç temel unsur üzerine kurulmuştur. Sistemin temel özelliği ise sabit fakat ayarlanabilir döviz kurlarıdır.

APS’nin amacı, AB üyesi ülkeler arasındaki kur dalgalanmalarını minimize etmek, döviz kurlarına istikrar kazandırmak, ülkeler arasındaki parasal politikalarda koordinasyonu artırarak ekonomide istikrarı sağlamak şeklinde belirtilmiştir. Bu sisteme dahil olan para birimlerinin birleşimiyle oluşan merkezi kur Avrupa Para Birimi olarak adlandırılmıştır. ECU, Avrupa paralarından oluşan bir sepete dayanan ödeme aracı ve hesap birimi olarak kabul edilen bir para birimidir. ECU; merkezi kurların belirlenmesinde ve kurlardaki sapma eşiğinin hesaplanmasında referans oluşturmasının yanı sıra, APS’nin temel hesap birimi olma özelliği dolayısıyla da ödeme aracı ve rezerv birimi olma fonksiyonunu da yerine getirmektedir (Ekmekçiler, 2007: 371).

1988 Haziran’ında gerçekleştirilen Hannover Zirvesi’nde EPB’ye geçiş prensip kararına bağlanmış; 1989’da Madrid Zirvesi’nde ise Werner Planı’nın yerine geçecek olan “Delors Planı” kabul edilmiştir (Kalaycı, 2008: 287-288). Aşağıda detaylandırıldığı gibi Delors Planı da üç aşamalı bir plan çerçevesinde tek paraya geçişi öngörmektedir. ECU olarak ifade edilen para birimi, Almanya’nın uyguladığı baskı sonucu 15-16 Aralık 1995’te Madrid Zirvesi’nde varılan uzlaşa ile AVRO olarak değiştirilmiştir.

1.3.2. Avrupa Birliği ve Ekonomik Parasal Birlik Yaratılması

Avrupa bütünleşmesinin ikinci hamlesini ise bütünleşmiş pazarda tek bir paranın kullanılması oluşturmaktadır. Aşağıda detaylandırıldığı gibi, Maastricht Antlaşması hükümleri tek paraya geçiş sürecine ve para politikasının uygulanışına dair hukuki kuralları tanımlamaktadır. Özellikle mali politika gibi Maastricht Antlaşması’nda yeterince yer verilmeyen konular ise zaman içerisinde İstikrar ve Büyüme Paketi gibi tamamlayıcı belgelerle

hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde AB'nin para ve maliye politikasının ana hatları sunulmaktadır.

1.3.2.1. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması)

Topluluk kurucu antlaşmasında köklü değişiklikler getiren Maastricht Antlaşması 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanarak 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği adının ilk kez telaffuz edildiği ve AET'nin Avrupa Topluluğu olarak anılmaya başlandığı Maastricht Antlaşması aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

Bölüm 1: Ortak Hükümler

Bölüm 2: Avrupa Topluluğunu Kurmak Üzere Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşmasında Değişiklik Yapan Hükümler

Bölüm 3: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nda Değişiklik Yapan Hükümler

Bölüm 4: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nda Değişiklik Yapan Hükümler

Bölüm 5: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Hükümleri

Bölüm 6: Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliğine Dair Hükümler

Bölüm 7: Son Hükümler

Protokoller ve Deklarasyonlar.

Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması görüldüğü gibi bir yandan Ekonomik Parasal Birlik Alanının kurulmasına yönelik hükümlere yer verirken, diğer yandan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Hükümleri ile Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliğine Dair Hükümleri içermektedir. Dolayısıyla Maastricht Antlaşması, sadece ekonomik birlik değil aynı zamanda siyasi birlik yaratma yönünde de ileriye doğru atılmış önemli bir hamle olarak düşünülebilir. Ancak çalışmanın amaçları doğrultusunda konunun dağılmaması için burada sadece EBP boyutu ele alınacaktır.

Maastricht Antlaşması'nın amacı 2. maddede belirtildiği şekliyle, ortak pazar ve ekonomik parasal birlik yaratmak yoluyla Topluluk çapında;

- Ekonomik aktivitelerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir gelişmesini,
- Yüksek istihdam ve sosyal güvenlik seviyesinin sağlanmasını,
- Kadın ve erkek arasında eşitliğin tesis edilmesini,
- Enflasyonist olmayan ve sürdürülebilir bir büyümeyi,
- Ekonomik performansın dönüşümü ve ileri düzeyde bir rekabet gücünün sağlanmasını,
- Çevre kalitesinin iyileştirilmesi ve büyük oranda korunmasını,
- Yaşam standardının ve kalitesinin artırılmasını,

- Üye devletler arasında ekonomik ve sosyal uyumun ve dayanışmanın arttırılmasını teşvik etmektir.

Bu amaçlara ulaşmak üzere, Avrupa Topluluğu ve üye devletler ekonomi politikalarını maksimum koordinasyona dayanan, serbest rekabete dayalı açık piyasa ilkelerine göre yönlendirilen bir ekonomi politikası oluşturmakla yükümlü tutulmuşlardır. Bu çerçevede, serbest rekabete dayalı açık piyasa ilkesinden taviz vermemek kaydıyla, fiyat istikrarını sağlama amacına yönelik olarak, tek paranın dolaşımını beraberinde getirecek şekilde döviz kurlarının değişmemek üzere sabitlenmesi, tek para politikasıyla döviz kuru politikasının yönetiminin tanımlanması öngörülmüştür. Tüm bu eylemlerin fiyat istikrarı, makul bir kamu finansmanı ve para politikası ve nihayet sürdürülebilir ödemeler dengesi ilkeleriyle uyumlu olması da prensip kararına bağlanmıştır (Sibel Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları).

Ekonomik ve parasal politikaya dair anayasal düzenlemeler, Avrupa Birliği Anlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşması'nın 119. ve 133. maddeleri arasında yer almaktadır. Bu antlaşmada ekonomik ve parasal birliğin amaçları şu şekilde belirtilmiştir (Erdem ve Ulucak, 2014: 21-22);

- Malların, sermayenin ve hizmetlerin serbestçe dolaşabildiği tek bir pazar oluşturmak,
- Piyasa mekanizmasını her alanda etkin kılmak,
- Yapısal değişim ve bölgesel gelişimi sağlayacak ortak politikalar geliştirmek,
- Makroekonomik politikalar arasında eşgüdüm sağlamak,
- Birlik üyesi ülkelerin para birimlerini tam konvertibl hale getirmek,
- Sermaye hareketlerinin tam liberalizasyonunu sağlamak,
- Bankacılık ve diğer mali piyasaların entegrasyonunu sağlamak,
- Paraların dalgalanma marjlarını kaldırarak kurların geri dönülmez bir şekilde sabitlenmesini sağlamak,
- Para birimlerinin birbirlerine dönüştürülmesinin getirdiği işlem maliyetlerini ortadan kaldırmak ve bu sayede mübadele kuru belirsizliklerini sıfırlamak.

Avrupa Birliği Antlaşması olarak da adlandırılan Maastricht Antlaşması'nda AB'ye üye olan ülkelerin EPB'ye dahil olabilmesi için yerine getirmesi gereken Maastricht Kriterleri, EPB'nin aşamaları ve bunun için uygulanması gereken politikalar yer almıştır. Antlaşma, 1989 tarihli Delors Planı'nda belirlendiği gibi üç aşamalı süreç sonunda Avrupa Para Birliğine geçişi öngörmektedir. Üye ülkelerin para politikalarının uyumlaştırılmasıyla EPB'nin 1 Ocak 1999'a kadar tamamlanması hedeflenmiştir (Ağır, 2010: 18-21). EPB hedefinin gerçekleşmesi için ilk olarak sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, fiyat

istikrarının sağlanması, kamu maliyesinin sağlamlaştırılması ve merkez bankalarının bağımsızlığının teminat altına alınması gereklidir (Özkan-Günay, 2007: 95). Pür ekonomik birlik, teoride ortak bir para ve maliye politikasının oluşturularak sosyal politika alanında da yakınlaşmanın gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Bununla birlikte, Maastricht Antlaşması parasal alanın nasıl yapılandırılacağına net tanımını verirken, maliye politikasının çerçevesi daha ileriki bir tarihte İstikrar ve Büyüme Paketi ile netleştirilmiştir.

1.3.2.1.1. Ekonomik Parasal Birliğe Geçiş Aşamaları

Uluslararası ekonomik entegrasyonun nihai aşaması olan parasal birlik, birliğe dahil olan ülkeler arasında ikili döviz kurlarının dalgalanma marjı olmaksızın sürekli olarak sabitlenmesini yani döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin korunacağı hususunda tam bir güvencenin sağlanmasını ve ulusal paraların birbirine çevrilmesinde her türlü banka giderinin ortadan kaldırılmasını, sermayenin serbest dolaşımı önündeki tüm engellerin kaldırılarak nihayetinde ulusal paraların yerini ortak bir paranın almasını öngörmektedir (Akçay, 2014: 351-352). Parasal birliğin yaratılabilmesi için temel olarak beş aşamadan geçilmesi gerektiği dile getirilmektedir. Bunlar sırasıyla; (1) döviz kuru birliğinin oluşturulması, (2) ortak fon mekanizmasının yaratılması, (3) tam konvertibilitenin sağlanması ve ekonomi politikalarında eşgüdüm sağlanması, (4) tek bir merkez bankasının kurulması ve ortak bir döviz rezervinin oluşturulması, ortak bir para politikasının uygulanması, (5) tek paranın tedavüle sokulmasıdır (Tonus, 2000: 3-4).

Üç aşamalı bir plan çerçevesinde ekonomik ve parasal birliğe geçişi öngören Maastricht Anlaşması, üye ülkelerin para ve maliye politikalarının uyumlaştırılması yoluyla, döviz kurlarında istikrarın sağlanmasını, düşük bir enflasyonun gerçekleştirilmesini ve devlet borçlarının hedef seviyeye çekilmesini öngörmüştür. EPB'ye geçiş aşamaları, tarih aralığı ve yapılması öngörülenler aşağıda özetlenmiştir;

Birinci Aşama (1 Ocak 1990 – 31 Aralık 1993): Birinci aşama Maastricht Anlaşması öncesi yapılması gereken işlemleri kapsamaktadır. Bu dönemde, üye ülkeler APS'ye dahil olmuş; Avrupa Birliği içerisinde ve AB ile üçüncü ülkeler arasında sermayenin serbest dolaşımını engelleyen bütün kısıtlamalar kaldırılmıştır. Üye ülkelerin ulusal programları uygulanmakta olan ekonomi ve maliye politikalarının birbirine yakınlaştırılması amacına hizmet edecek şekilde tanımlanmıştır. Bu dönemde ulusal merkez bankalarının bağımsızlığı sağlanmış, enflasyonla mücadele öncelikli hedefler arasına alınmış, döviz kuru istikrarının sağlanması ve bu bağlamda ödemeler bilançosu yönetimi önem kazanmıştır. Sağlam bir kamu maliyesi oluşturma yolunda çaba sarf edilmiştir. Genel ekonomi politikası bağlamında yapısal

farklılıkların giderilmesine yönelik tedbirler alınırken, para politikası bağlamında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve finansal bütünleşme önündeki her türlü engelin kaldırılması öncelikle çalışılan konu başlıklarını oluşturmuştur. Nihai hedef ise üye ülkelerin ekonomik performanslarının bir diğerine yakınlaştırılmasını sağlamaktır.

Delors Raporu'nda birinci aşamada yapılacaklar listesi şu şekilde belirtilmiştir: Ekonomik alanda yapılacaklar sırasıyla; (1) fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılarak AB rekabet politikasının güçlendirilmesi, (2) ekonomik dengesizliklerin düzeltilerek bölgesel kalkınma çalışmalarının hızlandırılması, (3) fiyat istikrarının sağlanması, (4) kamu maliyesinin sağlamlaştırılmasıdır. Parasal alanda ise yapılacaklar; (1) sermayenin serbest dolaşımına yönelik tüm kısıtlamaların kaldırılması, (2) üye ülkelerin APS'nin döviz kuru mekanizmasına katılması, (3) merkez bankalarının bağımsızlaştırılması, ve (4) ECU'nun önündeki tüm engellerin kaldırılmasıdır (Evlimoğlu ve Bozdağlıoğlu, 2014: 271-272).

İkinci Aşama (1 Ocak 1994 – 31 Aralık 1998): İkinci aşamanın amacı, tek para kullanımı öncesinde üye ülkeleri EPB'ye hazırlamaktır. Bu amaç doğrultusunda EPB'nin altyapısını kurmak üzere bir dizi hazırlık çalışması hayata geçirilmiştir. Bir sonraki aşamada faaliyetlerine başlaması öngörülen Avrupa Merkez Bankası için gerekli düzenlemeleri yapmakla görevlendirilen Avrupa Para Enstitüsü (APE) kurulmuştur. Bu enstitünün görevi, üye ülkelerin uyguladığı para politikası arasında koordinasyon sağlamak ve üye ülke merkez bankalarına önerilerde bulunmaktır. Bu dönemde üye ülkelerin ekonomi ve para politikaları arasında koordinasyon sağlama çalışmalarına devam edilmiş, ECU'nun kullanım alanı genişletilmeye çalışılmıştır.

EPB'nin işleyebilmesi için üçlü bir sistem tanımlanmıştır. Bunlar; Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS), Avro Sistem (Avrosystem) ve Avrupa Merkez Bankası (AMB)'dir. AMBS, Avrupa Merkez Bankası ve ulusal merkez bankalarından oluşan bir sistemdir. Avro'yu benimseyen ve benimsemeyen tüm AB üyesi ülkelerin ulusal merkez bankalarını kapsamaktadır. Avro Sistem ise sadece parasal birliğe dahil olan ulusal merkez bankalarından ve AMB'den oluşmaktadır. Avrupa Merkez Bankası'nın kendisi ise AMBS ile Avro Sistem'in işleyişinden ve fiyat istikrarının sağlanmasından sorumlu temel aktördür. Bu aşamada, AB üyelerinin performanslarının yakınlaşmasında referans alınacak ve özellikle üye ülkelerin EPB'ye dahil olup olamayacağının belirlenmesinde kullanılacak Maastricht Yakınlaşma Kriterlerinin kapsamı belirlenmiştir. Bu kriterler; enflasyon, faiz, bütçe açığı, ulusal borç ve döviz kurundan oluşmaktadır (Akçay ve Göçmen, 2014: 359).

Bu aşamada kaydedilen önemli gelişmeler maddeler halinde şöyle sıralanabilir;

- Avrupa Para Enstitüsü'nün (APE) kurulması ve Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nun görevlerinin APE'ye devredilmesi,
- Üye devletlerin merkez bankaları arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi ve yasal olarak bağımsızlık statüsü kazandırılması,
- Fiyat istikrarını teminat altına almak üzere üye devletlerin para politikaları arasında koordinasyonun sağlanması,
- Üçüncü aşamada APE'nin yerini alacak olan Avrupa Merkez Bankası'nın faaliyetlerine başlayabilmesi için gerekli altyapının hazırlanması,
- Ortak paranın kullanımına ilişkin altyapının oluşturulması,
- Üye ülkelerin aşırı bütçe açıklarından korunması, bu konuda Konsey tarafından üye ülkelerin bütçe performansının izlenmesi ve gerekli düzeltmelerin yapılması,
- Kamu sektörünün finansmanını yasaklayan yasal düzenlemelerin yapılması ve kamu sektörü kuruluşlarına ayrıcalık tanınmasının ortadan kaldırılması,
- Üye ülkelerin kamu sektörü finansmanına dair sorumluluklarının Birlik veya bir başka üye ülke tarafından üstlenilmesini engelleyen düzenlemelerin yapılması,
- EPB içinde güçlü bir kamu maliyesi oluşturmak ve mali disiplini sürdürmek amacıyla İstikrar ve Büyüme Paketi'nin (İBP) kabul edilmesidir.

Üçüncü Aşama (1 Ocak 1999-1 Ocak 2002): Üçüncü aşamada APE, parasal birlik hazırlıkları kapsamında gerekli yapısal, yasal, teknik altyapı çalışmalarını yürütme misyonunu tamamlayarak yerini Avrupa Merkez Bankası'na bırakmıştır. Avrupa Merkez Bankası 1 Temmuz 1998'de resmen görevine başlamıştır. 1 Ocak 1999'da parasal birliğin son aşamasına geçilerek bu tarihten itibaren Avro, AB'nin resmi parası olarak dünya piyasalarına tanıtılarak piyasalarda ve bankalarda yerini almıştır. 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla 17 ülkenin katıldığı uluslararası ekonomik entegrasyonların nihai aşaması olan parasal birliğe geçilmiştir. Üye ülkelerin ulusal paralarının Avro'ya dönüşüm oranları geri dönülmez biçimde belirlenmiştir. Avro alanına dahil olacak ülkeler belirlenmiş; tek para kullanan ülkeler Avro Sisteminin, tüm üye ülkeler de AMBS'nin çatısı altında toplanmıştır. 1999'dan 2002'ye kadar ulusal paraların tedavülde kalmasına izin verilmiştir; çünkü bu sürede Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, Avrupa'daki yapısal sorunlar ve 1990'lı yıllarda yaşanan resesyon Avro'nun kullanımına başlamasını aksatmıştır. 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla milli paralar tamamen tedavülden kaldırılarak, milli paraların yerine Avro banknot (kağıt para) ve madeni para olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu aşamada İngiltere, Danimarka ve İsveç dışındaki üyeler Avro adıyla anılan tek paraya geçişi kabul etmişlerdir. 1 Temmuz 2002 itibarıyla banknot ve madeni paraların tedavüle sokulmasıyla ulusal paralar tedavülden kaldırılmıştır. Böylelikle

Avro ulusal paraların yerini almıştır ve tek Avrupa parası olmuştur. Bu noktada tek paraya geçişi kabul eden ülkeler para politikası yetkilerini AB organlarına devrederken, maliye ve vergi politikasına ilişkin yetkileri ise her ülke kendine özgü olarak uygulamaya devam etmiştir.

1.3.2.1.2. Kurumsal Yapılanma

EPB'nin işleyişinde iç içe geçmiş iki halka bulunmaktadır: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS); Avrupa Merkez Bankası ile tüm ulusal merkez bankalarından oluşan bir sistem olup, EPB'nin coğrafi alan itibarıyla en geniş halkasını oluşturmaktadır. AMBS Avro Alanına dahil olsun olmasın tüm üye ülkelerde fiyat istikrarının sağlanmasını amaç edinmiştir. Fiyat istikrarından ödün vermemek kaydıyla, AB'nin hedefleri doğrultusunda genel ekonomik politikaları destekler. Avro Sistem ise AMBS'nin içinde sadece EPB'ye dahil olan ulusal merkez bankaları ile Avrupa Merkez Bankasını içeren daha küçük bir halkadır. Avro Sistem, tek para (Avro) alanındaki para politikasının yürütülmesinden sorumludur ve en önemli amacı fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir.

Esasında AMBS'nin ve dolayısıyla Avro Sistemin eş değer dört temel görevi vardır. Bunlar yetkilendirildikleri alanda geçerli olup ABİDA md. 127(2) uyarınca sırasıyla; (1) Avro alanı için para politikasını belirlemek ve uygulamak, (2) döviz kuru işlemlerini yürütmek, (3) Avro alanındaki ülkelerin resmi rezervlerini tutmak ve yönetmek, (4) düzgün işleyen bir ödemeler sistemi oluşturmaktır (Erdem ve Ulucak, 2014: 27).

Temel misyonu Avro'nun istikrarını sağlamak ve aynı zamanda finansal sistemin etkin işleyişini gerçekleştirmek olan Avrupa Merkez Bankası ise her iki halkanın da tepe kuruluşu konumundadır. 1 Haziran 1998'de Almanya'nın Frankfurt kentinde kurulup, 1 Ocak 1999 tarihinden beri faaliyetlerini sürdüren AMB Birlik içinde Avro cinsinden banknot ihracına izin verme konusunda tek yetkilidir (ABİDA, md. 128(1) ve 282, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> erişim tarihi: 08.02.2018). Bankacılık sisteminin denetimi ve finansal sektörün istikrarının sağlanması bağlamında AB kurum ve organları ile birlikte ulusal hükümetlere danışmanlık hizmetleri vermektedir. Bunun dışında tek paranın tedavülünü sağlamak ve bu doğrultuda Avro arzını ve faiz hadlerini kontrol etmek, Avro'nun değerini etkilemek amacıyla döviz operasyonları gerçekleştirmek, resmi döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek, açık piyasa işlemlerini yürütmek AMB'nin başlıca görevleri arasında yer almaktadır.

Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşmanın (ABİDA) 3. maddesi uyarınca münhasır yetki alanına bırakılan para politikasını oluştururken ve uygularken AMB tamamen

bağımsız hareket etmektedir. AMB ve Ulusal Merkez Bankaları yasal çerçevede kendilerine verilen görevleri ifa ederken hiçbir yerden emir alamazlar (Kurumsal Bağımsızlık). AMB ve Ulusal Merkez Bankaları hükümetlere ve birliğin kurumlarına kredi veremezler. Temel görevleri fiyat istikrarını sağlamaktır (Fonksiyonel Bağımsızlık). AMB kendi bütçesine haiz olmakla birlikte bu bütçenin üye ülkelerle herhangi bir bağlantısı yoktur (Mali Bağımsızlık). AMB organlarının üyeleri sınırlı süreli olarak görevlerini yerine getirmektedirler (Personel Açısından Bağımsızlık). AMB enflasyonla mücadelede gereken para politikası araçlarını (açık piyasa işlemleri -repo, ters repo-, reeskont faiz oranı, zorunlu karşılık oranı) kullanma özgürlüğüne sahiptir (Operasyonel Bağımsızlık) (Kar, 2010: 300-301).

1.3.2.1.3. Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınlaşma Kriterleri)

EPB'nin Tek para (Avro), Avro Sistem, Döviz Kuru Mekanizması-II ve Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınlaşma Kriterleri) olarak sıralanabilecek dört ana unsuru bulunmaktadır. Bunlardan Maastricht Kriterleri; Avro'nun güçlü ve istikrarlı bir para olması, para ve döviz kuru politikasının etkinliğinin sağlanması, üye ülke ekonomilerinin bir diğerine yaklaşması ve tüm bunların sürdürülmesi bağlamında önemle üzerinde durulan kriterlerdir.

Daha önce de belirtildiği gibi, para politikası tek bir merkezden yürütülürken, maliye politikası yönetimi üye devletlere bırakılmıştır. AMB'nin para politikasıyla üye devletler tarafından uygulanan maliye politikaları arasında eşgüdüm sağlanması şarttır. Maastricht kriterleri de eş zamanlı olarak bu uyumu sağlamak amacıyla oluşturulmuştur (Genç, 2008: 69-70). EPB alanına dahil olmak isteyen üye ülkeler, ulusal paralarından vazgeçip ortak parayı kullanacak, Avro Sisteme dahil olacak, para ve döviz kuru politikalarını belirleme yetkilerini AMB'ye devredecek, döviz kuru mekanizmasına (DKM-II) katılacak ve ulusal mevzuatlarının da bunları gerçekleştirmeye elverişli olmasını sağlayacaktır. Üye ülkenin EPB'ye girmeden önce iki yıl boyunca DKM-II'de yer alması ve ulusal para biriminin Avro karşısında merkezi bir parite bandı ($\pm 15\%$) bandı içerisinde en az iki yıl kalması gerekmektedir.

Maastricht Kriterleri toplu gösterimi Tablo 1'de, açıklaması ise özlü bir şekilde aşağıda verilmiştir. Her bir kritere yönelik eşik değerler ile ülke performansları AB – Türkiye ilişkilerinin incelendiği ikinci bölümde açıklanmaktadır. Maastricht Kriterleri çerçevesinde (Dilekli ve Yeşilkaya, Maastricht Kriterleri, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018):

- Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1.5 puanı geçmemelidir. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma, m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın

121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol, m.1, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018).

- Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m.2; www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf Aşırı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokol, erişim tarihi: 01.04.2018).
- Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m.4 www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018).
- Üye devletlerin bütçe açıklarının GSYİH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m.4 www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018).
- Son 2 yıl itibarıyla, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m.3, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf erişim tarihi: 01.04.2018).

Tablo 1.1 Maastricht Kriterleri Toplu Gösterimi

Maastricht Kriterleri	Kriter Değeri
Döviz Kuru	Üye ülkenin ulusal parasında son iki yıl içinde kendi inisiyatifiyle devalüasyon yapılmamış olmalıdır.
Enflasyon Oranı	Üye ülkenin enflasyon oranı en düşük enflasyona sahip üç ülkenin ortalamasından en fazla 1.5 puan yüksek olabilir.
Uzun Vadeli Faiz Oranı	Üye ülkenin uzun vadeli faiz oranı en düşük faiz oranına sahip üç ülkenin ortalamasından en fazla 2 puan fazla olabilir.
Bütçe Açığı / GSYH	Üye ülkenin bütçe açığının GSYH'ye oranı %3'ten az olmalıdır.
Kamu Borç Stoku / GSYH	Üye ülkenin devlet borçlarının GSYH'ye oranı %60'ı aşmamalıdır.

Kaynak: AB Bakanlığı, Maastricht Kriterleri, https://www.ab.gov.tr/_301.html (erişim tarihi: 22.05.2018).

Maastricht Antlaşması ile getirilen bu kriterler, AB üyesi ülkelerin EPB'ye katılımının uygun olup olmadığını belirleyen beş makroekonomik unsurdan meydana gelmektedir. Ekonomik Yakınlaşma Kriterleri şeklinde de ifade edilen Maastricht Kriterlerinin asıl amacı parasal birliğin sürdürülebilir olmasını sağlamaktır. Bu kriterlerin karşılanması, ilgili ülkenin

Avro Bölgesine dahil olmadan önce ekonomik istikrarı sağladığını ve bütünleşme için gerekli tüm koşulları yerine getirdiğini göstermektedir. Avro bölgesinde enflasyon, uzun dönemli faiz oranı ve ulusal paranın devalüe edilmemesine dair kriterler sayesinde fiyat istikrarı ile parasal istikrarın sağlanması hedeflenirken, bütçe disiplini ve sağlam kamu maliyesi ile olası bir enflasyonist baskı karşısında parasal birliğin korunması amaçlanmıştır (Temur vd., 2014: 231). Öte yandan, mali kriterler uzun vadeli büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etkilerinin olması ve kamu finansmanının sürdürülebilirliği açısından da önemli addedilmiştir (Aytaç, 2006: 141). Mali kriterlerin kapsamı 1997 yılında İstikrar ve Büyüme Paktı ile ortaya konmuştur.

Maastricht Antlaşması hükümleri uyarınca, Avro alanına dahil olup da Ekonomik Yakınlaşma Kriterlerine dair gerekli koşulları karşılamayan ülkelere bir dizi yaptırım uygulanacaktır. Bu yaptırımlar; üye ülke bonosunun sağlıklı olduğuna dair bildiri yayımlanması, Avrupa Yatırım Bankası'nın ilgili ülkeye borç vermemesi, Avrupa Birliği'ne faizsiz depozito yatırma zorunluluğu getirilmesi ve para cezası verilmesidir (Akçay, 2008: 14).

1.3.2.1.4. İstikrar ve Büyüme Paktı

Maastricht Kriterlerinin mali disiplini öngören iki kaleminin nasıl uygulamaya aktarılacağı antlaşmaya eklenen protokol kapsamında belirlenmiştir. Buna göre; bütçe açığının GSYİH'ye oranının maksimum %3, brüt konsolide borç stokunun GSYİH'ye oranının ise maksimum %60 olması kabul edilmiştir (Kunter vd., 2006: 278-279). Böylesine bir sınırlama getirmenin arkasında yatan temel neden bütçe açıklarının finansman baskısı yaratıp faizleri yukarı, yatırımları aşağı yönlü etkilememesini sağlama arzusudur.

Mali kuralların gözetilip koordinasyonun sağlanabilmesi için 1997 yılında İstikrar ve Büyüme Paktı (İBP) karara bağlanmıştır. Pakтын amacı, tek paraya geçişle birlikte üye ülkelerin bütçe disiplinine dair çabalarının devamlılığını sağlamaktır. İstihdam yaratan istikrarlı büyüme için bütçenin ya dengede tutulması ya da fazla vermesi öngörülmektedir. Avro Bölgesi'ne dahil ülkeler her yıl İstikrar Programlarını açıklarken, Avro kullanmayan diğer üye ülkeler Yakınlaşma Programlarını uygun bir şekilde revize etmektedirler.

“İBP temel olarak önleyici ve caydırıcı yaklaşımı benimsemiştir. Bundan dolayı üye devletler istikrar ve yakınlaşma programları hazırlayarak Komisyon'a sunmaktadır. Bu sayede Komisyon ve Konsey mali istikrarın sağlanması için erken uyarı mekanizması ve aşırı açık prosedürünü devreye sokmaktadırlar (Genç, 2008: 69-70).”

Önleyici hükümler, erken uyarı sistemi ve istikrar ve yakınlaştırma programını kapsayan politika tavsiyelerinden oluşmakta iken, caydırıcı hükümler aşırı açık prosedüründen oluşmaktadır. Aşırı açık prosedürü, üye ülkelerin bütçe açığından nasıl kaçınacağına dair düzenlemeleri içermektedir. Bütçe açığı olan ülkelere, açıklarını azaltmak amacıyla gerekli önlemleri almak için 4 ay kadar süre tanınmakta; bu süre sonunda bütçe kriteri hala tutturulmamış ise ilgili ülkeye yaptırım uygulanmaktadır. Bu nedenle söz konusu ülke GSYİH'sinin %0.2'si oranında sabit bir miktar ile bütçe kriterini aşan her %1'lik oran için GSYİH'nin %0.1'i oranındaki tutarı AB bünyesindeki faizsiz hesaba aktarmakla yükümlü tutulmaktadır. Aktarılan bu miktarın üst limiti GSYİH'nin %0.5'idir. Alınan önlemlere rağmen bütçe kriterlerinden sapma ikinci yıl devam ederse üye devletler tarafından yatırılan tutar para cezasına dönüştürülmektedir (Yıldız, 2011: 119).

İlk kez 1997 yılında tanımlanan İBP 2005, 2011 ve 2013 yıllarında reforma tabi tutulmuştur. 2005 yılında yapılan reformlar çerçevesinde önleyici tedbirler kapsamında her bir üye ülkenin ekonomik farklılıkları göz önünde bulundurularak bunların orta vadeli bütçe hedefleri belirlemelerine izin verilmesi hususu ve ayrıca yapısal reformların bütçe üzerindeki etkisinin de dikkate alınması hususu gündeme gelmiştir. Öte yandan, düzeltici tedbirler kapsamında istisnai ve geçici durumlarda ciddi ekonomik darboğaz yaşanması halinde (GSYİH'nin %2 oranında daralması) bütçe açığının %3'ü aşmasına izin verilmesi hususu kabul edilmiştir. Daha sonra Altılı Paket olarak da adlandırılan 2011 reformu ile en son küresel krizin işaret ettiği zayıf ve eksik noktaların giderilmesine çalışılmıştır. 2013 reformu kapsamında ise mali gözetim ve koordinasyonu güçlendirme amacıyla tasarlanan ve İkili Paket olarak adlandırılan iki ilave öneri ile İstikrar ve Büyüme Paketi daha da güçlendirilmek istenmiştir (İKV, İstikrar ve Büyüme Paketi, <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=457> erişim tarihi: 09.04.2018).

1.3.2.1.5. Ekonomik ve Parasal Birliğin Olası Faydaları ve Zararları

Ekonomik ve Parasal Birliğin sağlayacağı kazanımlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

a) İşlem Maliyetlerinin Azalması: İşlem maliyetlerinin dört temel kaynağı mevcuttur. Bunlar; bankalararası piyasada alış-satış farklılığı, çek veya kredi kartı kullanımından dolayı alınan komisyon ve vergiler, nakit veya seyahat çeki çevriminde alınan gider ve komisyonlar ve bankaların dış ticaret bedellerinin transferlerinden elde ettikleri gelirlerdir. Tek para birimi sayesinde şirketler farklı para birimleri ile uğraşma maliyeti olan dönüşüm maliyetinden (dönüşüm için ödenen vergi, komisyon) kurtulma avantajına sahip olacak, bu sayede

firmaların bankalardan borçlanması kolaylaşacaktır. Bunun sonucunda işlem maliyetlerinin azalmasının ticaretin canlanmasına olumlu katkısı olacaktır (Tonus, 2000: 7-8).

b) Fiyatlarda Şeffaflık: Tek para kullanımı sonucunda birlikteki her bir ülkede malların fiyatları ve emeğin fiyatı olan ücretin karşılaştırılması kolaylaşacağı için işgücü, ücretin yüksek olduğu yere doğru yoğunlaşacak ve mal ve hizmetlerin fiyatları aynı para biriminden fiyatlanacağı için fiyatlarda şeffaflık oluşacak ve bu durum tüketiciler tarafından algılanarak üreticiler arasında rekabeti artıracak, bunun sonucunda da fiyatlar aşağı çekilecektir. Bu da talep miktarını arttırarak piyasanın canlanmasını sağlayacaktır. Rekabetin ve şeffaflığın artmasının etkisiyle faktör verimliliği artacak, aynı miktardaki girdi ile daha fazla çıktı elde edilebilecektir. Bu sayede uzun vadeli büyüme potansiyeli ve istihdamı artırma faktörleri harekete geçirilmiş olacaktır (Kar, 2010: 270-272).

c) Döviz Kuru Belirsizliğinin Ortadan Kalkması ve Döviz Kurunda Birliğin ve İstikrarın Sağlanması ve Aktif Büyümenin Artması: Üretim, yatırım ve tüketimin temel faktörü olan fiyat ve bunu etkileyen en önemli unsurlardan biri olan döviz kuru ekonomiyi etkileyen iki temel etkidir. Parasal birlik sayesinde kurlardaki oynaklık riski sıfırlandığından yani belirsizliğin ortadan kalkmasının etkisiyle ülkeler arasındaki faiz oranları birbirine yaklaşacak ve ekonomik ve parasal istikrarı yakalamak daha da ulaşılabilir olacaktır (Kar, 2010: 270-272). Döviz kuru istikrarsızlığının ve belirsizliğinin azalması ile piyasalarda fiyat mekanizması daha etkin işleyecek, fiyat istikrarı daha rahat sağlanacak ve bu sayede küçük ve orta ölçekli işletmelerin pazara girişi kolaylaşacaktır. Ekonomik büyüme bu gelişmelerden olumlu yönde etkilenecektir. Parasal birlik döviz kurlarına istikrar getireceği için sermaye hareketleri kolaylaşacak ve firmalar diğer ülkelere daha rahat yatırım yapabilecek ve piyasanın genişlemesinin etkisiyle de daha kazançlı ticaret ve yatırım ortamı oluşacaktır (Ekodialog, http://www.ekodialog.com/uluslararası_ekonomi/avrupa-parasal-birligi-Avro.html, erişim tarihi: 25.03.2018).

d) Ortak para birimi olarak Avro'nun kullanılmasıyla bu para birimi uluslararası piyasalarda dolaşımda olan para haline gelecek, para biriminin istikrarı artacak ve bu istikrar paranın likiditesini artıracak ve daha fazla kişi bu parayı kullanacak olduğu için paranın değeri artarak para ve finans piyasalarında dolara eşdeğer-rakip bir rezerv para olacaktır (Kalaycı, 2006: 214).

e) Avro para birimi, üye ülkeler arasındaki ticareti aksatan para birimi karışıklıklarına son vererek ekonomileri birbirine yakınlaştıracak ve bu sayede konjonktür uyumsuzluklarını ortadan kaldıracaktır. Bunun etkisiyle Avro bölgesi içindeki seyahatler ve sınır-ötesi finansal işlemler kolaylaşacaktır.

f) Avro bölgesinde yer alan üye devletler döviz rezervi tutma görevini AMB'ye devredecekler ve ihtiyaç duyduklarında buradan temin edebilecekler, bu sayede kimi üye devletler ödemeler bilançosunda açık verirken kimisi fazla verecek, döviz rezervinin ortak bir fonda toplanması sayesinde Birlik üyesi ülke dış dengesizlik durumunda döviz ihtiyacını rahatlıkla giderecek ve AMB'de tutulması gereken rezervler tek tek 11 üyenin tutması gerektiğinden daha az olacak, sonuçta da rezerv tutmanın alternatif maliyeti azalacaktır (Gökdere, 2008: 55-56). Para birliği, birlik içinde ticareti özendireceği için birlik dışı ticareti kolaylaştırmak amacıyla tutulması gereken döviz rezerv miktarı azalacaktır. AMBS içinde para politikaları arasında bütünlük ve uyum sağlanacaktır.

g) Ülkelerin rekabet gücü kazanmak için yaptıkları devalüasyon ortadan kalkacaktır.

h) Spekülatif sermaye hareketleri azalacak, hedeflenen güçlü para ve fiyat istikrarı sermayenin yurtdışına kaçışını engelleyecek ve bu sayede ekonomik istikrar ve büyüme daha kolay gerçekleşecektir.

ı) Parasal birlik, üye ülkelerde tasarrufların artmasına imkan vererek istikrarlı bir ekonomik ortamın yaratılmasını sağlayacaktır.

i) Uluslararası arenada dolardan sonra ikinci blok olan Avro alanına dahil olmakla birlikte, üye ülkeler dünya piyasalarına daha rahat entegre olacak ve makroekonomik yapısını daha sağlam temellere oturtmuş olacaklar; böylelikle ekonomik istikrar ve verimlilik artacaktır.

j) Ortak para kullanımı sayesinde Avro Alanı içinde küresel ticaret kolaylaşacak; küresel krizlere karşı daha dayanıklı bir Avrupa oluşacaktır (İKV, Ekonomik ve Parasal Birlik, http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=230 erişim tarihi: 25.03.2018).

k) Avrupa Parasal Birliği üyesi ülkelerde seyahat eden turistler, işlemlerini gerçekleştirmek amacıyla döviz alım ve satımları arasındaki farktan dolayı yaşadıkları maliyete katlanmayacaklardır (Özdeşer, 2015: 472-473).

Ekonomik ve Parasal Birliğe geçilmesi sonucunda karşılaşılabilecek olası zararlar ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

a) Avro bölgesine dahil ülkeler bütçe açığını kapatmada kullanılan senyoraj gelirlerini kaybedeceklerdir (Kar, 2010: 270-272).

b) Tek para birimine geçişte, ülke ekonomisinin bu para birimine ayarlanma sürecinde söz konusu ülkede muhasebe kayıtlarını ve bilgi işlem sistemlerini değiştirmek, kamuoyunu bu konuda bilgilendirmek, eğitim vermek ve yeni para basım ve dağıtımını sağlamak gibi birçok konuda uygulama maliyeti oluşturacaktır (Kar, 2010: 270-272).

c) Bankaların kazancının yaklaşık %5'ini ulusal paraların değişim işleminden alınan komisyonlar oluşturmaktadır (Değer ve Öztürk, 2003: 114). Parasal birliğe geçmenin etkisiyle bankalar farklı paraların alım satımı ile elde edecekleri bu kazancı kaybedecekler ve bu da banka birleşmeleri ile sonuçlanabilecektir.

d) Parasal birliğe dahil olan üye ülkelerin para politikası Avrupa Merkez Bankası tarafından yürütülecekken, bütçe ve maliye politikaları üye ülkelerin hükümetlerince yürütülecektir. Avro alanına dahil olan ülkeler ekonomik sorunlarını gidermek amacıyla para politikası araçlarını kullanarak ekonomilerini yönlendiremeyeceklerdir. Yani bağımsız döviz kuru politikası, devalüasyon veya revalüasyon gibi para politikası kaynaklarına başvuramayacaklardır. Bu da para ve maliye politikasının yürütülmesinde eşgüdüm sorununu ortaya çıkaracaktır (Özdeşer, 2015: 473).

e) Para politikası araçları Avro alanına dahil ülke tarafından kullanılamayacağı için makroekonomik değişkenler üzerinde herhangi bir düzenleme yapılamayacak ve döviz kuruna müdahale edilemeyecek, dolayısıyla kur mekanizması ile toplam talep üzerinde etki yaratılamayacaktır (Örnek, 2007: 163).

1.3.2.2. Maastricht Sonrası Dönem

Maastricht Anlaşması yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra -1995 yılında- Finlandiya, Avusturya ve İsveç olmak üzere üç yeni ülke daha artık Avrupa Birliği olarak adlandırılan bütünleşme hareketine katılmış ve üye ülke sayısı 15'e ulaşmıştır. 1990'lı yılların ilk yarısı bir yandan EPB'ye geçişin müzakere edildiği bir dönem olması, diğer yandan yeni katılımların gerçekleşmesi nedeniyle zorlu geçen yıllardır. Çok geçmeden Maastricht sürecinde müzakere edilemeyen konuları gündeme almak üzere kendinden önceki antlaşma metnini revize eden yeni bir antlaşma 2 Ekim 1997 yılında Amsterdam'da imzalanarak 1 Mayıs 1999 yılında yürürlüğe girmiştir. Amsterdam Anlaşması, Avrupa Topluluğu (AT) Antlaşmasında köklü bir değişiklik yapmamış, eksik kalan kısımları tamamlamakla yetinmiştir. Ekonomik alanla ilgili olarak AB kurum ve organlarına istihdam konusunda üye ülkeler arasında koordinasyon sağlama yetkisi vermiştir (Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları).

Yukarıda da açıklandığı gibi, 1999 yılında Avrupa Para Enstitüsü ECU sepetinin bileşimini belirleyerek Avro Bölgesi'ne dahil olacak ülkeleri açıklamıştır. Buna göre; ilk etapta Belçika, Almanya, İrlanda, İspanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya'nın bölgede yer alması uygun bulunurken, Yunanistan döviz kuru kriterini karşılamamış olması dolayısıyla dışarıda bırakılmış; Birleşik Krallık, İsveç ve

Danimarka ise kendi istekleri doğrultusunda Avro Bölgesi dışında kalmıştır. 2001 yılında Yunanistan Avro bölgesine kabul edilmiş; 2002 yılında Avro kaydı para olmaktan çıkarak fiilen dolaşıma girmiştir.

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanarak 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması Avrupa tarihindeki en kapsamlı genişlemenin hukuki altyapısını kurmuştur. Gerçekten de 2004 yılında ikisi ada devlet olmak üzere toplam 10 yeni ülke, 2007 yılında da Romanya ve Bulgaristan AB'ye katılmıştır. Yeni katılan ülkelerin Avro Bölgesi'ne dahil olma durumları şöyledir: 2007 yılında Slovenya, 2008 yılında Kıbrıs ve Malta, 2009 yılında Slovakya, 2011 yılında Estonya, 2014 yılında Letonya ve son olarak 2015 yılında Litvanya'nın katılımıyla Avro kullanan üye ülke sayısı 19'a ulaşmıştır. Yeni katılan ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya Avro Bölgesi'ne dahil olmamışlardır.

AB mimarisinde köklü değişiklikler yapan Lizbon/Reform Antlaşması 13 Aralık 2007 yılında imzalanarak 1 Aralık 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma hem Avrupa Topluluğu Antlaşması'nı (ATA) hem de Avrupa Birliği Antlaşması'nın (ABA) kapsamakla birlikte ATA'nın ismi 'Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma (ABİDA)' olarak değiştirilmiştir. Bugün gelinen noktada, ABA ve ABİDA Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan iki antlaşmadır. ABA, altı bölüm ve 55 maddeden oluşurken; ABİDA yedi bölüm ve 358 maddeden oluşmaktadır. ABİDA, AB'nin genel niteliklerinin uygulama esaslarını ve işleyişini kapsamaktadır. Tarihinde ilk kez AB Başkanlık makamını tanımlayan bu Antlaşma aynı zamanda 19 ülkeyi kapsayan bir Avro Bölgesi Başkanının tanımlanmasına da olanak sağlamıştır. 2013 yılında Hırvatistan'ın AB'ye katılımıyla üye sayısı 28'e ulaşmış, ancak Hırvatistan Avro Bölgesi'ne dahil olmamıştır.

2000'li yılların sonunda başta Yunanistan olmak üzere Avrupa'yı derinden sarsan küresel finansal ve ekonomik krizle mücadele amacıyla 2010 yılından itibaren bir dizi tedbir yürürlüğe girmiştir. Üye ülkelerin bütçe açıkları ve devlet borçlarında izlenen artışın giderilmesi ve finansal istikrarın korunması amacıyla 2013 yılına kadar uygulanması öngörülen iki ayrı finansal destek mekanizması devreye sokulmuştur. Bunlardan Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (European Financial Stabilisation Mechanism) mali güçlük içine düşen üye devletlere finansal destek sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Avrupa Finansal İstikrar Fonu (European Financial Stability Fund) ise, Avro Alanı'na dahil üye devletlere geçici mali destek sağlamak üzere oluşturulmuştur. Öte yandan, darboğazları önlemek amacıyla üye ülkelerde ekonomik ve mali denetimin sağlanmasına yönelik başkaca düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 1997 yılında ilk kez gündeme gelen

İstikrar ve Büyüme Pakti'nin kuralları güçlendirilmiş ve daha sıkı bir mali denetim getirilmiştir. Ekonominin yönetişimi de yeniden tanımlanmıştır. Üye ülkelerin münferit ekonomi politikaları arasında eşgüdüm sağlanması için Komisyon tarafından gündeme getirilen Avrupa Sömestri hedef odaklı yönetişimi sağlamıştır. Avrupa Sömestri bir yandan AB-2020 Stratejisi'nin öngördüğü yapısal reformların gerçekleştirilmesine yönelik iken, diğer yandan İstikrar ve Büyüme Pakti'nin öngördüğü mali politikalar ile makroekonomik dengesizliklerin giderilmesi amacıyla geliştirilmiş politikalar arasında koordinasyonun sağlanmasına yönelik bir çerçeve sunmaktadır (İKV, 2016: 184-185).

Reformlara ivme kazandırmak amacıyla, 23 üye ülke 11 Mart 2011 tarihinde Avro Artı Pakti'ni imzalamışlardır. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İsveç ve İngiltere ise söz konusu Pakta dâhil olmamıştır. Bu Pakta taraf olan ülkeler daha güçlü ekonomik işbirliği geliştirme taahhüdünde bulunmuşlardır. Avro Alanı Devlet Başkanları, Avro Pakti'ni kabul ederek *“parasal birliğin ekonomik ayağını güçlendirmeyi, Avro Alanı'nda daha iyi bir ekonomi politikası koordinasyonuna ulaşmayı, rekabet gücünü artırmayı ve böylelikle Üye Devletler arasında daha iyi bir uyum yakalamayı”* taahhüt etmişlerdir (İKV, <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=384> erişim tarihi: 08.04.2018). Bu bağlamda 4 temel kural kabul edilmiştir: (1) Alınacak her bir tedbir ekonomi yönetişimini güçlendirme çabasıyla uyumlu olmalıdır. (2) Rekabeti ve ekonomik uyumu gözetken eylemlere odaklanılmalıdır. (3) Her yıl en üst düzeyde hedeflerin karşılanmasına yönelik somut ulusal taahhütler belirlenmelidir. (4) Tek pazarın bütünlüğü her daim korunmalıdır.

Takip eden süreçte Altılı Paket (13 Aralık 2011) ve İkili Paket (30 Mayıs 2013) olarak bilinen kapsamlı tedbirler hayata geçirilmiştir. Her ikisi de güçlü birer ekonomik yönetim, mali ve makroekonomik gözetim araçları olup İBP'nin güçlendirilmesi amacıyla devreye sokulmuştur. Bunlar tüm üye devletler için bağlayıcı olmakla birlikte Avro Alanı'na dâhil devletler için bazı özel kurallar içermektedir. Bu paketler İBP'nin önleyici ve düzeltici unsurlarını güçlendirmekte ve kriterleri ihlal eden ülkelere uygulanan aşırı açık prosedürünü pekiştirmekte; ayrıca Avrupa Sömestri adı altındaki ekonomik koordinasyon sürecinin yasal tabanını güçlendirmektedir. Bu sayede risk altındaki üye ülkelerin mali durumlarını düzeltici eylemlerin zamanında ve süreklilik arz edecek şekilde hayata geçirilmesinin önü açılmıştır. İstikrar, Koordinasyon ve Yönetişim Antlaşması 2 Mart 2012 tarihinde imzalanarak 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mali Sözleşme olarak da bilinen söz konusu Antlaşma, dengeli bütçe kuralı ve otomatik düzeltme mekanizması aracılığıyla Avro Alanı'nda mali disiplini güçlendirmeyi amaçlamakta ve anayasal yaptırıma dönüştürmektedir (İKV, 2016: 188-189).

EPB'nin derinleşmesine katkıda bulunacak bir diğer alan ise Bankacılık Birliği'dir. AB Bankacılık Birliği; Tek Banka Denetim Mekanizması, Tek Çözümleme Mekanizması ve Avrupa Mevduat Garanti Sistemi'nden oluşmaktadır. Tek Denetim Mekanizması, AB'de finansal sistemin güçlendirilmesi, sistemdeki zayıflıkların önceden tespit edilmesi ve önlem alınması için tasarlanmıştır. Tek Denetim Mekanizması kapsamında Avro Alanı'nda mali sorunlar yaşayan bankaların ortaya çıkması halinde, bunların kurtarılması ve tasfiyesinin yükleyeceği maliyetlerin karşılanması ve işlemlerin yürütülmesi amacıyla Tek Çözümleme Kurulu ile Tek Çözümleme Fonu oluşturulmuştur. Öte yandan, 2015 yılına kadar EPB'nin tamamlanması ve derinleştirilmesi için üç aşamalı yeni bir plan tanımlanmıştır. Ekonomik Birliğin, Finansal Birliğin, Mali Birliğin ve Siyasi Birliğin tamamlanmasına ilişkin dört sütunun yanı sıra sosyal politikanın güçlendirilmesine ilişkin sosyal sütunun da ilave edilmesi öngörülmüş ve bunun için danışma süreci başlatılmıştır (İKV, 2016: 190-191).

1.3.3. Avrupa'da Siyasal Birlik Yaratma Çabaları

Avrupa'nın siyasal anlamda birleştirilmesi yönünde birçok fikir, çalışma ve plan mevcuttur. Ne var ki; siyasal bütünleşmenin ekonomik bütünleşme sağlanmadan gerçekleştirilemediği birçok kez tecrübe edilmiştir. Dolayısıyla AET'nin kurulmasına öncelik verilmiş; başlangıçta ekonomik alanda yaratılan bütünleşme zamanla siyasal alana da taşınmıştır. Tek Avrupa Senedinde Avrupa Siyasal İşbirliği'nden söz edilmektedir. Bununla birlikte, siyasal birlik yaratma çabalarının özellikle ortak bir dış politika ile iç politikanın tanımlandığı Maastricht Antlaşmasıyla elle tutulur sonuçlar verdiği yaygın kanıdır. Schengen Alanının yaratılması örneğinde olduğu gibi, siyasal birlik alanındaki eksiklikler Amsterdam Antlaşması ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Nice Antlaşması da bütünleşmenin coğrafi alanını genişletmek suretiyle siyasal alandaki harekete katkıda bulunmuştur. AB Başkanlık Makamı ile Dış Politika Yüksek Temsilciliği Makamını tanımlayan Lizbon/Reform Antlaşması'nın AB'yi tam anlamıyla siyasal birliğe dönüştürdüğünü söylemek için yeterli olmasa da önemli bir ilerleme daha kaydedildiği belirtmek yerinde olacaktır (Sibel Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları). Çalışmanın başında da belirtildiği gibi, bu çalışma ekonomik bütünleşme konusuna odaklanmakta olup, siyasal birlik konusuna daha fazla değinilmeyecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ – TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

2.1. AB – Türkiye İlişkilerinin Genel Çerçevesi

AB – Türkiye ilişkilerinde 3 önemli dönemeç olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi 1964-1996 yıllarını kapsayan ve Ankara Anlaşması çerçevesinde şekillenen ortaklık dönemi olup taraflar arasında gümrük birliğinin tesis edilmesiyle amacına ulaşmıştır. İkincisi ise 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye aday ülke statüsünün verilmesiyle resmen başlayan adaylık sürecidir. Üçüncüsü ve en önemlisi ise AB’nin Türkiye’ye Müzakere Çerçeve Belgesi’ni sunduğu 2005 yılından bu yana süregelen müzakere sürecidir. Bunlardan ilk ikisi kısaca, üçüncüsü ise daha etraflıca ilerleyen bölümlerde açıklanmaktadır.

2.1.1. Ortaklık İlişkisi (1964-1996)

Türkiye’nin AB ile ilişkilerini AET’ye ortaklık başvurusunun yapıldığı 31 Temmuz 1959 tarihi itibarıyla başlatmak mümkündür. Türkiye’nin başvurusunu takiben 4 yıl süren müzakereler sonrasında tam adı “*Türkiye ile AET Arasında Ortaklık Yaratın Anlaşma*” olan Ankara Anlaşması (AA) 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanarak 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Ankara Anlaşması, Türkiye ile AET Arasında Ortaklık Yaratın Antlaşma, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratın-anlasma- ankara-anlasmasi -12-eylul-1963-.tr.mfa>, erişim tarihi: 10.12.2016). Ankara Anlaşması’nın amacı; taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek yoluyla Türkiye ekonomisinin hızla kalkınmasına ve yaşam standardının yükseltilmesine katkıda bulunmaktadır (AA, md.2). Anlaşma hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç evrede taraflar arasında kademeli olarak gümrük birliğinin tesis edilmesini öngörmüş ve bu çerçevede yapılacak işleri ve işlemleri tanımlamıştır.

Gümrük birliği; AET üyesi ülkelerle Türkiye arasındaki dış ticarete uygulanan gümrük vergileri ile eş etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının ve benzer sonuçlar doğuran tüm uygulamaların yasaklanmasını, Türkiye’nin üçüncü ülkelerle ticaretinde uygulanmak üzere Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi’nin (OGT) kabul edilmesini ve ayrıca AET’nin dış ticarete uyguladığı diğer tedbirlere Türkiye’deki uygulamaların yaklaştırılmasını öngörmektedir. Ankara Anlaşması’nın 5. maddesinde de belirtildiği üzere son dönem gümrük birliğine dayanmakta olup, aynı zamanda tarafların ekonomi politikaları arasında koordinasyonun güçlendirilmesini de içermektedir.

Ankara Anlaşması uyarınca; Hazırlık Dönemi boyunca AET tek taraflı olarak Türkiye ile yaptığı ticareti serbestleştirmiştir. Bu dönem boyunca Türkiye geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmek için Topluluğun yardımları ile

ekonomisini güçlendirme yolunda çalışmalar yürütmüştür. 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanıp 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile Türkiye ve AET arasında gümrük birliğinin kademeli olarak gerçekleştirilmesi ve ortaklığın iyi işlemesi için Türkiye'nin ekonomi politikalarının Topluluğunkine yaklaştırılması öngörülmüştür. İstisnalar hariç olmak üzere 12 yıllık bir takvim belirlenmiştir. Türkiye, AET'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrükleri aşamalı olarak 12 yılda kaldırmış; hassas sanayi ürünleri için süre 22 yıla kadar uzatılmıştır (Uysal, 2001: 142-143).

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde de AA'nın son dönemine geçilmiş ve 1 Ocak 1996 tarihinden başlayarak taraflar arasında gümrük birliği yürürlüğe girmiştir. AA'nın tanımladığı gümrük birliği hedefinin gerçekleştirilmesi ile birlikte 28. madde hükümleri doğrultusunda *“Türkiye'nin AET'ye katılma olanağını inceleme”* durumu ortaya çıkmıştır (Sibel Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları; Akçay vd., 2013: 271).

2.1.2. Adaylık Süreci (1999 - 2005)

Türkiye'nin gümrük birliği hedefini gerçekleştirdiği tarih itibariyle 1993 yılında yürürlüğe girmiş bulunan Maastricht Antlaşması hükümleri uyarınca AET yapı değiştirmiş ve Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. Buna paralel olarak yeni çatıya katılım kuralları da yeniden tanımlanmıştır. 22 Haziran 1993'te gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Konseyi'nin kararlaştırdığı Kopenhag Kriterleri katılım koşulları olarak literatüre girmiştir. Kopenhag Kriterleri siyasi, ekonomik ve AB müktesebatına uyum olmak üzere üç maddeden oluşmaktadır.

Siyasi Kriterler; *“Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı”*nı gerekli kılmaktadır. Bu kriterler; yasama, yürütme ve yargının demokratik işleyişi, yargı bağımsızlığı, yolsuzlukla mücadele, idari reformlar, asker – sivil ilişkileri / sivilleşme, uluslararası insan hakları hukukuna uyum, sivil ve siyasal haklar (ifade, basın, toplanma, örgütlenme ve din özgürlükleri), ekonomik ve sosyal haklar (kadın, çocuk ve engelli hakları, grev ve sendikalaşma hakları), azınlık hakları ve kültürel haklar alt başlıklarında ele alınmaktadır. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Hakkındaki Sözleşmeye taraf olunması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesine bireysel başvuru hakkının tanınması vb. konular bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Ekonomik Kriterler; *“İşleyen ve aynı zamanda Birlik içindeki rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı”*nı gerekli kılmaktadır. İşleyen pazar ekonomisinin varlığı bağlamında; piyasada fiyatlar, dış ticaret, döviz kuru sistemi gibi birçok segmentte liberalizasyonun sağlanması; yani mal ve hizmetlerin fiyatlarının arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi, özelleştirme piyasalarının serbestleştirilmesi ve mülkiyet haklarını koruyan ve sözleşme serbestisine dayanan yasal

sistemin varlığı, gelişmiş para ve sermaye piyasası, makroekonomik istikrarın sağlanması kastedilmektedir. Bu çerçevede Türkiye’de yerlilerin ve yabancıların fikri ve sınai mülkiyet haklarını korumak için Türk Patent Enstitüsü, rekabet ihlallerini önlemek için Rekabet Kurumu, Avrupa Birliği standartlarının karşılanması ve tescili için Türkiye Akreditasyon Kurumu kurulmuştur (Morgil, 2006: 91-102). AB içindeki piyasa güçlerinin rekabet baskısına karşı koyabilecek dayanıklı bir ekonomik kapasiteye sahip olunması bağlamında; beşeri ve fiziki sermaye kalitesi, iktisadi kurumların rasyonel karar alması için gerekli ortamın yaratılması, devletin ekonomi politikasındaki rolü ve AB iç pazarı ile entegrasyon kapasitesi takip edilmektedir.

AB Müktesebatına (Birlik Mevzuatına) Uyum Kriterleri; *“Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olma durumu”*nu ifade etmektedir. Bu kriterler aday ülkenin AB’nin siyasi, ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul edip üyelik için gerçekleştirilmesi gereken tüm sorumluluklar olan AB mevzuatını üstlenebilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olması gerektiğini özetlemektedir. Siyasal birlik açısından AB’nin ortak dış politikası ile güvenlik politikasına uyum gerekirken; EPB bazında ise merkez bankasının bağımsızlığı, ekonomi politikalarının koordinasyonu, istikrar ve büyüme paktına katılım, merkez bankasının kamu sektörü açıklarını finanse etmesinin yasaklanması gibi konular takip edilmektedir. Birlik müktesebatının üstlenilmesi aynı zamanda AB’nin gümrük birliği, iç pazar gibi politika alanlarında aldığı tüm kararları ve uyguladığı yasaları kapsamaktadır (Kar ve Acar, 2010: 55-95; Sibel Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları).

10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye aday ülke statüsü verilmiş ve AB – Türkiye ilişkileri önemli bir dönemece girmiştir. Adaylığın teyit edilmesi sonrasında AB Konseyi tarafından tüm aday ülkelere yapıldığı üzere Türkiye’ye yönelik katılım öncesi strateji geliştirilmiş ve katılım ortaklığı belgesi hazırlanarak tarafımıza sunulmuştur. Buna istinaden ülkemiz AB müktesebatının üstlenilmesi ve mevzuata uyum çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu konuda gerekli çalışmaları yürütmek üzere 27 Haziran 2000’de kabul edilen 4587 sayılı kanunla Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) kurulmuştur. Bu doğrultuda ABGS’nin sorumluluğunda Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Ulusal Program kabul edilmiştir (Akçay vd., 2013: 327). 2000’li yılların başında düzenlenen iki ayrı Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program gerekleri çerçevesinde, Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılanması amacıyla yasal ve kurumsal düzenlemeleri içeren AB Uyum Paketleri” hızla TBMM’den geçirilerek, müzakereler için gerekli ortam yaratılmıştır (Kar ve Acar, 2010: 79).

2.2. Türkiye ile Müzakereler (2005 Sonrası)

Müzakerelerin açılma kararı Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini sağlamak amacıyla tarafların kapsamlı bir çalışma yürütme iradesinin bir ifadesidir. Bu bölümde, müzakerelere dair genel kuralların tanımlandığı Müzakere Çerçeve Belgesi ekseninde açıklamalara yer verildikten sonra, özellikle Ekonomik ve Parasal Politika Faslında Türkiye'nin yapması gerekenler ve kaydedilen gelişmeler tanımlanmaktadır. Ardından çalışmanın özünü oluşturan Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye ülkeler ile Türkiye'nin içinde bulunduğu duruma dair genel bir değerlendirme sunulmaktadır.

2.2.1. Müzakere Süreci ve Kapsamı

Müzakere süreci, aday ülkenin AB hukuk kurallarını ne kadar sürede ve hangi düzenlemelerle üstleneceğini içeren ve bunların ne şekilde uygulamaya aktarılacağını açıklayan, bu çalışmalar esnasında hangi kurumların/birimlerin ne şekilde görev alacağını belirlediği ve uyumlaştırmanın nasıl gerçekleştirileceğinin açıklandığı belgelerle yürütülen bir süreçtir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Katılım Müzakereleri, <https://www.ab.gov.tr/37.html> erişim tarihi: 15.04.2018). 17 Aralık 2004'te Lüksemburg'ta gerçekleşen AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının katıldığı Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerine başlaması kararı alınmıştır. 3 Ekim 2005 tarihli üye devletlerin ve aday ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan Hükümetlerarası Konferans (HAK) ile alınan karar neticesinde fiilen başlayan müzakereler 35 fasıldan (başlık) oluşmaktadır.

Müzakere süreci tarama çalışmaları ile başlamaktadır. Bu aşamada her bir fasılda AB Müktesebatı ve ulusal mevzuat hakkında taraflar bir diğerini bilgilendirmektedir. Türkiye için tarama toplantıları 20 Ekim 2005'te Bilim ve Araştırma Faslı ile başlamış ve 13 Ekim 2006'da Yargı ve Temel Haklar Faslı ile sona ermiştir (Bakınız Tablo 2). Tarama çalışmalarının amacı tarafların hukuk kurallarının karşılıklı gözden geçirilmesi suretiyle farkların tespit edilmesidir. Bu çalışmalar karşılıklı raporlara ve pozisyon belgelere bağlanmakta, müzakereler bu belgeler üzerinden yürütülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Seyidoğlu'nun (2015: 272) da tespit ettiği gibi müzakereler esasında “aday ülke yasalarının ve idari kapasitesinin Avrupa hukukunu uygulamaya yeterli olduğu konusunda AB'nin ikna edilmesi” sürecidir. Müzakerelerin resmi platformunu AB Dışişleri Bakanlarının ve Türk Dışişleri Bakanının olduğu Hükümetler Arası Konferans oluşturmakta ve müzakerelere dair tüm siyasi kararlar burada alınmaktadır. Fasılların çoğunun ekonomik konularla ilgili olması sebebiyle bu fasıllardaki uyumun hakkıyla tamamlanmasıyla birlikte Türkiye'nin AB ile ekonomik bütünleşmesini daha da ileri seviyelere taşıyacağı tartışmasız bir gerçektir.

Tablo 2.1 Müzakerelerde Son Durum (16.04.2018 Tarihi İtibariyle)

Fasıl Başlıkları	Türkiye
1. Malların Serbest Dolaşımı	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
2. İşçilerin Serbest Dolaşımı	Siyasi Blokajlı / GKRY
3. İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı	Açıldı (Fransa, 19.12.2008)
5. Kamu Alımları	Tarama süreci tamamlandı
6. Şirketler Hukuku	Açıldı (Slovenya, 17.06.2008)
7. Fikri Mülkiyet Hukuku	Açıldı (Slovenya, 17.06.2008)
8. Rekabet Politikası	Tarama süreci tamamlandı
9. Mali Hizmetler	Siyasi Blokajlı/ Ek Protokol
10. Bilgi Toplumu ve Medya	Açıldı (Fransa, 19.12.2008)
11. Tarım ve Kırsal Kalkınma	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı	Açıldı (İspanya, 30.06.2010)
13. Balıkçılık	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
14. Taşımacılık Politikası	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
15. Enerji	Siyasi Blokajlı / GKRY
16. Vergilendirme	Açıldı (Çekya, 30.06.2009)
17. Ekonomik ve Parasal Politika	Açıldı (Lüksemburg, 14.12.2015)
18. İstatistik	Açıldı (Almanya, 26.06.2007)
19. Sosyal Politika ve İstihdam	Tarama süreci tamamlandı
20. İşletme ve Sanayi Politikası	Açıldı (Almanya, 29.03.2007)
21. Trans-Avrupa Ağları	Açıldı (Portekiz, 19.12.2007)
22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	Açıldı (Litvanya, 05.11.2013)
23. Yargı ve Temel Haklar	Siyasi Blokajlı / GKRY
24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik	Siyasi Blokajlı / GKRY
25. Bilim ve Araştırma	Geçici olarak kapatıldı
26. Eğitim ve Kültür	Siyasi Blokajlı / GKRY
27. Çevre	Açıldı (İsveç, 21.12.2009)
28. Tüketicinin ve Sağlığın Korunması	Açıldı (Portekiz, 19.12.2007)
29. Gümrük Birliği	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
30. Dış İlişkiler	Siyasi Blokajlı / Ek Protokol
31. Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları	Siyasi Blokajlı / GKRY
32. Mali Kontrol	Açıldı (Almanya, 26.06.2007)
33. Mali ve Bütçesel Hükümler	Açıldı (Hollanda, 30.06.2016)
34. Kurumlar	
35. Diğer Konular	

Kaynak: T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum, <https://www.ab.gov.tr/65.html> (erişim tarihi: 16.04.2018).

Müzakerelerin ilerleyişi, hiç kuşkusuz, Türkiye'nin fasıllarla ilgili düzenlemeleri ne kadar sürede iç hukukuna aktarıp uygulamaya koyacağı ve etkin bir şekilde uygulamaya başlayacağı ile bağlantılıdır. HAK'ta kabul edilen 'Müzakere Çerçeve Belgesi' ile müzakerelerin hangi usul ve esaslara göre yürütüleceği belirlenmiştir. Müzakerelerin üç temel üzerinden yürütüleceği belirtilmiştir. Bunlar; sırasıyla (1) Kopenhag siyasi kriterlerinin uygulanması, siyasi reformların genişletilmesi, (2) AB Müktesebatının üstlenilmesi ve uygulanması ve (3) Sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesi ve bu sayede de hem AB hem de Türk kamuoyuna yönelik iletişim stratejisinin geliştirilmesidir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Müzakere Çerçeve Belgesi, <https://www.ab.gov.tr/46229.html> erişim tarihi: 16.04.2018).

Tabloda da görüldüğü gibi toplamda 16 fasıl müzakerelere açılmıştır ve 25.fasıl olan Bilim ve Araştırma faslı müzakerelere kapatılmıştır. 1, 3, 9, 11, 13, 14, 29, 30. fasıllar 11 Aralık 2006 tarihli AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nde alınan karar doğrultusunda Ek Protokol'ün uygulanması; sekiz fasıl için açılış kriteri ve diğer tüm fasıllar için kapanış kriteri olarak belirlenmiştir. Ayrıca GKRY 2, 15, 23, 24, 26, 31. fasılları 8 Aralık 2009 tarihli Genel İşler Konseyi toplantısında bu altı fasılda ilerleme kaydedilmesinin tek taraflı olarak bloke ettiğini ifade etmiştir.

2.2.2. Ekonomik ve Parasal Politika Faslı Kapsamında Genel Görünüm

Ekonomik Parasal Politika başlığını taşıyan 17. Fasıl esas itibarıyla merkez bankalarının bağımsızlığı, kamu sektörünün merkez bankaları eliyle doğrudan finanse edilmesinin yasaklanması ve kamunun finansal kurumlara imtiyazlı erişiminin önlenmesi konularını içermektedir. 17. Fasılın esasında Kopenhag Ekonomik Kriterleri ile de ortak alanı bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı, Birlik içindeki rekabetçi baskılar ve piyasa güçleriyle başa çıkabilme kapasitesine sahip olunması üyelik önkoşulları arasında sıralanmıştır. Dolayısıyla, makroekonomik istikrarın sağlanmasına ve AB ile ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesine yönelik tüm politikalar bu kapsamda değerlendirilebilir. 17. Fasıl gereği olarak ilgili aday ülkenin AB'de uygulanmakta olan ekonomi politikalarıyla eş güdüm sağlaması, İBP'nin mali gözetim kurallarına tabi olması, Maastricht Kriterlerine uyum sağlaması ve nihayet Birliğe katılımı takiben Avro'yu para birimi olarak kabul etmesi beklenmektedir. Üye ülkeler arasındaki eşgüdümün omurgasını ise Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturmaktadır.

AB ile katılım müzakerelerine başlayan Türkiye'nin Ekonomik ve Parasal Politika alanında yapacağı çalışmalara referans oluşturmak üzere iki tarama toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi 16 Şubat 2006 tarihinde gerçekleştirilen ve Komisyon tarafından yapılan sunumun ele alındığı Tanıtıcı Tarama Toplantısı; ikincisi ise 23 Mart 2006 tarihinde gerçekleştirilen ve bu kez Türkiye sunumunun tartışıldığı Ayrıntılı Tarama

Toplantısıdır. Tarama toplantıları aracılığıyla Türkiye'nin 17. Fasıl bağlamında uygulama kapasitesi ve uyumlaştırılması gereken mevzuat açıklığa kavuşturulmuştur. Türkiye tarafından Müzakere Pozisyon Belgesi hazırlanıp 2007 yılında AB'ye iletilmiş olmakla birlikte, Fransa'nın vetosu dolayısıyla uzunca bir süre AB tarafından Ortak Tutum Belgesi hazırlanmamıştır. Fransa bu tutumunu açıklarken söz konusu Fasıl doğrudan tam üyelikle ilişkili olduğunu ve Türkiye'nin üyelik için gerekli kriterleri karşılamadığını ileri sürmüştür (Eraslan, 2011: 134). Fransa'nın vetosunu kaldırması üzerine, 20 Mart 2015 tarihinde Türkiye'nin Müzakere Pozisyon Belgesi ikinci kez Komisyon'a iletilmiş; buna istinaden AB tarafı Ortak Tutum Belgesini 30 Kasım 2015'te Türkiye'ye sunmuştur. 14 Aralık 2015 tarihinde gerçekleştirilen Hükümetler Arası Konferans ile 17. Fasıl müzakerelere açılmıştır.

17. Fasılın müzakereler sonrasında geçici olarak kapatılabilmesi için "Ek Protokolün tüm üye ülkeleri kapsayacak şekilde tam olarak uygulanması" koşuluna ilave olarak iki ayrı Kapanış Kriteri getirilmiştir. Buna göre:

1. Türkiye yasal çerçevesini Merkez Bankası'nın tam bağımsızlığını, kamu sektörünün merkez bankaları tarafından finansmanının yasaklanmasını, kamu kesiminin finansal kurumlara imtiyazlı erişiminin önlenmesini, Merkez Bankası'nın Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ne (AMBS) tam entegre olmasını ve Merkez Bankası hedeflerinin AMBS hedefleri ile uyumlaştırılmasını gerçekleştirmelidir.

2. Türkiye yasal çerçevesini 2011/85/AB sayılı Konsey Direktifinde yer alan ulusal bütçe çerçeveleri için gereklilikler ile uyumlaştırmalıdır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=82> erişim tarihi: 11.12.2017).

25.04.2001 tarih ve 4561 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun hükümleri uyarınca, TCMB'nin yetki kullanımı ve görevini ifa hususunda tam bağımsız olması öngörülmüştür. 2006 yılından başlayarak açık enflasyon hedeflemesi rejiminin benimsenmiş olması sayesinde para politikası uygulamalarında şeffaflık ve hesap verilebilirlik artmıştır. Üstlenmekle yükümlü olduğumuz AB müktesebatı çerçevesinde TCMB'nin kurumsal ve mali bağımsızlığının sağlanması bağlamında ilave değişiklikler yapılması gerekmekte olup, bunların katılım öncesinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Aday ülke statüsünün verilmesini müteakip, her yıl Katılım Öncesi Ekonomik Program ile Mali Bildirim Tabloları Türkiye tarafından Komisyon'a sunulmaktadır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 17-Ekonomik ve Parasal Politika, https://www.ab.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/17_EkonomikveParasalPolitika.pdf erişim tarihi: 17.04.2018).

2016 yılı İlerleme Raporunda Avrupa Komisyonu (European Commission, 2016: 56-57) Türkiye'nin 17. Fasılda "kısmen hazırlıklı" olduğu vurgusunu yapmaktadır. Temel eleştiri konusu TCMB üzerindeki siyasi baskının bankanın bağımsızlığını ve güvenilirliğini olumsuz etkilediği yönündedir. Enflasyon hedefinin Hükümet ve TCMB tarafından birlikte belirleniyor olması, Başbakanlık Makamının TCMB Başkanı ve Para Politikası Kurulu arasında

arabuluculuk yapıyor olması, bankanın karar alma pozisyonundaki görevlilerinin işten el çektilme prosedürlerinin AB normlarıyla uyumlu olmaması temel eleştiri konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca, kamu sektörünün finansal kuruluşlara imtiyazlı erişiminin yasaklanması ve doğrudan finansmanın önlenmesi bağlamında ilgili AB müktesebatına uyum açısından üzerinde daha fazla çalışılması gerektiği dile getirilmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'ye 17. Fasıl kapsamında yönelttiği bir diğer eleştiri Fasıl kapanış kriterlerinden ikinci maddeye işaret etmektedir. Ekonomi politikası bağlamında Türkiye'den 2011/85/AB sayılı Bütçe Çerçevesinin Gerekliliklerine İlişkin Konsey Direktifine daha fazla uyum sağlaması beklenmektedir. Makroekonomik tahminlerin güvenilirliğinin artırılması, sayısal mali kuralların uygulanmaya başlanması ve bunların bağımsız otoriteler tarafından izlenmesi gibi konularda ciddi çalışmalar yapılması gerektiği 2016 yılı İlerleme Raporunda yer alan ana eleştiri konuları arasında yer almaktadır (European Commission, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf erişim tarihi: 07.04.2018).

Önemle altını çizmek gerekir ki; taraflar arasındaki ticari ve ekonomik bütünleşme oldukça ileri düzeydedir. Taraflar arasındaki dış ticaret hacmi ve karşılıklı yatırım akışı göz önünde bulundurulduğunda, hiç kuşkusuz, Ekonomik ve Parasal Politika alanında gerekli uyum çalışmalarının tamamlanmasının taraflar arasındaki var olan ekonomik ilişkileri daha da ileriye taşıyacağı söylenebilir.

2.3. Maastricht Kriterleri Üzerinden Üye Ülkeler ile Türkiye'nin Genel Değerlendirmesi

Parasal göstergeler arasında yer alan enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru ekonomideki başlıca fiyatlama mekanizmalarını oluşturmaktadır. Bunlardan enflasyon malların ve hizmetlerin fiyat seviyesini gösterirken, faiz oranı finansal piyasalarda ulusal paranın değerini, döviz kurları ise yabancı paraların alım ve satım değerini göstermektedir. Bir ekonomide üretimde ve tüketimde dengenin sağlanabilmesi için bu üç göstergenin birbiriyle uyumlu ve düşük seviyelerde olması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, Özel'in de (2000) belirttiği gibi, ekonominin dengesinin bozulmadan büyümenin sağlanabilmesi için mal ve hizmet cephesinden bakıldığında fiyat düzeyindeki, yabancı para açısından döviz kurundaki, yerli paranın banknot değeri bağlamında faiz oranlarındaki hareketlerin birbirleriyle yakın seviyelerde bulunmaları gerekmektedir. Bu değişkenlerdeki hareketin düşük oranlarda ve bir diğerine yakın olması bir ülkenin makroekonomik performansını daha yüksek seviyeye taşırken, aksine yüksek seviyede ve bir diğerinden ayrık seyretmesi ekonomik büyümenin daha düşük kalmasına neden olmaktadır (Özel, 2000: 7-8). Söz konusu göstergelerin yüksek oranlarda seyretmesi refah düzeylerinde azalmalara ve gelir dağılımında bozulmalara yol

açabilmektedir ki bu durum AB'nin kurucu antlaşmalarla tanımladığı hedeflere aykırı noktaya işaret etmektedir. Bu üçlü, iç ve dış dengenin anahtar unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle enflasyon, döviz kuru ve faiz Maastricht Kriterlerinin ilk üç kalemini oluşturmuş ve bunların yönetimi daha önce de belirtildiği üzere ortak bir merkez bankasına bırakılmıştır. Diğer yandan, merkezi yönetim bütçe gelirleri ile harcamaları arasındaki farkın hangi oranda seyrettiği ve bütçenin denk olmadığı durumlarda bunun ne şekilde finanse edildiği yukarıda verilen değişkenleri etkiliyor olması bakımından önemlidir. Bu nedenle bütçe açığı ile devlet borç stoku da, her ne kadar yönetimi merkezi bir otoriteye doğrudan devredilmemiş olsa da bu maksatla geliştirilen gözetim mekanizması çerçevesinde düşünülerek, Maastricht Kriterlerine dahil edilmiştir. Maastricht Kriterleri üzerinden üye ülkeler ile Türkiye'nin durumunun tespiti takip eden bölümlerde açıklanmaktadır.

2.3.1. Döviz Kuru

Daha önce de belirtildiği gibi, EPB'ye katılım için üye ülke parasının son iki yıl itibarıyla diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemiş olması gerekmektedir. Bu koşulun karşılanması teminatı olarak döviz kuru mekanizması geliştirilmiştir. 1979-1999 yıllarını kapsayan dönemde Avrupa Para Sistemi'nin döviz kuru mekanizması (DKM I) çerçevesinde her üye ülke parasının Avrupa Para Birimi'ne (ECU) göre sabit bir değeri olacak ve üye ülkeler arasındaki kur pariteleri $\pm\% 2.25$ bandında dalgalanabilecekti. Bu limitlerin %75'ine ulaşıldığında devalüasyon ve revalüasyon baskısı altında olan iki ülkenin merkez bankası, kendi paraları veya ABD doları ile döviz piyasasına müdahale edecekti. Bir başka ifadeyle, ülkenin para biriminin en az iki yıl boyunca Avrupa Para Sistemi'nin normal dalgalanma sınırları içinde kalmış olması gerekmektedir. 1999 sonrasında DKM-I yerini DKM-II'ye bırakırken, ECU da yerini Avro'ya bırakmıştır. DKM-II önceki uygulamadan farklı olarak EPB'ye dahil ülkeler arasında Avro'yu merkeze alan ve diğer ulusal paraları onun etrafında çevreleyen bir yapı kurmuştur. Üye devlet ulusal paraların kendi aralarında bir kur ilişkisi bulunmayan DKM-II'de Avro'ya karşı belirlenen merkezi kurlar $\pm\%15$ oranında bir dalgalanma bandına sahiptir (Kar, 2010: 295). 1999 öncesinde ECU'nun, 1999 sonrasında ise Avro'nun bir tür çapa olarak döviz kuru mekanizmasının amacı kurlarda istikrarı sağlamak ve korumaktır.

DKM-II'ye dahil olmak EPB'ye katılmanın tartışmasız bir ön koşulu iken, Avro kullanmayan üye ülkeler için isteğe bağlıdır. 28 üyeli AB'de EPB alanına dahil ülke sayısı 19'a ulaşmıştır. AB'nin bugünkü görünümüne bakıldığında; EPB alanına dahil 19 ülke (Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İtalya, İspanya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovenya, G. Kıbrıs, Slovakya, Yunanistan, Litvanya, Letonya), esasında EPB'nin koşullarını yerine getirip hem DKM-II'nin hem de EPB'nin dışında kalmayı tercih eden iki ülke (İngiltere ve İsveç), EPB'nin koşullarını yerine getirip

DKM-II'ye dahil olan ancak EPB'nin dışında kalan bir ülke (Danimarka), henüz EPB'nin koşullarını yerine getiremeyen hem DKM-II'nin hem de EPB'nin dışında kalan 6 ülke (Romanya, Bulgaristan, Çekya, Macaristan, Polonya, Hırvatistan) olmak üzere çok vitesli bir Avrupa söz konusudur (Akçay; 2012: 347).

Bilindiği gibi 1980'li yıllara kadar Türkiye'de "sabit döviz kuru rejimi" uygulanmış; 1980'lerde ise döviz kurlarının piyasada belirlendiği ancak TCMB'nin müdahaleleriyle kurlara yön verilen "müdahaleli dalgalı döviz kuru rejimi" tercih edilmiştir. 2000'lerin başında çok kısa bir süreliğine "bant içinde dalgalanma rejimi" uygulanmış, ancak 2001 krizi sonrasında bu rejim terk edilmiştir. Kriz sonrasında tercih edilen rejim ise "dalgalı kur rejimi" olmakla birlikte uygulamalarda müdahalelerin yapıldığı izlenmektedir (Eğilmez, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/10/kur-rejimleri-ve-turkiye-uygulamas.html> erişim tarihi: 07.04.2018). Türkiye'de artık devlet eliyle devalüasyonun yapılmıyor olması ne var ki tüm şartların karşılandığı anlamına da gelmemektedir.

2.3.2. Enflasyon Oranı

Maastricht Kriterlerine göre AB'ye üye ülkelerin 12 aylık enflasyon oranı, en düşük enflasyona sahip (fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren) üç ülkenin ortalamasından en fazla 1.5 puan sapma gösterebilir. Enflasyonun kriter olarak belirlenmesinin temel nedeni, EPB'ye üye ülkelerin enflasyon oranlarının birbirinden uzaklaşmasının iki ülkenin alım gücü açısından birbirinden uzaklaşacağı kaygısıdır. Fiyat istikrarını etkileyen en önemli etken olan enflasyon oranının orta vadede %2'nin altında olması hedeflenmektedir. Buradaki amaç; para politikasının şeffaflığını ve etkinliğini sağlamak, Merkez Bankası'nın hesap verebilirliğini ve güvenilirliğini tesis etmek, beklentileri olumlu yönde etkilemek ve böylece fiyat istikrarını sağlamaktır (Erdem ve Ulucak, 2014: 27).

Avrupa İstatistik Kurumu (Eurostat) 1997 yılından bu yana üye ülkelerin sahip olduğu enflasyon oranını Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi (HICP – Harmonised Index of Consumer Prices) üzerinden hesaplamaktadır. Bir diğer ifadeyle HICP Maastricht Kriterleri arasında bulunan enflasyon hedefinin resmi ölçüm aracını oluşturmaktadır (Engin ve Yeşiltepe, 2009: 18). Tablo 2.2'de AB üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin yıllar itibarıyla enflasyon oranları verilmiştir. Referans değer, AB üyesi ülkelere en düşük enflasyon oranına sahip yani fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren üç ülkenin ortalamasına 1.5 puan eklenerek bulunmaktadır.

HICP üzerinden hesaplanan enflasyon oranları referans değerlerine bakıldığında 2008'in en yüksek (referans değer: 4) 2015'in ise en düşük (0.2) değere ulaşıldığı yıl olduğu görülmektedir. 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin tetiklediği talep daralmasının etkisiyle takip eden yılda 0.5 referans değerine ulaşıldığı görülmektedir. Referans değer en düşük seviyeye ulaştığı 2015 yılına kadar enflasyon oranlarının inişli çıkışlı seyir izlediğini tespit

etmek mümkündür. Referans değerin bir hayli değişkenlik gösterdiği 2005-2017 döneminde Türkiye'nin enflasyon oranının en iyi performansa sahip üç ülke ortalamasının her daim çok üzerinde kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'de enflasyon oranının en düşük seviyeye (6.3) gerilediği 2009 yılında bile halen daha referans değerden 5.8 puan yukarıda olduğunu söylemek mümkündür. Avro kullanmayan ülkelerle kıyaslandığında Türkiye, bir iki istisna dışında (2005 Romanya; 2008 Bulgaristan) en yüksek enflasyona sahip ülke konumundadır.

Bilindiği gibi Türkiye'nin aday ülke statüsünü aldığı dönemde Türkiye ekonomisindeki en büyük sorunlardan biri ekonomide yaşanan kronik enflasyondur. Bütçe açıklarının karşılıksız para basmak suretiyle kapatılmaya çalışılması özellikle 1997-2001 döneminde enflasyonun çift haneli rakamlarda seyretmiş olmasının başlıca sebeplerinden biridir. Söz konusu dönemde bütçe açıkları, kamu borçları ve reel faiz oranları ciddi oranda artmış ve bu kritik nedenlerden dolayı etkin işleyen bir piyasa ekonomisi yaratmada güçlüklerle karşılaşmıştır. 2001 ekonomik krizinin hemen ardından uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile bankacılık sektörü yeniden yapılandırılmış, Merkez Bankası bağımsızlaştırılmış, enerji, tarım, telekomünikasyon gibi birçok sektörde yasal ve yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiş, mali disiplin sağlanmasına yönelik çalışmalar hızlandırılmış, ekonomide istikrarın sağlanmasına yönelik bir dizi adım atılmıştır. Şubat 2001'de %43 oranında devalüasyon yapılarak dalgalı kur rejimine geçilmiştir. 2002 yılında çeşitli düzenlemelerle uygulamaya aktarılan sıkı para politikası ile mali disiplin sayesinde Türk Lirası'nın güçlenmesi ve verimliliğin artması sonucu enflasyon tek haneli rakamlara düşürülebilmektedir (Morgil, 2006: 97). Bununla birlikte, Türkiye'de enflasyon oranları referans değerleri yakalamada hep yetersiz kalmıştır.

1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla Merkez Bankası "açık enflasyon hedeflemesi" uygulamasına başlamıştır. Bu politika çerçevesinde TCMB belirlenen dönem sonunda hedeflenen değere ulaşmak için para politikası araçlarını kullanmaktadır. Enflasyonun yüksek olduğu Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde merkez bankaları enflasyon hedeflemesi uygulamasını sürdürürken, sorunun enflasyondan ziyade deflasyon olma riski olan gelişmiş ülkelerde ise merkez bankaları enflasyon hedeflemesi politikasını terk ederek parasal genişleme ve düşük faizle enflasyon yaratma politikasına dönmüşlerdir (Eğilmez, M. <http://www.mahfiegilmez.com/2015/03/enflasyon-hedeflemesi-ve-turkiye.html>, erişim tarihi: 11.02.2018). 2017 yılı tahmini verileri çerçevesinde Türkiye'de son on yılın en yüksek enflasyon oranına (%11.1) ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 2.2 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Enflasyon Oranı

AB ÜYESİ ÜLKELER													
Enflasyon Oranı													
AVRO KULLANANLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	1.9	1.8	2.3	2.8	0.2	1.1	2.5	2.1	1.6	0.8	0.1	0.4	1.7
Avusturya	2.1	1.7	2.2	3.2	0.4	1.7	3.6	2.6	2.1	1.5	0.8	1	2.2
Belçika	2.5	2.3	1.8	4.5	0	2.3	3.4	2.6	1.2	0.5	0.6	1.8	2.2
Estonya	4.1	4.4	6.7	10.6	0.2	2.7	5.1	4.2	3.2	0.5	0.1	0.8	3.7
Finlandiya	0.8	1.3	1.6	3.9	1.6	1.7	3.3	3.2	2.2	1.2	-0.2	0.4	0.8
Fransa	1.9	1.9	1.6	3.2	0.1	1.7	2.3	2.2	1	0.6	0.1	0.3	1.2
Hollanda	1.5	1.6	1.6	2.2	1	0.9	2.5	2.8	2.6	0.3	0.2	0.1	1.3
İrlanda	2.2	2.7	2.9	3.1	-1.7	-1.6	1.2	1.9	0.5	0.3	0	-0.2	0.3
İspanya	3.4	3.6	2.8	4.1	-0.2	2	3	2.4	1.5	-0.2	-0.6	-0.3	2
İtalya	2.2	2.2	2	3.5	0.8	1.6	2.9	3.3	1.2	0.2	0.1	-0.1	1.3
Kıbrıs	2	2.2	2.2	4.4	0.2	2.6	3.5	3.1	0.4	-0.3	-1.5	-1.2	0.7
Letonya	6.9	6.6	10.1	15.3	3.3	-1.2	4.2	2.3	0	0.7	0.2	0.1	2.9
Litvanya	2.7	3.8	5.8	11.1	4.2	1.2	4.1	3.2	1.2	0.2	-0.7	0.7	3.7
Lüksemburg	3.8	3	2.7	4.1	0	2.8	3.7	2.9	1.7	0.7	0.1	0	2.1
Malta	2.5	2.6	0.7	4.7	1.8	2	2.5	3.2	1	0.8	1.2	0.9	1.3
Portekiz	2.1	3	2.4	2.7	-0.9	1.4	3.6	2.8	0.4	-0.2	0.5	0.6	1.6
Slovakya	2.8	4.3	1.9	3.9	0.9	0.7	4.1	3.7	1.5	-0.1	-0.3	-0.5	1.4
Slovenya	2.4	2.5	3.8	5.5	0.8	2.1	2.1	2.8	1.9	0.4	-0.8	-0.2	1.6
Yunanistan	3.5	3.3	3	4.2	1.3	4.7	3.1	1	-0.9	-1.4	-1.1	0	1.1
AVRO KULLANMAYANLAR													
Bulgaristan	6	7.4	7.6	12	2.5	3	3.4	2.4	0.4	-1.6	-1.1	-1.3	1.2
Çekya	1.6	2.1	2.9	6.3	0.6	1.2	2.2	3.5	1.4	0.4	0.3	0.6	2.4
Danimarka	1.7	1.8	1.7	3.6	1	2.2	2.7	2.4	0.5	0.4	0.2	0	1.1
Hırvatistan	3	3.3	2.7	5.8	2.2	1.1	2.2	3.4	2.3	0.2	-0.3	-0.6	1.3
İngiltere	2.1	2.3	2.3	3.6	2.2	3.3	4.5	2.8	2.6	1.5	0	0.7	2.7
İsveç	0.8	1.5	1.7	3.3	1.9	1.9	1.4	0.9	0.4	0.2	0.7	1.1	1.9
Macaristan	3.5	4	7.9	6	4	4.7	3.9	5.7	1.7	0	0.1	0.4	2.4
Polonya	2.2	1.3	2.6	4.2	4	2.6	3.9	3.7	0.8	0.1	-0.7	-0.2	1.6
Romanya	9.1	6,6	4.9	7.9	5.6	6.1	5.8	3.4	3.2	1.4	-0.4	-1.1	1.1
AB'YE ADAY ÜLKE													
Türkiye	8.1	9.3	8.8	10.4	6.3	8.6	6.5	9	7.5	8.9	7.7	7.7	11.1
Avrupa Birliği	2.2	2.2	2.3	3.7	1	2.1	3.1	2.6	1.5	0.5	0	0.3	1.7
Avro Bölgesi	2.2	2.2	2.1	3.3	0.3	1.6	2.7	2.5	1.4	0.4	0	0.2	1.5
REFERANS DEĞER	2.5	2.9	2.8	4	0.5	0.8	3	2.4	1.3	0.4	0.2	0.3	2.1

Kaynak: Avrostat HICP-inflation rate % (erişim tarihi: 23.05.2018).

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00118>

2.3.3. Faiz Oranı

EPB alanına dahil olmak için gerekli koşullardan bir diğeri kamu kesimi tahvil faiz oranı olarak da adlandırılan nominal uzun vadeli faiz oranıdır. Maastricht Kriterleri çerçevesinde herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranı 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı (enflasyon) alanında en iyi performans gösteren üç ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır. Faiz oranında kabul edilen referans değer, AB üyesi ülkelerden en düşük enflasyon oranına sahip yani fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren üç ülkenin faiz oranı ortalamasından 2 puandan fazla olmayacak şekilde hesaplanmaktadır.

Tablo 2.3'te AB üyesi ülkeler ile Türkiye'nin uzun vadeli faiz oranları yer almaktadır. Uzun vadeli nominal faiz oranlarına ilişkin 2005 yılında 5.37 olan referans değer hızla artarak 2012'de 12.09 ile en yüksek değerine ulaşmış, ardından azalarak 2017 yılı itibariyle 3.32 ile en düşük değerine ulaşmıştır. On yıl vadeli devlet tahvilinin Türkiye'de ilk kez 2010 yılında ihraç edilmiş olması nedeniyle EUROSTAT kaynaklı veriler 2011 yılından itibaren başlatılabilmektedir. Türkiye'nin göstergelerinin üç yılda (2012, 2013 ve 2015) referans değerinin altında kaldığı, bu üç yılda bile Avro kullanmayan ülkeler ile kıyaslandığında en yüksek uzun vadeli nominal faiz oranına sahip olduğu izlenmektedir.

Türkiye'de kamu kesimi borçlanma ihtiyacının ve enflasyonun yüksek olması uzun vadeli faiz oranının yüksek seyretmesine neden olmaktadır. Enflasyon ile faiz bir diğerinden beslenmektedir. Ekonomide fiyat istikrarın sağlanması, mali disiplinin sağlanarak istikrarın sürdürülebilir kılınması CDS (Kredi Temerrüt Takası-Credit Default Swap) olarak da adlandırılan risk primini azaltarak uzun dönemli faiz oranlarının azalmasına yardımcı olmaktadır. Enflasyon ile faizin eş zamanlı düşürülebilmesi için ülke ekonomisinin dış finansmana bağımlılıktan kurtarılması ve kurların ekonomiye etkisinin minimize edilmesiyle ancak mümkün olacağı, bunun da cari açığı düşürecek bir teşvik politikası ile sağlanabileceği ileri sürülmektedir (Eğilmez, <http://www.mahfiegilmez.com/2016/10/maastricht-kriterlerinde-son-durum-ve.html> erişim tarihi: 24.12.2017).

Tablo 2.3 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Uzun Vadeli Faiz Oranı

AB ÜYESİ ÜLKELER													
Uzun Vadeli Faiz Oranı													
AVRO KULLANANLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	3.35	3.76	4.22	3.98	3.22	2.74	2.61	1.5	1.57	1.16	0.5	0.09	0.32
Avusturya	3.39	3.8	4.3	4.36	3.94	3.23	3.32	2.37	2.01	1.49	0.75	0.38	0.58
Belçika	3.43	3.81	4.33	4.42	3.9	3.46	4.23	3	2.41	1.71	0.84	0.48	0.72
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	3.35	3.78	4.29	4.29	3.74	3.01	3.01	1.89	1.86	1.45	0.72	0.37	0.55
Fransa	3.41	3.8	4.3	4.23	3.65	3.12	3.32	2.54	2.2	1.67	0.84	0.47	0.81
Hollanda	3.37	3.78	4.29	4.23	3.69	2.99	2.99	1.93	1.96	1.45	0.69	0.29	0.52
İrlanda	3.33	3.77	4.31	4.53	5.23	5.74	9.6	6.17	3.79	2.37	1.18	0.74	0.8
İspanya	3.39	3.78	4.31	4.37	3.98	4.25	5.44	5.85	4.56	2.72	1.73	1.39	1.56
İtalya	3.56	4.05	4.49	4.68	4.31	4.04	5.42	5.49	4.32	2.89	1.71	1.49	2.11
Kıbrıs	5.16	4.13	4.48	4.6	4.6	4.6	5.79	7	6.5	6	4.54	3.77	2.62
Letonya	3.88	4.13	5.28	6.43	12.36	10.34	5.91	4.57	3.34	2.51	0.96	0.53	0.83
Litvanya	3.7	4.08	4.54	5.61	14	5.57	5.16	4.83	3.83	2.79	1.38	0.9	0.31
Lüksemburg	2.41	3.3	4.46	4.61	4.23	3.17	2.92	1.82	1.85	1.34	0.37	0.25	0.54
Malta	4.56	4.32	4.72	4.81	4.54	4.19	4.49	4.13	3.36	2.61	1.49	0.89	1.28
Portekiz	3.44	3.91	4.42	4.52	4.21	5.4	10.24	10.55	6.29	3.75	2.42	3.17	3.05
Slovakya	3.52	4.41	4.49	4.72	4.71	3.87	4.45	4.55	3.19	2.07	0.89	0.54	0.92
Slovenya	3.81	3.85	4.53	4.61	4.38	3.83	4.97	5.81	5.81	3.27	1.71	1.15	0.96
Yunanistan	3.59	4.07	4.5	4.8	5.17	9.09	15.75	22.5	10.05	6.93	9.67	8.36	5.98
AVRO KULLANMAYANLAR													
Bulgaristan	3.87	4.18	4.54	5.38	7.22	6.01	5.36	4.5	3.47	3.35	2.49	2.27	1.6
Çekya	3.54	3.8	4.3	4.63	4.84	3.88	3.71	2.78	2.11	1.58	0.58	0.43	0.98
Danimarka	3.4	3.81	4.29	4.28	3.59	2.93	2.73	1.4	1.75	1.32	0.69	0.32	0.48
Hırvatistan	4.42	4.43	4.93	6.04	7.83	6.28	6.54	6.13	4.68	4.05	3.55	3.49	2.77
İngiltere	4.46	4.37	5.06	4.5	3.36	3.36	2.87	1.74	2.03	2.14	1.79	1.22	1.13
İsveç	3.38	3.7	4.17	3.89	3.25	2.89	2.61	1.59	2.12	1.72	0.72	0.54	0.65
Macaristan	6.6	7.12	6.74	8.24	9.12	7.28	7.63	7.89	5.92	4.81	3.43	3.14	2.96
Polonya	5.22	5.23	5.48	6.07	6.12	5.78	5.96	5	4.03	3.52	2.7	3.04	3.42
Romanya	6.99	7.23	7.13	7.7	9.69	7.34	7.29	6.68	5.41	4.49	3.47	3.32	3.96
AB'YE ADAY ÜLKE													
Türkiye	-	17.41	17.98	17.14	11.21	7.33	9.67	9.76	6.7	10.1	6.99	10.54	11.4
Avrupa Birliği	3.75	4.07	4.56	4.55	4.12	3.82	4.27	3.64	2.94	2.2	1.44	1.11	1.31
Avro Bölgesi	3.42	3.83	4.32	4.31	3.82	3.6	4.34	3.86	2.99	2.04	1.21	0.86	1.09
REFERANS DEĞER	5.37	6.24	6.44	6.24	6.47	8.65	7.73	12.09	7.62	7.43	7.57	5.12	3.32

Kaynak: Eurostat, Maastricht Criteria Bond Yields, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00097&plugin=1> (erişim tarihi: 23.05.2018).

*Türkiye 10 yıl vadeli devlet tahvili ihracı 2011 yılı itibarıyla gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2006-2010 arasındaki veriler 6 aylık ve 2 yıllık devlet tahvili faiz oranıdır. Fed: <https://fred.stlouisfed.org/series/IRLTST01TRQ156N> ve <https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-10-year-bond-yield> (erişim tarihi: 23.05.2018).

2.3.4. Bütçe Açığı / GSYİH

Maastricht Kriterlerine göre üye devletlerin bütçe açığı GSYİH'sının %3'ünü aşmamalıdır. Bütçe, devletin gelirlerinin ve giderlerinin yer aldığı çizelgedir. Bütçe açığı ise devletin giderlerinin gelirlerinden fazla olması durumudur. Bütçe açığının tanımı ilgili kriterde net devlet borçlanması şeklinde yapılmıştır. EDP protokolü (Aşırı Açık Prosedürü- Excessive Deficit Procedure) ve ESA95 (Avrupa Ulusal ve Bölgesel Hesaplar Sistemi- European System of Integrated Economic Accounts)'te tanımlandığı gibi bütçe açığı dört kalemin toplamından oluşmaktadır: Genel Devlet Net Borçlanması (-) / (+) = Merkezi Devlet Net Borçlanması (+) Bölgesel Devlet Net Borçlanması (+) Yerel Devlet Net Borçlanması (+) Sosyal Güvenlik Fonları Net Borçlanması.

Bütçenin açık vermesi halinde devlet borçlanarak gerekli finansmanı sağlamak durumundadır. Devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) bütçe açıklarının finansmanı amacıyla kullanılan borçlanma araçlarıdır. En çok kullanılan DİBS'ler ise hazine bonosu ve devlet tahvilidir. DİBS'lerin yurt içi piyasaya ihracı Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. DİBS faizlerini belirleyen temel etken bu menkul kıymetlere olan talep ve arz dengesidir. Finansal varlıkların talebi beklenen getiri, risk ve varlık durumuna göre oluşurken; finansal varlıkların arzı ise fon maliyetleri, sermaye yatırımları ve borçlanma gereksinimine göre oluşmaktadır (Kunter vd., 2006: 244).

Maliye politikalarının uyumlaştırılması için iki temel yol mevcuttur. Bunlardan biri üye ülkelerin bütçe politikalarının uyumlaştırılması, diğeri ise üye ülkelerin vergi politikalarının uyumlaştırılmasıdır. Bütçe politikalarının uyumlaştırılması için savunma ve sosyal güvenlik harcamalarında azaltmaya gidilmesi hedeflenmiş olup, bu konuda işsizlik oranlarının yüksek seyretmesi nedeniyle pek bir mesafe alınamamıştır. Vergi politikalarında ise en çok dolaylı vergiler (KDV, ÖTV gibi) alanında uyumlaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Gelir vergisi örneğinde olduğu gibi, dolaysız vergi politikalarının uyumlaştırılması konusuna fazlaca ağırlık verilmemiştir (Yıldız, 2011: 120).

Tablo 2.4'te AB üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin bütçe açıklarının GSYİH'lerine oranı gösterilmiştir. Buna göre; küresel ekonomik krizin bütçe açıkları üzerindeki etkileri 2009 yılından başlayarak 4 yıl boyunca devam etmiştir. Gerek geniş alanda (AB-28), gerekse dar alanda (Avro-19) 2009-2012 döneminde üye ülkelerde bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı bir iki istisna dışında referans değer olan %3'ün üzerinde seyretmiştir. Avro Bölgesi performansının AB-28'e kıyasla dahi iyi olduğu söylenebilir. 2007 yılında Avro Bölgesinde bütçe açığının GSYİH'ye oranı ortalama olarak -0.7 ile en düşük seviyesinde iken, krizi takip eden yıl -6.3 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bütçe kriterinde en kötü performansa sahip ülkeler hiç kuşkusuz başta Yunanistan olmak üzere, İrlanda, İspanya, Portekiz, Slovenya'dır. Bu ülkelerde bütçe açıklarının GSYİH'ye oranının zaman zaman -10 puanın üzerine çıktığı ve hatta İrlanda'da 2010 yılında -32'yi gördüğü izlenmektedir. Avro kullanmayan ülkelere

İngiltere'nin ise 2009 yılında -10.1'lik değer ile rekora koştuğu gözlemlenmektedir. Buna karşın, Türkiye'de 2000'lerin başında uygulamaya konulan ekonomik program dolayısıyla göstergeler küresel ekonomik krize rağmen bütçe disiplinin sağlandığını göstermektedir.

Tablo 2.4 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Bütçe Açığı / GSYİH Oranı (Referans Değer: %3)

AB ÜYESİ ÜLKELER													
Bütçe Açığı													
AVRO KULLANANLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	-3.4	-1.7	0.2	-0.2	-3.2	-4.2	-1	0	-0.1	0.5	0.8	1	1.3
Avusturya	-2.5	-2.5	-1.4	-1.5	-5.3	-4.4	-2.6	-2.2	-2	-2.7	-1	-1.6	-0.7
Belçika	-2.8	0.2	0.1	-1.1	-5.4	-4	-4.1	-4.2	-3.1	-3.1	-2.5	-2.5	-1
Estonya	1.1	2.9	2.7	-2.7	-2.2	0.2	1.2	-0.3	-0.2	0.7	0.1	-0.3	-0.3
Finlandiya	2.6	3.9	5.1	4.2	-2.5	-2.6	-1	-2.2	-2.6	-3.2	-2.8	-1.8	-0.6
Fransa	-3.4	-2.4	-2.6	-3.3	-7.2	-6.9	-5.2	-5	-4.1	-3.9	-3.6	-3.4	-2.6
Hollanda	-0.3	0.2	0.2	0.2	-5.4	-5	-4.3	-3.9	-2.4	-2.3	-2.1	0.4	1.1
İrlanda	1.6	2.8	0.3	-7	-13.8	-32.1	-12.7	-8	-6.1	-3.6	-1.9	-0.5	-0.3
İspanya	1.2	2.2	1.9	-4.4	-11	-9.4	-9.6	-10.5	-7	-6	-5.3	-4.5	-3.1
İtalya	-4.1	-3.5	-1.5	-2.6	-5.2	-4.2	-3.7	-2.9	-2.9	-3	-2.6	-2.5	-2.3
Kıbrıs	-2.2	-1	3.2	0.9	-5.4	-4.7	-5.7	-5.6	-5.1	-9	-1.3	0.3	1.8
Letonya	-0.4	-0.5	-0.5	-4.2	-9.1	-8.7	-4.3	-1.2	-1.2	-1.5	-1.4	0.1	-0.5
Litvanya	-0.3	-0.3	-0.8	-3.1	-9.1	-6.9	-8.9	-3.1	-2.6	-0.6	-0.2	0.3	0.5
Lüksemburg	0.1	1.9	4.2	3.3	-0.7	-0.7	0.5	0.3	1	1.3	1.4	1.6	1.5
Malta	-2.6	-2.5	-2.1	-4.2	-3.2	-2.4	-2.4	-3.5	-2.4	-1.8	-1.1	1	3.9
Portekiz	-6.2	-4.3	-3	-3.8	-9.8	-11.2	-7.4	-5.7	-4.8	-7.2	-4.4	-2	-3
Slovakya	-2.9	-3.6	-1.9	-2.4	-7.8	-7.5	-4.3	-4.3	-2.7	-2.7	-2.7	-2.2	-1
Slovenya	-1.3	-1.2	-0.1	-1.4	-5.8	-5.6	-6.7	-4	-14.7	-5.5	-2.9	-1.9	0
Yunanistan	-6.2	-5.9	-6.7	-10.2	-15.1	-11.2	-10.3	-8.9	-13.2	-3.6	-5.7	0.6	0.8
AVRO KULLANMAYANLAR													
Bulgaristan	1	1.8	1.1	1.6	-4.1	-3.1	-2	-0.3	-0.4	-5.5	-1.6	0.2	0.9
Çekya	-3	-2.2	-0.7	-2	-5.5	-4.2	-2.7	-3.9	-1.2	-2.1	-0.6	0.7	1.6
Danimarka	5	5	5	3.2	-2.8	-2.7	-2.1	-3.5	-1.2	1.1	-1.5	-0.4	1
Hırvatistan	-3.9	-3.4	-2.4	-2.8	-6	-6.5	-7.8	-5.2	-5.3	-5.1	-3.4	-0.9	0.8
İngiltere	-3.1	-2.8	-2.6	-5.2	-10.1	-9.4	-7.5	-8.2	-5.4	-5.4	-4.3	-3	-1.9
İsveç	1.8	2.2	3.4	1.9	-0.7	0	-0.2	-1	-1.4	-1.6	0.2	1.2	1.3
Macaristan	-7.8	-9.3	-5	-3.7	-4.5	-4.5	-5.4	-2.4	-2.6	-2.6	-1.9	-1.7	-2
Polonya	-4	-3.6	-1.9	-3.6	-7.3	-7.3	-4.8	-3.7	-4.1	-3.6	-2.6	-2.3	-1.7
Romanya	-0.8	-2.1	-2.7	-5.4	-9.2	-6.9	-5.4	-3.7	-2.1	-1.3	-0.8	-3	-2.9
AB'YE ADAY ÜLKE													
Türkiye	-0.1	-1.8	0.1	1.5	4.8	2.2	0.1	0.9	0.4	0.5	0	1	2.4
Avrupa Birliği	-2.5	-1.6	-0.9	-2.5	-6.6	-6.4	-4.6	-4.3	-3.3	-2.9	-2.3	-1.6	-1
Avro Bölgesi	-2.6	-1.5	-0.7	-2.2	-6.3	-6.2	-4.2	-3.7	-3	-2.5	-2	-1.5	-0.9

Kaynak: Eurostat, General Government Deficit and Surplus Annual Data ve Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (Bümko).

AB Üyesi Ülkeler İstatistikleri: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database> (erişim tarihi: 23.05.2018).

Türkiye: <http://www.bumko.gov.tr/TR,155/kamu-kesimi-borclanma-geregi-ve-finansmani.html> (erişim tarihi: 23.05.2018).

2.3.5. Devlet Borçları / GSYİH

Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye devletlerin kamu borç stokunun GSYİH'ye oranı %60'ı aşmamalıdır. Ulusal borç kavramı ile kastedilen nominal değer üzerinden toplam brüt konsolide genel devlet borçlarıdır. Devlet borcu beş ayrı yükümlülüğün toplamından oluşmaktadır. Bunlar; Hazine adına çıkartılan paralar ile devlet nezdinde tutulan hanehalkı tasarruf mevduatları ve mevduat sertifikaları gibi mevduat hesapları + Bonolar ve kısa vadeli tahviller + Uzun vadeli tahviller + Diğer kısa vadeli krediler + Diğer orta ve uzun vadeli kredilerdir (Kunter vd., 2006: 278-279).

AB ülkelerinin kamu kesimi harcamalarının bütçe içerisindeki payı arasında önemli ölçüde fark vardır. Bunun temel nedenlerinden bazıları; ulusal tercihler, demografik farklılıklar, siyasi istikrar ve ekonomik büyümeyi sağlayan yatırımları tetikleyen vergi rekabetidir. Tablo 2.5'te AB üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin toplam kamu borç stoklarının GSYİH'lerine oranı verilmiştir. Burada da bir önceki tabloyla benzer şekilde küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılı kamu borç stokunun AB üyesi ülkelerin hepsinde arttığı görülmektedir. Bilindiği gibi, konut kredilerinin geri ödenmemesi ile başlayan kriz dünya piyasalarında daralmaya neden olmuş ve borçlanma maliyetlerini artırmıştır.

Kamu borç stoku göstergesinde tüm yıllar itibarıyla Avro Bölgesi ortalamasının AB-28 ortalamasının üzerinde seyrettiği dikkat çekmektedir. Almanya, Belçika, İtalya, Fransa gibi kurucu ülkelerin gerek kriz öncesinde, gerekse kriz sonrasında kendi tanımladıkları kriterlere riayet etmemiş olması düşündürücüdür. Avro Alanına dahil 5 ülke (Estonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Slovakya) ile Avro kullanmayan altı ülke (Bulgaristan, Çekya, Danimarka, İsveç, Polonya, Romanya) olmak üzere toplamda sadece 11 üye ülke bu kriterle sadık kalmışlardır. Birliğe sonradan katılan Yunanistan, Portekiz ve Avusturya'nın borçlanma kriterine hiç uymadığı; İrlanda, İspanya, Hollanda ve Finlandiya'nın son dönemde bu kriterden uzaklaştığı izlenmektedir. Maliye politikasının münhasır yetki alanına dahil edilmemiş olması ve mali işlerin etkin olmayan yönetim yapısı bu sonuçların açığa çıkmasında en az ekonomik faktörler kadar belirleyici olmuştur.

IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının sonuçları alınana dek Türkiye'nin kamu borç stokunun GSYİH'ye oranının yüksek seyretmesi AB tarafından yöneltilen başlıca eleştiri konusunu oluşturmuştur. 1998 yılında %50.1 olan kamu borç stoku / GSYİH oranı 2002 yılında %93 ile rekor seviyeye ulaşmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının öngördüğü mali disiplin neticesinde bu oran kademeli olarak azalmış; 2014'te %28.8, 2015'te %27.6 seviyesine kadar gerilemiş; 2016 ve 2017 yıllarında küçük bir artışla %28.3 seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye'nin kamu borç stokunun GSYİH'ye oranının azalmasının arkasında yatan nedenler sırasıyla; güçlü GSYİH büyümesi, düşen faiz oranları, artan global likiditenin etkisi, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye ekonomisinin kredibilitésini yükseltmesi, Türkiye'nin uluslararası piyasalardaki tahvil ihracının artmasıdır (Akçay, 2008:

16). Özetlemek gerekirse; bugün gelinen noktada Türkiye parasal kriterleri karşılayamaz iken, mali kriterlerde önemli bir mesafe kat etmiştir.

Tablo 2.5 AB Üyesi Ülkelerin ve Türkiye'nin Kamu Borç Stoku / GSYİH Oranı (Referans Değer: %60)

AB ÜYESİ ÜLKELER													
Ulusal Borç (%)													
AVRO KULLANANLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Almanya	67	66.5	63.7	65.2	72.6	80.9	78.6	79.8	77.5	74.7	71	68.2	64.1
Avusturya	68.6	67.3	65	68.7	79.9	82.7	82.4	81.9	81.3	84	84.6	83.6	78.4
Belçika	94.7	91.1	87	92.5	99.5	99.7	102.6	104.3	105.5	107	106.1	105.9	103.1
Estonya	4.5	4.4	3.7	4.5	7	6.6	6.1	9.7	10.2	10.7	10	9.4	9
Finlandiya	40	38.2	34	32.7	41.7	47.1	48.5	53.9	56.5	60.2	63.5	63	61.4
Fransa	67.4	64.6	64.5	68.8	83	85.3	87.8	90.6	93.4	94.9	95.6	96.6	97
Hollanda	49.2	44.7	42.7	54.7	56.8	59.3	61.6	66.3	67.8	68	64.6	61.8	56.7
İrlanda	26.1	23.6	23.9	42.4	61.5	86.1	110.3	119.6	119.4	104.5	76.9	72.8	68
İspanya	42.3	38.9	35.6	39.5	52.8	60.1	69.5	85.7	95.5	100.4	99.4	99	98.3
İtalya	101.9	102.6	99.8	102.4	112.5	115.4	116.5	123.4	129	131.8	131.5	132	131.8
Kıbrıs	62.8	58.7	53.5	45.1	53.8	56.3	65.7	79.7	102.6	107.5	107.5	106.6	97.5
Letonya	11.4	9.6	8	18.2	35.8	46.8	42.7	41.2	39	40.9	36.8	40.5	40.1
Litvanya	17.6	17.2	15.9	14.6	28	36.2	37.2	39.8	38.8	40.5	42.6	40.1	39.7
Lüksemburg	7.4	7.8	7.7	14.9	15.7	19.8	18.7	22	23.7	22.7	22	20.8	23
Malta	70	64.5	62.3	62.6	67.6	67.5	70.1	67.8	68.4	63.8	58.7	56.2	50.8
Portekiz	67.4	69.2	68.4	71.7	83.6	96.2	111.4	126.2	129	130.6	128.8	129.9	125.7
Slovakya	34.1	31	30.1	28.5	36.3	41.2	43.7	52.2	54.7	53.5	52.3	51.8	50.9
Slovenya	26.3	26	22.8	21.8	34.6	38.4	46.6	53.8	70.4	80.3	82.6	78.6	73.6
Yunanistan	107.4	103.6	103.1	109.4	126.7	146.2	172.1	159.6	177.4	178.9	176.8	180.8	178.6
AVRO KULLANMAYANLAR													
Bulgaristan	26.8	21	16.3	13	13.7	15.3	15.2	16.7	17	27	26	29	25.4
Çekya	27.9	27.7	27.5	28.3	33.6	37.4	39.8	44.5	44.9	42.2	40	36.8	34.6
Danimarka	37.4	31.5	27.3	33.3	40.2	42.6	46.1	44.9	44	44.3	39.9	37.9	36.4
Hırvatistan	41.1	38.6	37.3	39	48.3	57.3	63.8	69.4	80.5	84	83.8	80.6	78
İngiltere	39.9	40.8	41.9	49.9	64.1	75.6	81.3	84.5	85.6	87.4	88.2	88.2	87.7
İsveç	49.2	44	39.3	37.8	41.4	38.6	37.9	38.1	40.7	45.5	44.2	42.1	40.6
.Macaristan	60.5	64.5	65.5	71.6	77.8	80.2	80.5	78.4	77.1	76.6	76.7	76	73.6
Polonya	46.4	46.9	44.2	46.3	49.4	53.1	54.1	537	55.7	50.3	51.1	54.2	50.6
Romanya	15.7	12.3	11.9	12.4	22.1	29.7	34	36.9	37.5	39.1	37.7	37.4	35
AB'YE ADAY ÜLKE													
Türkiye	50.8	44.7	38.2	38.1	43.9	40.1	36.5	32.7	31.4	28.8	27.6	28.3	28.3
Avrupa Birliği	61.5	60.1	57.5	60.8	73.4	78.9	81.5	83.9	85.8	86.5	84.5	83.3	81.6
Avro Bölgesi	69.2	67.4	65	68.7	79.2	84.6	86.6	89.7	91.6	91.9	89.9	89	86.7

Kaynak: Eurostat, General Government Gross Debt ve Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (Bümko).

AB Üyesi Ülkeler: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database> (erişim tarihi: 23.05.2018).

Türkiye: <http://www.bumko.gov.tr/TR,7044/temel-ekonomik-buyuklukler-2000-2018.html> (erişim tarihi: 23.05.2018).

2.4. Müzakere Sürecinin Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri

Avrupa'nın kendi içinde bütünleşmesiyle açığa çıkacağı düşünülen kazanımların Türkiye lehine de gerçekleşeceği beklentisiyle Türkiye, AB ile bütünleşme yönünde irade beyanında bulunmuştur. Bu bağlamda, ekonomik faaliyetlerin gelişiminin uyumlu ve dengeli olması, enflasyonist olmayan büyümenin gerçekleştirilmesi, istihdamın artırılması ve daha iyi iş olanaklarına kavuşulması, toplumsal refahın ve yaşam kalitesinin yükselmesi, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması başlıca beklentiler arasındadır. Müzakereler Türkiye'nin dönüşümünde önemli bir itici güçtür. AB'nin benimsediği norm ve kurallar Türkiye için bir referans oluşturacaktır. Bir diğer ifadeyle, Türkiye dünyanın en büyük ikinci ekonomisi sayılan Avro Bölgesi ekonomileriyle bütünleşebilmek için Birliğin uyguladığı ekonomi politikalarına yakınlaşacaktır. Ekonomi politikasında tutarlılığın ve öngörülebilirliğin sağlanması belirsizlikleri ortadan kaldıracağı için ülkemiz yurtiçi ve yurtdışı yatırımcılar nezdinde cazip hale gelecektir. Doğrudan yabancı sermaye girişi hızlanacak ve böylelikle GSYİH'de artış gözlenirken, kalkınma hızı artacaktır. Krizlere karşı ayakta durabilen bir ekonomik yapıya ulaşılmış olacaktır. Maastricht kriterlerinin gözetilmesi neticesinde bütçe açığı ve kamu borcunu kontrol altında tutacak ve böylece enflasyonun tek haneli seviyelerde kalmasını sağlayabilecektir. Yatırımların artması hem ekonomik gelişmeyi hızlandıracak hem de işsizliğin azalmasına katkı sağlayacaktır. Müzakerelerin siyasi açıdan katkısı ise demokratikleşme, insan hakları standartlarının yükseltilmesi, özgürleşme, sivilleşme alanlarında olacak ve bu konularda çalışmaların hızlandırılmasını sağlayacaktır (Kar ve Acar, 2010: 79-80).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN MAASTRICHT KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE MEVCUT DURUMUNUN FAKTÖR ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

3.1. Literatür Özeti

Türkiye’nin AB’ye yaklaşmasına ilişkin çalışmaların büyük ölçüde nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde yapıldığı izlenmektedir. Nicel araştırma yöntemlerden ise büyük ölçüde kümeleme analizinin, az sayıda da faktör analizinin uygulandığı görülmektedir. Konuya ilişkin literatür özeti aşağıdaki gibidir:

Sakal (2003), “Avro’ya Geçiş Sonrası Avrupa Birliği’nde Mali Disiplin, Borçlanma Politikaları ve Türkiye’ye Yansımalar” adlı makalesinde, AB’de borçlanmaya ve mali kurallara ilişkin uygulamaları aktarır, 1996-2001 yılları arasındaki kamu harcamaları ile bütçeye ilişkin verileri tablolar aracılığıyla açıklamıştır. Uluslararası ticaretin %60’ına yakın kısmını AB ile yapan Türkiye’nin, AB’nin mali piyasalarındaki gelişmeleri dikkatle takip etmesi gerektiğini ve toplumsal huzurun ve refahın ancak istikrarlı bir büyüme ile gerçekleştirebileceğini dile getirmiştir.

Özbilen ve Koç (2004), “Avro’ya Geçişin AB Ülkelerinde Ortaya Çıkardığı Sonuçlar” adlı makalelerinde Avro’nun parasal birlik alanında tek pazarın tamamlayıcısı olduğunu, istihdam ve refahın artmasına katkı sağlayacağını ve uluslararası piyasada Avrupa’nın varlığını güçlendireceğini ifade etmişlerdir. Bu para biriminin avantajlarına ve dezavantajlarına değinerek Avrupa Merkez Bankası’nın uygulayacağı para politikasının Avro’nun geleceğinde etkili olacağını ve Avrupa vatandaşlarının da bu para birimine olan güveni sayesinde global piyasalar üzerindeki etkisinin artan bir seyir izleyeceğini ifade etmişlerdir.

Turanlı, M., Özden, Ü.H. ve Türedi, S. (2006), “Avrupa Birliği’ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi” adlı makalelerinde AB’nin 25 üyesi ve 4 aday ülkenin GSMH, enflasyon oranı, işsizlik oranı, internet kullanım oranı, ömür boyu eğitim indeksi ve ithalat ihracat oranını 2004 yılına dair verilerle incelemişlerdir. Analiz sonucunda üye ve aday ülkeler iki kümede toplanmıştır. Birinci kümede kurucu ve gelişmiş ülkeler yer alırken, ikinci kümede Yunanistan, Portekiz, 8 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve dört aday ülkenin (Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan, Türkiye) yer aldığı tespit edilmiştir. Bir askeri suçluyu koruması nedeniyle Hırvatistan’la 2005 yılına kadar müzakerelere başlanmadığı, ancak Türkiye ile müzakerelerin başlatılması ile birlikte Avusturya’nın baskısıyla Hırvatistan

ile müzakerelerin başlatılmasının kararlaştırıldığı bilgisi verilmiştir. Sonuç olarak, ekonomik açıdan bakıldığında Türkiye'nin AB'ye üyeliğine engel bir durum bulunmadığı, nedenin siyasi ve politik sorunlardan kaynaklandığı tespiti yapılmıştır.

Ekmekçiler (2007), *“Avrupa Para Sistemi ve AB-Türkiye İlişkilerinin Türk Para Sistemine Etkileri”* adlı makalesinde, parasal alandaki bütünleşmenin gerekçelerini, Avrupa para sisteminin gelişimini, parasal birliğin temelini oluşturan Maastricht Antlaşması ile kurulan sistemi açıkladıktan sonra, AB ile ilişkilerin Türkiye'ye etkilerini incelemiştir. Bu bağlamda yabancı sermaye yatırımları, ekonomik kalkınma, milli gelir ve ödemeler dengesi üzerindeki olası etkileri ele alıp, Türk Bankacılık Sistemine etkisini 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile getirilen değişikliklerle birlikte detaylı bir şekilde açıklamıştır. Sonuç olarak, AB bütünleşmesi içerisinde yer almanın güçlü olmak ve hakim olmak gibi avantajlar sağlayacağını ve günümüz dünyasında küresel bir güç olma açısından parasal entegrasyonun gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Özkan-Günay (2007), *“Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Göre Performansı”* adlı makalesinde, beş faktörden oluşan Maastricht Kriterlerini 1998-2005 dönemi verileri çerçevesinde ele almıştır. Türkiye'de tam üyelik müzakerelerinin başlaması ile oluşan güven ortamının, uluslararası piyasalarda daha az riskli ülke olarak algılanmasına yardımcı olacağını, bu sayede yabancı sermaye girişinin hızlanarak ekonomik krizlerin önleneyeceğini, bu gelişmelerin yapısal reformlarla desteklenmesi halinde ise üyelik için gerekli ekonomik kriterlere daha kısa zamanda ulaşılacağını ifade etmiştir.

Akçay (2008), *“Avrupa Birliği'nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye”* adlı makalesinde Kopenhag ekonomik kriterlerini (işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ile birlik içinde piyasa güçleri ve rekabet baskısıyla başa çıkabilme kapasitesi) ve Maastricht Yakınlaşma Kriterlerini detaylı bir şekilde açıklamış; aynı zamanda ülkemize yapılan mali yardımların yetersizliğine değinmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerini genel anlamda karşıladığını, Maastricht kriterlerinde ise mali açıdan AB ülkelerinden daha iyi konumda olduğunu, ancak parasal kriterlerde hedeflenen seviyeleri yakalamak için yapısal reformlara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.

Akın ve Turgan (2008), *“Ülkelerin Ekonomik Göstergelerinin Avrupa Birliği'ne Üye Olmadaki Etkisinin İstatistiksel Tekniklerle Belirlenmesi”* adlı makalelerinde AB ülkeleri ve Türkiye'nin 28 adet değişkenini kapsayan faktör ve lojistik regresyon analizlerini kullanarak üyelik sürecinin hızlandırılması için gerekli iki temel faktörün geliştirilmesi gerektiği sonucuna varmışlardır. Bunlar; mal ve hizmet ticareti, ihracat-ithalat, satın alma gücü paritesi gibi etkenleri kapsayan dış alem faktörleri ve para arzındaki yıllık büyüme hedefidir.

Karabulut, Ersungur ve Polat (2008), “*Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’nin Ekonomik Performanslarının Karşılaştırılması*” adlı makalelerinde 2000-2005 yılları arasındaki verileri kullanarak ülkelerin makroekonomik performansını etkileyen teknik etkinlik düzeyleri, teknik etkinlikteki değişme, teknolojik değişme ve toplam faktör verimliliğindeki değişme endekslerini dikkate alarak Veri Zarflama Analizi ve Malmquist TFFV yöntemleri ile analiz gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada, Türkiye’nin teknik etkinlikte (girdilerin en uygun şekilde kullanılarak en yüksek çıktının elde edilmesi) AB ülkelerinin çoğunu geride bırakarak en iyi beşinci teknik etkinliğe sahip ülke olduğu yani ülkemizin kaynak kullanımı açısından en başarılı ülkelerden biri olduğu sonucuna varılmıştır. Toplam faktör verimliliğindeki değişme endeksi ile de Türkiye’nin 28 ülke içinde 21. olduğu bunun nedeni de teknolojik gerileme olduğu belirtilmiştir. Bu endekste yükselmek için üretim faktörlerinin teknoloji yoğun sektörlerle kayması gerektiği ve toplam faktör verimliliğini artıracak eğitim, sağlık, haberleşme ve ar-ge gibi alanlara yatırımların artırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Akçay (2011), “*Aday Ülke Kazanımı Sonrasında Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Ekonomik Entegrasyonu: Koşullar ve Kısıtlar*” adlı makalesinde adaylık statüsü sonrasında Türkiye’nin büyüme oranı, enflasyon oranı, kamu borcu, bütçe açığı ve rekabet gücü göstergelerini 2000-2010 dönemi verileriyle değerlendirmiştir. Çalışmada, gümrük birliği süreci ve mali yardımlar konusunun yanı sıra 2005 yılında başlatılan müzakere süreci ele alınmış; analiz Türkiye’nin katılımı halinde ortaya çıkacak işgücü hareketliliği, enerji birliğinin geleceği gibi konular çerçevesinde derinleştirilmiştir. Türkiye’nin coğrafi konumunun, dinamik ekonomik yapısının ve genç nüfusunun AB ekonomisine olumlu katkılarda bulunacağı dile getirilmiştir.

Akşemsettinoglu (2011), “*Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri*” adlı makalesinde bütünleşme ve genişlemenin ‘farklılaştırılmış bütünleşme’ şeklinde devam ettiğini belirterek, bunun da güçlü kurumsal yapı ile birlikte farklı kültürel unsurların bir araya getirilerek oluşacağını ve bütünleşmenin yeni sürecinin işlevsellik ve çok-kültürlülük temelinde şekilleneceğini ifade etmiştir.

Berberoğlu (2011), “*2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi İle İncelenmesi*” adlı makalesinde 2008 krizinin nedenlerini analiz edip, Kopenhag ve Maastricht kriterlerini açıkladıktan sonra nicel araştırma yöntemlerinden kümeleme analizini uygulamıştır. Analizinde krizden dünyadaki birçok ülkenin etkilendiğini ve AB üyesi ülkelerle aynı segmentte yer alan Türkiye’nin ekonomik anlamda üye ülkeler kadar güçlü olduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak; Türkiye’nin AB’den az miktarda mali

yardım almış olmasına ve üye olmamasına rağmen finansal istikrarını sürdürebildiğini, hem ulusal hem de uluslararası arenada ekonomisini iyi bir şekilde yönettiğini dile getirip Türkiye'nin tam üyeliği konusunda AB'nin bu durumu dikkate alması gerektiğini ve güçlü Türkiye'nin katılımının AB lehine olacağını belirtmiştir.

Özden (2011), “*Faktör Analizi ve Veri Zarflama Analizi ile AB'ye Üye ve Seçilmiş Bazı Ülkelerin Karşılaştırmalı Analizi*” adlı makalesinde nüfus, nüfus artış hızı, GSYİH reel artışı, TÜFE yıllık ortalama artışı gibi 17 tane temel ekonomik göstergenin 2008 yılı verilerini ele almıştır. Çalışmada faktör analizini uygulamanın amacı, ülkelerin ekonomik göstergelere ilişkin bir indeksinin bulunarak sıralama yapılması şeklinde belirtilmiştir. Toplamda 32 ülke için uygulanan araştırma sonucunda, faktör analizinin uygulandığı bu ülkelerin endeks değerlerini gösteren ilk sıralama (İsveç, Danimarka, Finlandiya, Lüksemburg, Kıbrıs Rum Kesimi, Belçika, Avusturya) ile girdi ve çıktı değişkenlerine faktör analiz uygulandıktan sonra yapılan veri zarflama analizi arasında pozitif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. Bu ilişki sonucunda sadece Fransa etkin çıkmıştır, Fransa'yı takip eden ülkeler sırayla; İsveç, Danimarka, Finlandiya, İtalya, Avusturya, Hollanda, Belçika ve Macaristan'dır.

Yıldız (2011), “*Avrupa Birliği'nde Maliye Politikalarının Uyumlaştırılması*” adlı makalesinde, Maastricht Antlaşması'nın para politikası uygulamasını merkeze yerleştirdiğini, buna karşın maliye politikasının ulusal düzeyde bırakılmasının uygun olduğunu dile getirmiştir. Yıldız'a göre; merkezden belirlenen para politikasının neden olabileceği ekonomik olumsuzluklar karşısında üye ülkelerin ulusal düzeyde belirleyip uygulayacakları maliye politikaları ile kendilerini korumaları mümkün olabilecektir. Bütçe politikalarının uyumlaştırılmasının iki ekseninde yürüdüğü belirtilen çalışmada, üye ülkelerin tek paraya geçmeden önce Maastricht kriterlerini sağlamakla yükümlü oldukları, ayrıca Büyüme ve İstikrar Paktına da taraf olmaları gerektiği aktarılmaktadır.

Kıral ve Esen (2013), “*Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler ile Türkiye'nin Ekonomik Özelliklerinin İstatistiksel Yöntemlerle İncelenmesi*” adlı makalelerinde AB'nin kuruluşundan ekonomik ve parasal birlik aşamasına kadar geçen süreç açıklandıktan sonra, üye ülkeleri diğer ülkelerden ayırt eden ekonomik göstergeleri çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemleri ile inceleyerek Türkiye'nin AB yolunda hangi grupta yer aldığını açıklamaya çalışmışlardır. Kümeleme ve Yakınsama Analizinin uygulandığı çalışmada, 2008-2010 yılına ait GSYİH büyüme oranı, kişi başına düşen gelirler, enflasyon, tüfe, bütçe dengesi, işsizlik oranı, tasarruf oranı, vb. değişkenler kullanılmıştır. 2008 yılı verilerinde Türkiye, Estonya ve Letonya'nın aynı kümede olduğu, 2009 yılı verilerinde Türkiye, Bulgaristan ve Macaristan'ın aynı kümede olduğu, 2010 yılında ise Türkiye, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya,

Macaristan ve Romanya'nın aynı kümede olduğu ifade edilmiştir. 2009 yılı analiz sonuçlarında ise Türkiye'nin AB üyesi olan Estonya, Letonya, Litvanya ve Romanya'dan daha iyi konumda olduğu saptanmıştır. 2010 yılı küme merkezleri arasındaki uzaklıklara göre birinci kümede bulunan Lüksemburg'un en güçlü olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin AB üyesi olan birçok ülkeden daha güçsüz olmadığı ve Türkiye'nin Maastricht kriterlerinden bazılarını sağladığı ifade edilmiş; bu bağlamda Türkiye'nin reform sürecini etkin bir kullanıp Maastricht kriterlerine daha da yaklaşmak için gayretlerini sürdürmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Türel (2013), *“Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci: Geçmiş ve Gelecek”* adlı makalesinde ekonomik ve parasal birliğin gelişim aşamalarını, kurallarını ve kurumsal yapısını ayrıntılı olarak ele almıştır. Üye ülke bazında derinleştirdiği çalışmada, para ve maliye politikaları arasında daha iyi bir koordinasyonun sağlanması, maliye politikasında denk bütçe ilkesini baz alan merkezi bir disiplinin oluşturulması, finansal sistemin AB genelinde uygulanacak düzenleyici kurallarla yönetilmesi ve AB'nin merkezi siyasal denetim sisteminin güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Erdem ve Ulucak (2014), *“Avrupa Birliği'nde Parasal Süreç ve Avro Krizi”* adlı çalışmalarında Maastricht kriterlerini açıklayıp, parasal birliğe ulaşmak için belli aşamalardan geçilmesi gerektiğini belirterek bunların döviz kuru birliği, tam konvertibilitenin oluşturulması, koordinasyonun sağlanması, tek merkez bankası ve ortak rezerv yönetimi ile tek para olduğunu dile getirmişlerdir. Parasal birliğin fayda ve maliyetlerine değindikleri çalışmalarında Avro'nun tesisi için oluşturulan üçlü yapıyı (Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Avro Sistem ve Avrupa Merkez Bankası) aktarmışlardır. Ardından, 2008 yılında ABD'de Mortgage piyasalarında başlayan kriz olan finansal kriz ile akabinde AB'de borç krizi şeklinde tezahür eden Avro krizini karşılaştırmışlardır. Avro'nun varlığının uluslararası piyasalarda alternatif bir ödeme aracı olması, rezerv ve portföy tutma aracı olması ve finansal piyasalarda ve dış ticaret işlemlerinde riskleri çeşitlendirme aracı olması gibi nedenlerle önemli olduğu sonucuna vardıkları çalışmalarında birliğin siyasi ve ideolojik çıkarlardan ziyade ekonomik göstergelere yoğunlaşması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Evlimoğlu ve Bozdağlıoğlu (2014), *“Küresel Kriz Sonrası Uluslararası Para Birimi Olarak Avro ve Geleceği”* adlı makalelerinde Avro'ya geçiş sürecini açıklayarak 2002-2013 yılları arasında yatırım, finansman ve rezerv para aracı olarak Avro'nun uluslararası piyasadaki rolünü anlatmışlardır. Tek parayı var olma, küçülme ve dağılma bazında değerlendirdikleri çalışmalarında, ikinci en büyük rezerv para birimi olduğu ve en fazla işlem

gören enstrümanın Avro/Dolar paritesi olduğu gerçeğinden hareketle, Avro'nun geleceğinde para biriminin değerinin korunmasının önemine dikkat çekmişlerdir.

Temür, Eroğlu, Çetin ve Eroğlu (2014), “*Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Türkiye'nin Kamu Borç Yükü Üzerine Ampirik Bir Çalışma*” adlı makalelerinde, en küçük kareler yöntemini 2000-2011 yılları arasındaki verileri kullanarak uygulamışlardır. Analizlerinde enflasyon ve faiz oranında meydana gelen artışın kamu borç yükünü azalttığını ve enflasyonun seyrinin kamu borç yükünü azaltıcı etkisinin faiz oranına kıyasla daha baskın olduğunu ifade etmiştir. Bu durumu, nominal faiz oranının reel faizlerle enflasyonun toplamından elde edildiği formülüne dayanarak açıklamıştır. Ayrıca, bütçe açığı ile döviz kurunun kamu borç yükünü artırdığını ifade etmişlerdir. Bu durumu, döviz kurundaki artışın ihracatı artırdığını ve ithalatı azalttığını; ithalattaki azalmanın etkisiyle vergi gelirlerinin azaldığını; vergi gelirlerindeki azalmanın etkisiyle bütçe açığının ve kamu borcunun arttığını ifade ederek açıklamışlardır.

Alganer ve Yılmaz (2016), “*Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri*” adlı çalışmalarında, AB bütünleşmesini 1200’lü yıllardan başlayarak günümüze kadar ilgili savaşları ve antlaşmaları kronolojik olarak açıklayarak, Avrupa Birliği bütünleşmesinin bünyesinde tüm entegrasyon modellerini barındırdığını yani birleşmenin tüm aşamalarından geçmiş olan yeryüzündeki tek örnek olduğunu ifade etmişlerdir. AB’nin sürdürülebilmesi için çıkarların uyumlaştırılmasının ve ortak aklın egemen kılınmasının mühim olduğunu, bu bağlamda ekonomik ve parasal birliğin geliştirilerek ve genişletilerek geleceğe taşınması gerektiğini belirtmişlerdir.

3.2. Amaç

Önceki bölümlerde de açıklandığı gibi, Türkiye yarım yüzyılı aşkın bir süredir AB’ye dahil olmak üzere çaba sarf etmektedir. Ankara Anlaşması’nın koyduğu gümrük birliğinin tesis edilmesi hedefi 1996 yılı itibarıyla gerçekleşmiş, artık Türkiye’nin tam üyeliğini değerlendirme durumu gündeme gelmiştir. 1999 yılında “aday ülke” statüsünü kazanan Türkiye ile müzakereler 2005 yılı itibarıyla resmen başlatılmıştır. Türkiye’nin üyeliği müzakerelerde kaydedilen ilerlemeye bağlıdır. Ancak, müzakere süreci ağır ilerlemekte; dolayısıyla da Türkiye’nin üyeliği gerçekleşmemektedir. Bu gecikmenin arkasında ekonomik gerekçelerden çok siyasi kaygılar olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu görüşün ampirik bir çalışma ile de desteklenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Avrupa ile bütünleşme çabasında olan Türkiye’nin durumunu Maastricht Kriterleri çerçevesinde analiz etmek ve

politika önerileri geliştirmektir. Bu amaca yönelik olarak takip eden bölümde faktör analizi uygulanıp bulgular tartışılmaktadır.

3.3. Yöntem ve Veri Seti

Bu çalışmada faktör analizi kullanılmış olup aşağıdaki başlık altında faktör analizine dair genel bilgiler verilmekte ilerleyen bölümlerde ise faktör analizinin Maastricht Kriterleri'ne uygulanma şekline dair kapsamlı açıklamalar yapılmaktadır. Analizde kullanılan veri seti EUROSTAT'tan alınmış olup, verilere dair kısıtlar ve gerekçeler de benzer şekilde ilgili başlık altında sunulmaktadır. Çalışma, bulguların açıklanmasıyla son bulmaktadır.

3.3.1. Faktör Analizi

Faktör analizi, gözlemsel değişkenleri kurgusal değişkenler yardımıyla açıklamayı amaçlayan istatistiksel bir tekniktir. Bu teknikte gözlemsel değişkenlerin standart biçimleri $y_1, \dots, y_p; F_1, \dots, F_q$ faktörlerinin tartılı bir toplamı olarak dile getirilir:

$$y_i = a_{i1} \times F_1 + \dots + a_{iq} \times F_q, \quad i = 1, \dots, p.$$

Buna faktör yapısı denir. Açıklamada yalınlık sağlamak için faktörlerin sayısının gözlemsel değişkenlerin sayısından daha az olması yeğlenir. Yeğlenen durum matematiksel olarak şöyle dile getirilebilir:

$$q < p.$$

Yeğlenen bir başka durum da faktörlerin birbirleriyle ilişkisiz olmalarıdır. Bu durum matematiksel olarak şöyle dile getirilir:

$$\text{Corr}(F_{j_1}, F_{j_2}) = 0, \quad j_1 \neq j_2 = 1, \dots, q.$$

Burada eşitliğin solundaki anlatım F_{j_1} ile F_{j_2} faktörleri arasındaki korelasyondur. Bu korelasyonun sıfır olması F_{j_1} ile F_{j_2} faktörlerinin ilişkisizliği biçiminde değerlendirilir. Bu ilişkisizlik F_{j_1} ile F_{j_2} faktörlerinin normal dağılımlı olması durumunda bağımsızlık biçiminde de değerlendirilebilir. Bu, her faktörün gözlemsel değişken üzerinde birbirlerinden bağımsız olarak etkiler yarattığı anlamına gelir. Faktör yapısını elde etmek demek $a_{i1}, \dots, a_{iq}$ yüklemelerini bulmak demektir. Yüklemeler gözlemsel değişkenlerle faktörler arasındaki korelasyonlardır. Korelasyonlar 1'e yakın olduklarında faktörler gözlemsel değişkenlerin yardımıyla adlandırılıp anlamlandırılabilirler. Bu yapılabildiğinde faktör döndürmesi yoluna gitmek gereksizdir. Ancak tersi durumda faktörleri anlamlandırıp adlandırmak için faktör

döndürmesi yapmak gerekli olur. Bu yola gidildiğinde önce dik döndürmeler denenir, adlandırıp anlamlandırma yine başarılamiyorsa bu kez eğik döndürmeler denenir. SPSS paket programının bir sürümünde quartimax, varimax, equamax gibi dik, promax, direct oblmin gibi eğik döndürme biçimleri vardır. Elbette bütün bunları yapabilmek için ilk olarak bir yöntem seçilerek faktör yapısının elde edilmesi gerekir. Bu amaçla geliştirilmiş *maximum likelihood*, *alfa factoring*, *image factoring* gibi yöntemler vardır. *Principal components* (Temel bileşenler) bunlardan yalnızca biridir. Bu son yöntemde faktörleri elde edebilmek için temel bileşenleri standart sapmalarına bölmek yeterlidir. Bu durumda faktörler ve temel bileşenler değerleri yalnızca ölçek bakımından başka başka olsalar bile anlamca özdeş olurlar (Korkmaz, 2000).

3.3.2. Veri Seti

Faktör analizinin uygulandığı bu araştırmada 2006 ve 2016 yılı verileri kullanılarak beş farklı parametreden oluşan Maastricht Kriterleri incelenmiştir. Bu kriterler; döviz kuru, enflasyon, faiz oranı, bütçe açığı ve devlet borçlarıdır. Analizde 27 AB üyesi ülke ve Türkiye yer almaktadır. AB üyesi ülkeler; Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan'dır. Veri bulunamaması nedeniyle Estonya analize dahil edilmemiştir. Bu analizde 2006 yılı ile 2016 yılının referans alınması iki ayrı olaya dayandırılmaktadır: 2005 yılı sonunda Türkiye ile müzakerelere resmen başlanılacağı açıklanmıştır. 2006 yılı müzakerelerin resmen başlatılmasını takip eden yıl olması dolayısıyla seçilmiştir. Öte yandan, Ekonomik ve Parasal Politika'yı konu alan 17. Fasıllarda müzakerelerin açılma kararı 2015 yılı sonunda alınmıştır. Bu bağlamda, 2016 yılı da 17. Fasılın müzakerelere açılma kararının alınmasını takip eden yıl olması dolayısıyla seçilmiştir. Veriler AB'nin resmi istatistik bürosu olan EUROSTAT'tan temin edilmiştir. Ancak, 2006 yılına dair bazı verilerin (uzun vadeli faiz oranı ve bütçe açığı/GSYİH oranı) temininde Türkiye'nin EUROSTAT'a bildirimde bulunmamış olması nedeniyle güçlük yaşanmıştır. 2006 yılına dair bu veriler güvenilir kaynaklardan temin edilerek tabloya eklenmiş; her birinin künyesi ikinci bölümde ilgili tablo altında sunulmuştur. Faktör analizine dahil edilen dört veri seti 2006 ve 2016 yıllarını ayrı ayrı yansıtacak şekilde Tablo 3.1'de sunulmuştur.

Tablo 3.1 Veri Seti

	Enflasyon		Faiz		Bütçe Açığı		Borç Stoku	
	2006	2016	2006	2016	2006	2016	2006	2016
Almanya	1.8	0.4	3.76	0.09	-1.7	1	66.5	68.2
Avusturya	1.7	1	3.8	0.38	-2.5	-1.6	67.3	83.6
Belçika	2.3	1.8	3.81	0.48	0.2	-2.5	91.1	105.9
Finlandiya	1.3	0.4	3.78	0.37	3.9	-1.8	38.2	63
Fransa	1.9	0.3	3.8	0.47	-2.4	-3.4	64.6	96.6
Hollanda	1.6	0.1	3.78	0.29	0.2	0.4	44.7	61.8
İrlanda	2.7	-0.2	3.77	0.74	2.8	-0.5	23.6	72.8
İspanya	3.6	-0.3	3.78	1.39	2.2	-4.5	38.9	99
İtalya	2.2	-0.1	4.05	1.49	-3.5	-25	102.6	132
Kıbrıs	2.2	-1.2	4.13	3.77	-1	0.3	58.7	106.6
Letonya	6.6	0.1	4.13	0.53	-0.5	0.1	9.6	40.5
Litvanya	3.8	0.7	4.08	0.9	-0.3	0.3	17.2	40.1
Lüksemburg	3	0	3.3	0.25	1.9	1.6	7.8	20.8
Malta	2.6	0.9	4.32	0.89	-2.5	1	64.5	56.2
Portekiz	3	0.6	3.91	3.17	-4.3	-2	69.2	129.9
Slovakya	4.3	-0.5	4.41	0.54	-3.6	-2.2	31	51.8
Slovenya	2.5	-0.2	3.85	1.15	-1.2	-1.9	26	78.6
Yunanistan	3.3	0	4.07	8.36	-5.9	0.6	103.6	180.8
Bulgaristan	7.4	-1.3	4.18	2.27	1.8	0.2	21	29
Çekya	2.1	0.6	3.8	0.43	-2.2	0.7	27.7	36.8
Danimarka	1.8	0	3.81	0.32	5	-0.4	31.5	37.9
Hırvatistan	3.3	-0.6	4.43	3.49	-3.4	-0.9	38.6	80.6
İngiltere	2.3	0.7	4.37	1.22	-2.8	-3	40.8	88.2
İsveç	1.5	1.1	3.7	0.54	2.2	1.2	44	42.1
Macaristan	4	0.4	7.12	3.14	-9.3	-1.7	64.5	76
Polonya	1.3	-0.2	5.23	3.04	-3.6	-2.3	46.9	54.2
Romanya	6.6	-1.1	7.23	3.32	-2.1	-3	12.3	37.4
Türkiye	9.3	7.7	17.41	10.54	-1.8	1	44.7	28.3
Referans Değer	2.9	0.3	6.24	5.12	3	3	60	60

3.3.3. Faktör Analizinin Maastricht Kriterlerine Uygulanması

Bu çalışmada AB ülkelerinin Maastricht Kriterlerine uyumunu anlamak için uygun istatistiksel tekniğin faktör analizi olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, Maastricht Kriterlerinde dile getirilen ölçütlerin birbirleriyle ilişkili olduklarının düşünülmesidir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsünün 0.5'ten büyük olduğu saptandığında ya da Bartlett küresellik testi sonucunda gözlemsel değişkenler arasında korelasyonlar olduğu saptandığında

bu düşünce desteklenir. O zaman da Maastricht Kriterleri arasında yer alan ölçütlerin daha az sayıda kurgusal ölçütle dile getirilmesi olanaklı duruma gelir.

Maastricht Kriterleri üye ülkelerin beş değişken bakımından belirtilen ölçütlere uymalarını öngörmektedir. Bu değişkenlerden ilk dört tanesi (enflasyon oranı, bütçe açığının GSYİH'ya oranı, faiz oranı ve ulusal borcun GSYİH'ya oranı) oran ölçeğinde; buna karşılık sonuncusu (bir ülkenin kendi parasını bir başka ülkenin parasına karşı son iki yılda devalüe edip etmeme durumunu gösteren değişken) ise var-yok ölçeğindedir. Bu sonuncu ölçüt, Avro'ya geçişle birlikte yürürlüğe giren ikinci sürüm Döviz Kuru Mekanizması (DKM II) dolayısıyla anlamını yitirmiş bulunmaktadır. DKM II, Avro'yu merkeze alan ve diğer ulusal paraları onun etrafında kümeleyen bir yapı kurmuş olup, Avrupa Merkez Bankaları Sistemine dahil ülkelerin ulusal paraları sadece Avro'ya karşı belirlenen merkezi kurlar oranında ($\pm\%15$) dalgalanabilmekte, ulusal paraların kendi aralarında bir kur ilişkisi bulunmamaktadır. Analize dahil edilmemiş olmakla birlikte devalüasyon ölçütünü de içeren değişkenlere ilişkin ayrıntılı açıklama aşağıdaki gibidir:

- (1) Enflasyon Oranı:** Bu oran toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalamasından en çok $\%1.5$ düzeyinde farklılaşabilir.
- (2) Faiz Oranı:** Devlet tahvilleri ve benzeri menkul kıymetler bazında ve 12 aylık dönem için ölçülen bu oran fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranından en çok $\% 2$ düzeyinde farklılaşabilir.
- (3) Bütçe Açığının GSYİH'ya Oranı:** Bu oran $\% 3$ 'ü aşmamalıdır.
- (4) Kamu Borç Stoğunun GSYİH'ya Oranı:** Bu oran $\% 60$ 'ı aşmamalıdır.
- (5) Devalüasyon:** Son 2 yılda bir üye ülkenin para birimi bir başka üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır.

Avrupa Birliği üyesi 27 ülkeye (Estonya hariç) ve Türkiye'ye ilişkin gözlem değerleri kullanılarak faktör yapısı elde etmeye yönelmeden önce Kaiser-Meyer-Olkin ölçüsüne bakmak gerekir. Bu ölçünün $\frac{1}{2}$ 'den büyük olması faktör analizinin yapılabileceğini destekler. Bir başka seçenek olarak Bartlett küresellik testi yapılabilir. R korelasyon matrisi ve I birim matris olmak üzere Bartlett Testi için hipotezler şöyle kurulmaktadır (Alkan, 2008);

H_0 : $R=I$ Korelasyon matrisi birim matristir (Değişkenler arasındaki korelasyonlar önemsizdir).

H_1 : $R \neq I$ Korelasyon matrisi ile birim matris arasında fark vardır (Değişkenler arasındaki korelasyonlar önemlidir).

Bu testte “Korelasyon matrisi birim matrise eşittir” hipotezinin reddedilmesi, değişkenler arasında korelasyon olduğu ve dolayısıyla da faktör analizinin yapılabileceği anlamına gelir.

3.4. Bulgular

2006 yılı verileriyle yapılan analize dair Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik ölçüsü Tablo 3.2’de, Barlett Küresellik Testi ise Tablo 3.3’te gösterilmektedir.

Tablo 3.2 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsü (2006 Yılı Verileriyle)

KMO	0.455
-----	-------

Tablo 3.3 Bartlett Küresellik Testi (2006 Yılı Verileriyle)

Approx. Chi-Square	29.732
Df	6
Sig.	0.000

KMO ölçüsü $0.455 < 0.5$ olduğundan faktör analizinin yapılabileceği konusunda yeterli bir kanıt sunmuyor ise de Bartlett küresellik testinde kullanılan test istatistiği faktör analizinin yapılabileceğini göstermektedir. Söz konusu testte ki-kare dağılımlı test istatistiği 29.732’dir. Serbestlik derecesi=6’dır. Anlamlılık düzeyi ise 0.000 gibi çok küçük bir değere eşittir. Bu, birinci tip hatanın $\alpha = 0.05$ olarak seçilmesi durumunda $H_0: R = I$ (gözlemsel değişkenler arasındaki korelasyon matrisi birim matristir) hipotezinin reddedilmesini gerektirmektedir. Bu da gözlemsel değişkenler arasında korelasyonlar olduğunu, faktör analizinin yapılabileceğini, olup bitenlerin çok sayıda olan gözlemsel değişkenler yerine daha az sayıda olan faktörler aracılığıyla temsil edilebileceğini göstermektedir. Nitekim 2006 yılı için dört gözlemsel değişken ile temsil edilen evren iki faktörlü faktör yapısı ile aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Tablo 3.4):

Tablo 3.4 Faktör Yapısı (2006 Yılı Verileriyle)

	F ₁	F ₂
Enflasyon Oranı 2006	0.922	
Faiz Oranı 2006	0.895	
Kamu Borç Stoğunun GSYİH’ya Oranı 2006		0.864
Bütçe Açığının GSYİH’ya Oranı 2006		-0.848

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Quartimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

F_1 Faktörünün Anlamlandırılıp Adlandırılması

2006 yılı faktör yapısına göre; F_1 faktörü enflasyon oranı ile faiz oranını öbeklemektedir. Buna göre; F_1 yükseldiğinde enflasyon oranı ile faiz oranı da yükselmektedir. Bir başka söyleyişle, söz konusu faktör, enflasyon ve faiz oranları ile yüksek korelasyonludur. Bu bağlamda; F_1 'i parasal disiplinden uzaklaşma (parasal gevşeklik / parasal gevşeme) şeklinde adlandırmak olanaklıdır. Ülkelerin parasal disiplinden uzaklaşma değerleri ranklandırılırken 1 numaralı rank en yüksek rank, 28 numaralı rank ise en düşük rank olur. Parasal disiplinden uzaklaşma Maastricht Kriterlerine göre olumsuz bir durum temsil ettiği için 1 numaralı rank “en kötü performans”, 28 numaralı rank ise “en iyi performans” olarak değerlendirilmelidir.

F_2 Faktörünün Anlamlandırılıp Adlandırılması

2006 yılı faktör yapısına göre; F_2 faktörü bütçe açığı ile kamu borç stoğunu bir arada ele almaktadır. Buna göre; F_2 faktörü bütçe açığı ve kamu borç stoğunu öbeklemektedir. Bu faktörün bileşenlerinden biri olan kamu borç stoğunun GSYİH'ya oranının yüklemesi artı değerli, buna karşın bütçe açığının GSYİH'ya oranının yüklemesi eksi değerlidir. Söz konusu faktör adlandırılırken bu durumu göz önünde bulundurmak gerekir. Bu çalışmada bu durum göz önünde bulundurularak F_2 faktörü mali disiplinden uzaklaşma olarak adlandırılmaktadır. Bunun nedeni; söz konusu faktör yüksek iken ülke yönetimlerinin gelirlerinden fazla harcama yapmaları, harcamaları borçlanma yoluyla finanse etmeleri ve bu şekilde bütçe açıklarını kapama yoluna gitmeleridir. F_2 faktörünün mali disiplinden uzaklaşma olarak adlandırılması durumunda 1 numaralı rank “en kötü performans”, 28 numaralı rank “en iyi performans” olarak nitelendirilebilir.

Avrupa Birliği ülkelerinin ve Türkiye'nin 2006 yılı faktörlerine göre rankları şöyledir:

Tablo 3.5 2006 Faktörlerine Göre Ranklar (Estonya Hariç)

	F₁: Parasal Disiplinden Uzaklaşma	Rank	F₂: Mali Disiplinden Uzaklaşma	Rank
Almanya	-0.630	23	0.553	10
Avusturya	-0.615	22	0.723	5
Belçika	-0.708	25	0.718	6
Finlandiya	-0.878	28	-1.061	23
Fransa	-0.553	20	0.636	8
Hollanda	-0.657	24	-0.258	17
İrlanda	-0.388	18	-1.245	25
İspanya	-0.202	12	-0.846	21
İtalya	-0.571	21	1.659	3
Kıbrıs	-0.449	19	0.252	12
Letonya	0.924	5	-1.118	24
Litvanya	0.138	7	-0.857	22
Lüksemburg	-0.276	15	-1.458	28
Malta	-0.267	14	0.641	7
Portekiz	-0.179	10	1.036	4
Slovakya	0.417	6	0.036	15
Slovenya	-0.247	13	-0.448	18
Yunanistan	-0.172	9	2.068	1
Bulgaristan	0.973	3	-1.328	26
Çekya	-0.321	17	-0.211	16
Danimarka	-0.760	26	-1.431	27
Hırvatistan	0.113	8	0.214	13
İngiltere	-0.199	11	0.197	14
İsveç	-0.790	27	-0.637	20
Macaristan	0.957	4	1.935	2
Polonya	-0.288	16	0.560	9
Romanya	1.579	2	-0.637	19
Türkiye	4.048	1	0.310	11

Parasal disiplinden uzaklaşma açısından bakıldığında Türkiye 2006 yılı itibariyle birinci sıradadır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu faktör açısından tek komşusu bulunmakta olup, bu ülke Romanya'dır (2. sırada). Romanya'nın 2006 yılı itibariyle henüz daha AB'ye katılmadığını hatırlatmak yerinde olacaktır. Keza parasal disiplinden uzaklaşma bakımından 3. sırada bulunan Bulgaristan da söz konusu tarih itibariyle AB üyesi değildir. Söz konusu tarih itibariyle AB henüz 25 üye ülkeden oluşmaktadır.

2006 yılı verilerine mutlak rakamlar itibariyle bakmak mümkündür. Tablo 3.1'de sunulan veri setine göre; 2006 yılı itibariyle enflasyon referans değeri %2.9 iken, Türkiye'de

enflasyon oranı bunun çok üzerinde bir değer olarak %9.3'tür. Türkiye'yi en yakın takip eden Romanya'nın enflasyon oranı ise %6.6'dır. Romanya, 2007 yılında AB'ye dahil olmuş ancak halen daha Avro Alanına girememiştir. Dolayısıyla %6.6'lık enflasyon oranı Avro Alanında yer almayan bir ülke performansı olup, Türkiye'nin performansına göre daha iyi bir duruma işaret etmektedir. En iyi performansa sahip olma durumunu iki ülke paylaşmaktadır. Bunlardan biri Avro Alanına dahil bir ülke olarak Finlandiya, öteki ise Avro Alanına giremeyen bir ülke olarak Polonya'dır. Her ikisinin de enflasyon oranları %1.3 düzeyindedir.

Öte yandan 2006 yılı itibarıyla faiz referans değeri %6.24 iken, Türkiye'de uzun vadeli faiz oranı %17.41'dir. Türkiye'yi en yakın takip eden Romanya'nın uzun vadeli faiz oranı %7.23'tür. Lüksemburg %3.3 oranındaki uzun vadeli faiz oranı ile en iyi performansa sahip ve Avro Alanı'na dahil ülke konumundadır.

Mali disiplinden uzaklaşma açısından bakıldığında ise Türkiye 27 AB ülkesi içinde 11. sıradadır. Bu rank göreceli olarak iyi bir performans olarak değerlendirilebilir çünkü mali disiplinden uzaklaşma bakımından Türkiye'yi geçen 10 ülke var demektir. Bunlardan biri Almanya olup 10. sıradadır. Kıbrıs'ın rankı ise 12'dir. Buna göre Türkiye'nin mali disiplinden uzaklaşma bakımından iki komşusu vardır: Daha kötü durumda olan Almanya ve daha iyi durumda olan Kıbrıs.

2006 yılı verilerine mutlak rakamlar itibarıyla bakmak mümkündür. Tablo 3.1'de yer alan veri setine göre; 2006 yılı itibarıyla Türkiye'nin bütçe açığının GSYİH'sına oranı -%1.8 olup %3 olan referans değere uygundur. Almanya'nın bütçe açığının GSYİH'sına oranı -%1.7 iken, Kıbrıs'ın -%1'dir. Avro Alanı'na dahil ülkelerden Finlandiya (%3.9) ile Avro Alanı'nın dışında kalan Danimarka (%5) kabul edilen referans değerinin oldukça üzerindedir.

Öte yandan 2006 yılı itibarıyla Türkiye'nin devlet borçlarının GSYİH'sına oranı %44.7 iken, gerek AB-27 ortalaması (%60.1), gerekse Avro Alanı ortalaması (%67.3) %60 olan referans değerinin üzerindedir. Avro Alanı'na dahil ülkelerden Almanya (%66.5), Avusturya (%67.3), Belçika (%91.1), Fransa (%64.6), İtalya (%102.6), Malta (%64.5), Portekiz (%69.2), Yunanistan (%103.6); Avro Alanı dışında kalan ülkelerden ise Macaristan (%64.5) referans değerinin üzerinde bir orana sahiptir. Sıralamada Türkiye etrafında kümelenen Almanya'nın devlet borçlarının GSYİH'sına oranı yukarıda belirtildiği üzere %64.5 iken, Kıbrıs'ın %58.7 olup bu rakam referans değeri aşmamaktadır.

2016 yılı verileriyle yapılan analize dair Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik ölçüsü Tablo 3.6'da, Barlett Küresellik Testi ise Tablo 3.7'de gösterilmektedir.

Tablo 3.6 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Yeterlilik Ölçüsü (2016 Yılı Verileriyle)

KMO	0.415
-----	-------

Tablo 3.7 Bartlett Küresellik Testi (2016 Yılı Verileriyle)

Approx. Chi-Square	17.433
Df	6
Sig.	0.008

KMO ölçüsü $0.415 < 0.5$ olarak yeterli değil ise de Bartlett küresellik testinde kullanılan test istatistiği faktör analizinin yapılabileceğini göstermektedir. Söz konusu testte ki-kare dağılımlı test istatistiği 17.433 bulunmaktadır. Serbestlik derecesi=6'dır. Anlamlılık düzeyi ise 0.008 gibi çok küçük bir değere eşittir. Bu, birinci tip hatanın $\alpha = 0.05$ olarak seçilmesi durumunda $H_0: R = I$ (gözlemsel değişkenler arasındaki korelasyon matrisi birim matristir) hipotezinin reddedilmesini gerektirmektedir. Bu da gözlemsel değişkenler arasında korelasyonlar olduğunu, faktör analizinin yapılabileceğini, olup bitenlerin çok sayıda olan gözlemsel değişkenler yerine daha az sayıda olan faktörler aracılığıyla temsil edilebileceğini göstermektedir. Nitekim 2016 yılı için dört gözlemsel değişken ile temsil edilen evren iki faktörlü faktör yapısı ile şöylece temsil edilmektedir (Tablo 3.8):

Tablo 3.8 Faktör Yapısı (2016 Yılı Verileriyle)

	F_1	F_2
Enflasyon Oranı 2016	0.901	
Faiz Oranı 2016	0.801	
Kamu Borç Stoğunun GSYİH'ya Oranı 2016		0.878
Bütçe Açığının GSYİH'ya Oranı 2016		-0.743

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Quartimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

2016 Yılı F_1 Faktörünün Anlamlandırılıp Adlandırılması

2016 yılı anlamlandırma ve adlandırması 2006'dan farklı değildir. 2016 yılı faktör yapısına göre; F_1 faktörü enflasyon oranı ile faiz oranını öbeklemektedir. Buna göre; F_1 yükseldiğinde enflasyon oranı ile faiz oranı da yükselmektedir. Bir başka söyleyişle, söz konusu faktör enflasyon ve faiz oranları ile yüksek korelasyonludur. Bu bağlamda; F_1 'i bir kez daha parasal disiplinden uzaklaşma şeklinde adlandırmak gerekmektedir. Buna göre; 1. sırayı "en kötü performans", 28. sırayı "en iyi performans" olarak nitelendirmek yerinde olur.

2016 Yılı F_2 Faktörünün Anlamlandırılıp Adlandırılması

2016 yılına ilişkin F_2 faktörünün anlamlandırılıp adlandırılması işlemi 2006 yılınıkiyle benzeşmektedir. 2016 yılı faktör yapısına göre; F_2 faktörü kamu borç stoğunun GSYİH'ya oranı ile bütçe açığının GSYİH'ya oranını öbeklemektedir. Buna göre; F_2 faktörü kamu borç stoğunun GSYİH'ya oranı ve bütçe açığının GSYİH'ya oranı diye adlandırılan

gözlemsel değişkenler ile yüksek korelasyonludur. Söz konusu faktörün gözlemsel değişkenlerle korelasyonlarını gösteren yüklemeler farklı işaretlerdedir. Kamu borç stokunun GSYİH'ya oranına ilişkin yükleme artı değerli, bütçe açığının GSYİH'ya oranına ilişkin yükleme ise eksi değerlidir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda F_2 faktörü mali disiplinden uzaklaşma olarak adlandırılmaktadır. Bu da Maastricht ölçütlerine göre olumsuz bir durum olduğu için mali disiplinden uzaklaşmada 1 numaralı rank “en kötü performans”, 28 numaralı rank da “en iyi performans” durumlarını temsil etmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinin ve Türkiye'nin 2016 yılı faktörlerine göre rankları şöyledir:

Tablo 3.9 2016 Faktörlerine Göre Ranklar (Estonya Hariç)

	F₁: Parasal Disiplinden Uzaklaşma	Rank	F₂: Mali Disiplinden Uzaklaşma	Rank
Almanya	-0.287	15	-0.768	19
Avusturya	-0.184	14	0.243	14
Belçika	0.111	6	0.820	7
Finlandiya	-0.482	23	0.016	16
Fransa	-0.479	22	1.086	5
Hollanda	-0.412	17	-0.649	18
İrlanda	-0.427	19	-0.128	17
İspanya	-0.529	24	1.587	2
İtalya	-0.126	11	1.521	3
Kıbrıs	0.207	5	0.513	8
Letonya	-0.474	21	-0.900	22
Litvanya	-0.182	13	-1.001	24
Lüksemburg	-0.531	25	-1.698	28
Malta	0.009	8	-0.963	23
Portekiz	0.531	3	1.383	4
Slovakya	-0.807	28	0.051	15
Slovenya	-0.423	18	0.425	9
Yunanistan	2.039	2	1.878	1
Bulgaristan	-0.536	26	-0.860	21
Çekya	-0.306	16	-1.202	25
Danimarka	-0.610	27	-0.796	20
Hırvatistan	0.110	7	0.360	11
İngiltere	-0.176	12	0.836	6
İsveç	-0.057	9	-1.307	26
Macaristan	0.250	4	0.402	10
Polonya	-0.109	10	0.270	13
Romanya	-0.458	20	0.309	12
Türkiye	4.339	1	-1.427	27

On yıl aradan sonra Türkiye'nin parasal disiplinden uzaklaşmada halen daha birinci sırada olduğu izlenmektedir. Geçen zaman dilimi içerisinde AB'nin üye sayısı 28'e yükseldiği gibi ülke pozisyonları da bir hayli değişmiştir. 2016 yılı itibariyle Yunanistan (2. sırada) Türkiye'yi takip etmektedir.

2016 yılı verilerine mutlak rakamlar itibariyle bakmak mümkündür. Tablo 3.1'e göre; 2016 yılı itibariyle enflasyon referans değeri %0.3 iken, Türkiye'de enflasyon oranı %7.7'dir. Yunanistan'da sıfır enflasyon izlenmektedir. Öte yandan, uzun vadeli faiz oranı referans değerinin %5.12 olduğu 2016 yılı itibariyle Türkiye'de %10.54'tür. Yunanistan'da ise faiz oranı %8.36 olarak gerçekleşmiş olup, Avro Alanı'na dahil olsun olmasın tüm üye ülkeler arasında açık ara en yüksek değere sahip ülke konumundadır.

2016 yılına dair ikinci faktör ülkeleri mali disiplinden sapma bağlamında sıralamaktadır. Bu listede Türkiye 27. sırada yer almakta olup, mali disiplini koruduğu ve hatta 2006 yılına kıyasla daha iyi bir konuma geldiği anlamını taşımaktadır. Mali disiplin bağlamında Türkiye İsveç (26. sırada) ile Lüksemburg'a (28. sırada) yakın durmaktadır. 2016 yılı verilerine mutlak rakamlar itibariyle bakıldığında (Tablo 3.1) Türkiye'nin bütçe açığının GSYİH'sına oranının %1'e kadar gerilediğini tespit etmek mümkündür. Bu rakam, %3 olan referans değere uygundur. Avro Alanı'na dahil olmayan İsveç için bu rakam %1.2 iken, Avro Alanı'na dahil olan Lüksemburg'un bütçe açığının GSYİH'ya oranı %1.6'dır.

Öte yandan 2016 yılı itibariyle Türkiye'nin devlet borçlarının GSYİH'sına oranı %28.3'lük değer ile daha da iyileşme kaydederken, bir kez daha gerek AB-27 ortalaması (%83.2) gerekse Avro Alanı ortalaması (%88.9) %60 olan referans değerinin üzerinde olmanın yanı sıra, 2006 yılı değerlerine kıyasla daha da iyi duruma gelmiştir. Avro Alanı'na dahil 19 ülkeden 13'ü devlet borçlarının GSYİH'ya oranı bağlamındaki referans değeri karşılayamamaktadır. Avro Alanı'na dahil ülkelerden özellikle Belçika (%105.9), İtalya (%132.0), Kıbrıs (%106.6), Portekiz (%129.9), Yunanistan (%180.8) kritik derecede borçlanmış ve borcunun sürdürülmesinde sorun yaşama ihtimali yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Avro Alanı dışında kalan Hırvatistan (%80.6), İngiltere (%88.2) ve Macaristan (%76) görece düşük borçlanma oranına sahip olmakla birlikte referans değeri aşan bir borç yüküne sahiptir.

Özetle söylemek gerekirse; Türkiye müzakerelerin resmen açıldığı tarihten bu yana parasal alanda fazlaca mesafe kat edemezken, mali alanda Avro Alanı'na dahil olsun ya da olmasın üye ülkelere kıyasla oldukça iyi bir performansa sahiptir.

SONUÇ

Avrupalı ülkeler kıtada yeni bir savaşı imkansız hale getirmek amacıyla kurdukları Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun ötesine geçerek bugün 28 ülkenin taraf olduğu Avrupa Birliği'nin birer parçası konumuna ulaşmışlardır. Almanya, Fransa, İtalya ve Benelüks ülkelerinden oluşan 6 ülkenin başlattığı bütünleşme hareketi kapsam ve coğrafi alan bakımından kademeli olarak genişlemiştir. Roma Antlaşması'nın koyduğu hedefler doğrultusunda 1968 yılında 6'lar Avrupası'nda gümrük birliği yaratılmış; 1992 yılı sonunda Tek Avrupa Senedi'nin hedefleri doğrultusunda 12 üye ülkeyi kapsayan coğrafi alanda malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı Avrupa İç Pazarı tesis edilmiştir.

1979 yılında Bretton Woods Sistemi'nin yerine geçen Avrupa Para Sistemi ve ECU uygulaması, 1999 yılında Avrupa Merkez Bankaları Sistemi / Avro Sistem ve Avro'ya dönüşmüştür. Avrupa Para Enstitüsü'nün de yerini Avrupa Merkez Bankası'na bıraktığı bu yeni sistemin dayanağını Maastricht Antlaşması oluşturmaktadır. Maastricht Antlaşması; ortak pazar ve ekonomik parasal birlik yaratmak yoluyla üye ülkelerde enflasyonist olmayan ve sürdürülebilir, yaşam kalitesini artıran ve kapsayıcı, rekabet gücü yüksek bir ekonomik düzen yaratmayı amaç edinmiştir. Bu doğrultuda; serbest rekabete dayalı açık piyasa ilkesine uygun olarak döviz kurlarının değişmemek üzere sabitlenmesi, tek para uygulamasına geçilmesi, tek para politikasıyla döviz kuru politikasının yönetiminin tanımlanması öngörülmüştür. Fiyat istikrarının sağlanması, tek paranın kendi değerinin korunması temel amaçlar arasında olup; makul bir kamu finansmanı ve para politikası ile sürdürülebilir ödemeler dengesi bunları tamamlayan uygulamalardır.

Kademeli olarak tek Avrupa parasının yürürlüğe girmesini öngören Maastricht Antlaşması'nın verdiği yetki çerçevesinde 3 aşamalı bir çalışma planı doğrultusunda Avro Alanı yaratılmıştır. Antlaşma ile yaratılmak istenen Ekonomik ve Parasal Birliğin sırasıyla tek para (Avro), Avro Sistem, Döviz Kuru Mekanizması-II ve Maastricht Kriterleri (Ekonomik Yakınlaşma Kriterleri) olarak sıralanabilecek dört ana unsur bulunmaktadır. Bunlardan Maastricht Kriterleri; Avro'nun güçlü ve istikrarlı bir para olması, para ve döviz kuru politikasının etkinliğinin sağlanması, üye ülke ekonomilerinin bir diğerine yakınlaşması ve tüm bunların sürdürülmesi bağlamında önemle üzerinde durulan kriterlerdir. Maastricht Kriterleri aynı zamanda yönetimi Avrupa Merkez Bankası'na bırakılan para politikası ile üye devletler eliyle yürütülen maliye politikası arasında eşgüdüm sağlamak üzere geliştirilmiş iki

koşul içermektedir. Bu iki kriterin (bütçe açığı ve devlet borç stoğu) uygulamaya nasıl aktarılacağı zaman içerisinde akdedilen İstikrar ve Büyüme Paktı ile belirlenmiştir.

AB'ye üye devletlerin hepsi Avro kullanmamaktadır. 28 üye devletin sadece 19'u Avro Alanı'na dahil olup, bunlar Ekonomik ve Parasal Birliğin koşullarını yerine getirmekle yükümlüdür. Bunlar dışında Ekonomik ve Parasal Birliğin koşullarını yerine getirmekle birlikte hem Döviz Kuru Mekanizması'nın (II) hem de Avro Alanı'nın dışında kalmayı tercih eden iki üye ülke bulunmaktadır. Benzer şekilde Ekonomik ve Parasal Birliğin koşullarını yerine getirmekle birlikte Döviz Kuru Mekanizması'na (II) dahil olan ancak Avro Alanı'nın dışında kalan bir üye ülke mevcuttur. Henüz Ekonomik ve Parasal Birliğin koşullarını yerine getirememiş dolayısıyla hem Döviz Kuru Mekanizması'nın (II) hem de Avro Alanı'nın dışında kalan 6 üye ülke bulunmaktadır. Dolayısıyla, AB'ye üye devletler Ekonomik ve Parasal Birliğe değişik yoğunlukta taraf olmuşlardır.

AB'ye üye olmak isteyen bir ülke bir dizi siyasi ve ekonomik kriterlerin yanı sıra AB müktesebatını bütünüyle üstlenebilme kuralını içeren Kopenhag Kriterlerini karşılamak durumundadır. Kopenhag Siyasi Kriterleri; *“demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı”*ni öngörürken; Kopenhag Ekonomik Kriterleri; *“işleyen ve aynı zamanda Birlik içindeki rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı”*ni öngörmektedir. Kopenhag Kriterleri'nin AB Müktesebatını üstlenebilme kuralı ise; *“siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olma durumu”*nu içermektedir. Bu açıdan bakıldığında Maastricht Kriterleri'ne uyum aday ülke için karşılanması gereken bir koşul durumundadır.

Türkiye, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurmak suretiyle tercihini Avrupa ile bütünleşme yönünde kullanmıştır. 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması'nın amacı; taraflar arasında ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek yoluyla Türkiye ekonomisinin kalkınmasına ve yaşam standardının yükseltilmesine katkıda bulunmaktır. Anlaşma hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç evrede taraflar arasında kademeli olarak gümrük birliğinin tesis edilmesini öngörmüş ve bu çerçevede yapılacak işleri tanımlamıştır. Gümrük Birliği; taraflar arasındaki dış ticarete uygulanan gümrük vergileri ile eş etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının ve benzer sonuçlar doğuran tüm uygulamaların yasaklanmasını, Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ticaretinde uygulanmak üzere Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'nin kabul edilmesini ve ayrıca Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun dış ticarete uyguladığı diğer tedbirlere Türkiye'deki uygulamaların yaklaştırılmasını öngörmektedir. Ankara Anlaşması hükümleri uyarınca, son dönem gümrük birliğine dayanmakta olup, aynı

zamanda tarafların ekonomi politikaları arasında koordinasyonun güçlendirilmesini de içermektedir.

Ankara Anlaşması'nın koyduğu gümrük birliğinin tesis edilmesi hedefi 1996 yılı itibariyle gerçekleştirilmiş ve Türkiye'nin tam üyeliğini değerlendirme durumu gündeme gelmiştir. Helsinki Zirvesi'nde "aday ülke" statüsünü kazanan Türkiye ile müzakereler 2005 yılı itibariyle resmen başlatılmıştır. Bugüne kadar 35 fasıldan sadece 15 tanesi müzakerelere açılmış; 1 tanesi geçici olarak kapatılmış; 3 tanesinde tarama süreci tamamlanmış; buna karşın 14 tanesi siyasi blokaja maruz kalmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan 17 No.lu Fasıl müzakereler 2015 yılı sonunda başlatılmıştır. Ekonomik ve Parasal Politika başlığını taşıyan 17. Fasıllar esas itibariyle merkez bankalarının bağımsızlığı, kamu sektörünün merkez bankaları eliyle doğrudan finanse edilmesinin yasaklanması ve kamunun finansal kurumlara imtiyazlı erişiminin önlenmesi konularını içermektedir. Maastricht Kriterleri 17 No.lu Fasıllar ile doğrudan bağlantılıdır.

Taraflar arasındaki müzakere süreci ağır ilerlemekte, ne yazık ki Türkiye'nin üyeliği gerçekleştirilememektedir. Üyeliğin gerçekleşmemesinin arkasında ekonomik gerekçelerden çok siyasi çekinceler olduğu düşünülmektedir. Bu görüşün doğrulanması ve Türkiye'nin Maastricht Kriterleri çerçevesinde üye ülke performansları ile kıyaslanması için yapılan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden faktör analizine başvurulmuş, 2006-2016 yılları arasındaki on yıllık dönemde gerçekleşen değişim tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre;

1) Enflasyon oranı kriteri bakımından Türkiye'nin performansı kötüdür. 2006 yılında Türkiye'nin %9.3 olan enflasyon oranı 2016 yılında %7.7 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar üye ülkeler arasında ekonomik yaklaşmanın sağlanması için referans alınan değerlerin (2006: %2.9 ve 2016: %0.3) çok üzerindedir. Bunun yanı sıra, enflasyon bağlamında ranklarda en üstte bulunan Türkiye'nin 2006 ve 2016 yılı oranları ile 2006 yılında ikinci sırada yer alan Romanya'nın enflasyon oranı (%6.6) arasında; benzer şekilde 2016 yılında ranklarda ikinci sırada yer alan Yunanistan'ın enflasyon oranı (%0) arasında açık ara fark bulunmaktadır.

2) Uzun vadeli faiz oranı kriteri bakımından da Türkiye'nin performansı kötüdür. 2006 yılında Türkiye'nin %17.41 olan uzun vadeli faiz oranı 2016 yılında %10.54 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar da benzer şekilde üye ülkeler arasında ekonomik yaklaşmanın sağlanması için referans alınan değerlerin (2006 %6.24 ve 2016 %5.12) çok üzerindedir. Uzun vadeli faiz oranı bakımından Türkiye'nin ne 2006 yılında kendisini ikinci sırada takip eden Romanya (%7.23) ile ne de 2016 yılında ikinci sırada yer alan Yunanistan (%8.36) ile eşdeğer olduğu, parasal gevşeklik açısından arzu edilmeyen bir liderliği koruduğu

görülmektedir. Sonuç olarak; enflasyon oranı ile uzun vadeli faiz oranı göstergelerini içeren parasal konularda Türkiye hiçbir dönemde üye ülkelere yaklaşamamıştır.

3) Bütçe açığı/GSYİH oranı bakımından Türkiye yüksek bir performans göstermektedir. 2006 yılında Türkiye'nin -%1.8 olan bütçe açığı/GSYİH oranı 2016 yılında %1 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar üye ülkeler arasında ekonomik yaklaşmanın sağlanması için referans alınan üst sınır (tüm yıllar için maksimum %3) ile uyumludur. Buna karşın, hali hazırda AB üyesi iki ülkenin – Avro Alanı'na dahil Finlandiya (%3.9) ile Avro Alanı dışındaki Danimarka'nın (%5) – 2006 yılı göstergeleri kabul edilen eşik değerinin çok üzerindedir. 2016 yılı verilerine bakıldığında tüm üye ülkelerin çeşitli yaptırımlar içeren aşırı açık prosedürü gereği nispeten bütçe disiplini sağladığı görülmektedir. Her ikisi de Avro alanına dahil Almanya'nın bütçe açığı / GSYİH oranı %1 iken, Kıbrıs'ın %0.3'dür. %1 oranına sahip aday ülke statüsündeki Türkiye bütçe açığı normunu karşılamış görülmektedir.

4) Devlet borç stoğu/GSYİH oranı bakımından da Türkiye oldukça iyi bir performans göstermektedir. 2006 yılında Türkiye'nin %44.7 olan devlet borç stoğu/GSYİH oranı 2016 yılında %28.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar üye ülkeler arasında ekonomik yaklaşmanın sağlanması için referans alınan üst sınırın (tüm yıllar için maksimum %60) bir kez daha altındadır. Devlet borçlarının GSYİH'ye oranının müzakerelerin açılışını takip eden on yıllık süreçte hızla azaldığı izlenmektedir. Buna karşın Yunanistan (%180.8), İtalya (%132), Portekiz (%129.9), Kıbrıs (%106.6), Belçika (%105.9) gibi Avro Alanı'na dahil ülkelerin devlet borç stoğu/GSYİH oranı astronomik rakamlara ulaşmıştır. Türkiye'nin devlet borçlanma normlarını çoktan karşılamış olduğu açıkça görülmektedir.

5) Mali disiplin bağlamında 2006 yılı itibariyle Türkiye bir yandan AB'yi kuran ülkelerden Almanya, diğer yandan AB'ye 2004'te katılmış bulunan Kıbrıs'a yaklaşmış durumdadır. 2016 yılı itibariyle de daha da iyileşmiş performansı ile bu kez kuruculardan Lüksemburg (Avro Alanı'nda) ve 1995 yılında üye olmuş bulunan İsveç (Avro Alanı dışında) ile mali göstergeler bakımından yaklaşmıştır. Sonuç olarak; bütçe açığı ve devlet borçlanması göstergelerini içeren mali konularda Türkiye birçok üye ülkeden daha iyi performans sergilemektedir.

Ampirik çalışmalarla da desteklendiği gibi, Türkiye müzakerelerin resmen açıldığı tarihten bu yana parasal alanda fazlaca mesafe kat edememiştir. Esasında, 2001 ekonomik krizinin hemen ardından uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında bankacılık sektörü yeniden yapılandırılmış, Merkez Bankası bağımsızlaştırılmış, enerji, tarım, telekomünikasyon gibi birçok sektörde yasal ve yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Mali disiplinin sağlanmasına yönelik kararlı adımlar atılmış; %43 oranındaki devalüasyonu takiben

dalgalı kur rejimine geçilmiştir. 2002 yılında çeşitli düzenlemelerle uygulamaya aktarılan sıkı para politikası ve mali disiplin sayesinde Türk Lirası güçlenmiş, verimlilik artmış enflasyon tek haneli rakamlara düşürülebilmektedir. 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla Merkez Bankası “açık enflasyon hedeflemesi” uygulamasına başlamıştır. Ne var ki; bir yandan başta ABD ve AB olmak üzere tüm ülkeleri derinden etkileyen küresel ekonomik kriz, diğer yandan Afrika kıtasında başlayıp daha sonra Orta Doğu’ya yayılan siyasi kriz kümülatif etkilerde bulunarak uluslararası ekonomik sistemde hiç arzu edilmeyen ölçüde korumacılık, ayrımcılık ve hatta düşmanlık ile sonuçlanmıştır. Böylesine bir risk ortamında Türkiye’nin enflasyon ile mücadelesi sonuç vermemiş; faiz oranlarının referans seviyeye çekilmesi de mümkün olamamıştır.

Buna karşın, Türkiye mali alanda Avro Alanı’na dahil olsun ya da olmasın en iyi performans gösteren üye ülkelerle yarışacak noktadadır. 2016 yılı itibarıyla, ülkemiz ne acıdır ki müzakerelerin 14 fasılda askıya alınmasına neden olan Yunanistan (mali disiplinden sapma konusunda 1. sırada), Kıbrıs (8. sırada) ve Fransa’yı (5. sırada) özellikle mali disiplin bağlamında açık arayla geçmiş durumdadır. Avro Alanı’nın bir parçası olan söz konusu ülkeler İstikrar ve Büyüme Pakti kurallarını karşılamaktan yoksun iken Türkiye ile müzakereleri siyaseten engellemeleri düşündürücüdür.

2000’li yılların başında borç sarmalı yüzünden ekonomik krizle yüzleşen Türkiye, uyguladığı mali disiplin ile makroekonomik istikrarın sağlanması konusunda önemli kazanımlar sağlamıştır. Bu kazanımların sağlanmasında hiç kuşkusuz AB’ye üyelik perspektifinin verilmiş olmasının payı büyüktür. Başta Maastricht Kriterleri olmak üzere üyelik için üstlenilmesi istenen tüm yükümlülükler Türkiye’nin ekonomik istikrarının sağlanmasında çipa görevi üstlenmektedir. Berberoğlu’nun da (2011) tespit ettiği gibi 2008 küresel finansal – ekonomik krizden üye ülkelere kıyasla daha az hasarla çıkmış olması Türkiye’nin ekonomik anlamda gücünün bir göstergesidir. Hiç kuşkusuz, Türkiye’nin güçlü ekonomik performansı ve istikrarı sınır komşusu AB’nin istikrarı ve refahı için de elzemdir. Akçay’ın da (2011) belirttiği gibi Türkiye’nin dinamik ekonomik yapısı AB ekonomisine olumlu katkılarda bulunacaktır. Bu bağlamda Türkiye ile müzakerelere karşılıklı yarar ekseninde bakılması; siyasi çekişmeler bir kenara bırakılarak müzakerelere kaldığı yerden sonuç odaklı bir yaklaşımla devam edilmesi doğru bir yaklaşım gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağır, H. (2010). “Avrupa Bütünleşmesinin Derinleşmesi ve Genişlemesi”. M. Kar (ed.). *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye Ortak Politikaların Oluşumu ve Uyumlaştırılması*. Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, s. 18-21.
- Akçay, B. (2008). “Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye”. *Maliye Dergisi*, 155(2): 11-38.
- Akçay, B. (2011). “Aday Ülke Statüsü Kazanımı Sonrasında Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Ekonomik Entegrasyonu: Koşullar ve Kısıtlar”. *Maliye Dergisi*, 160(1): 1-27.
- Akçay, B. (2012). “Ekonomik ve Parasal Birlik”. B. Akçay, G. Bayraktaroğlu Özçelik (ed.). *Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği: Serbest Dolaşım ve Politikalar*. Seçkin Kitabevi, Ankara, s.327-381.
- Akçay, B. (2013). “Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Ekonomik Bütünleşmesi”. B. Akçay; S. Akgül Açıkmeşe (ed.). *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Turhan Kitabevi, Ankara, s. 269-271 ve 327.
- Akçay, B. (2014). “Ekonomik ve Parasal Birlik”. B. Akçay ve İ. Göçmen (ed.). *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar, Politikalar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 351-352.
- Akçay, B. ve Göçmen, İ. (ed.). (2014). *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar, Politikalar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Akdemir, E. (2014). “Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi”. B. Akçay ve İ. Göçmen (ed.). *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar, Politikalar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 42-43.
- Akşemsettinoglu, G. (2011). “Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 10(1): 1-18.
- Alganer, Y. ve Yılmaz, Ç. (2016). “Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri”. *Journal of Life Economics*, 3(1): 93-115.
- Akın, Y. K. ve Turgan, S. G. (2008). “Ülkelerin Ekonomik Göstergelerinin Avrupa Birliği’ne Üye Olmadaki Etkisinin İstatistiksel Tekniklerle Belirlenmesi”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2): 121-140.
- Alkan, Ö. (2008). *Temel Bileşenler Analizi ve Bir Uygulama Örneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aytaç, D. (2006). “Maastricht Antlaşması Yakınlaşma Kriterleri Çerçevesinde Bütçe Disiplini ve Türkiye ile İlgili Bir Karşılaştırma”. *Sosyoekonomi dergisi*, 4(4): 137-151.

- Berberoğlu, B. (2011). “2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 105-130.
- Değer, K. ve Öztürk, L. (2003). “Parasal Birliğin Üye Ülkeler Açısından Fayda ve Maliyetleri”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2(4): 103-121.
- Ekmekçiler, Ü. S. (2007). “Avrupa Para Sistemi ve AB-Türkiye İlişkilerinin Türk Para Sistemine Etkileri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22): 362-394.
- Engin, E. ve Yeşiltepe, E. (2009). “Global Ekonomik Krizin Gölgesinde Türkiye’nin Maastricht Kriterlerine Uyumu”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2): 18.
- Eraslan, M. T. (2011). “*Ekonomik ve Parasal Birliğin Teknik Yapısı ve Türkiye’nin Sisteme Dahil Olması*”. T.C. Başbakanlık DPT Uzmanlık Tezi, s. 134. (Yayınlanmış tez kitabı).
- Erdem, E. ve Ulucak, R. (2014). “Avrupa Birliği’nde Parasal Süreç ve Euro Krizi”. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1): 19-42.
- Erhan, Ç. ve Akdemir, Ç. (2008). “Avrupa Bütünleşmesi”. B. Akçay, S. Kahraman. ve S. Baykal. (ed.). *Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeleri*. Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 18-19.
- Ertürk, E. (1998). *İktisadi Birleşmeler Teorisi ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (WTO-GATT, AB, ECO, KEİB, ICO, TİFTA, D-8)*. Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Evlimoğlu, U. ve Bozdağlıoğlu, Y. (2014). “Küresel Kriz Sonrası Uluslararası Para Birimi Olarak Euro ve Geleceği”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (23): 269-292.
- Genç, Ö. (2008). “İstikrar ve Büyüme Paktı”. B. Akçay, S. Kahraman ve S. Baykal (ed.). *Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeleri*. Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 69-70.
- Gökdere, A. (2008). “Zayıf Euro Avrupa Birliği’ni Bölüyor mu?”. B. Akçay, S. Kahraman ve S. Baykal (ed.). *Avrupa Birliği’nin Güncel Sorunları ve Gelişmeleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 55-56.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (2016). *Açılan Müzakere Fasıllarında Ne Durumdayız?*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 281.yayın, İstanbul.
- Kar, M. (2010). “Avrupa Para Birliği ve Ortak Para Politikası”. M. Kar (ed.). *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye, Ortak Politikaların Oluşumu ve Uyumlaştırılması*. Ekin Yayınevi, Bursa, s. 270-310.

- Kar, M. ve Acar, M. (2010). "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri". M. Kar (ed.). *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye, Ortak Politikaların Oluşumu ve Uyumlaştırılması*. Ekin Yayınevi, Bursa, s. 55-95.
- Karabulut, K., Ersungur, Ş. M. ve Polat, Ö. (2008). "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'nin Ekonomik Performanslarının Karşılaştırılması: Veri Zarflama Analizi". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1): 1-11.
- Karluk, S. R. (2014). *Avrupa Birliği Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*. Beta Basım Yayın A.Ş., İstanbul.
- Kıral, G. ve Esen, B. (2013). "Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler ile Türkiye'nin Ekonomik Özelliklerinin İstatistiksel Yöntemlerle İncelenmesi". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1): 173-188.
- Korkmaz, A. (2000). *Faktör Analizi ve Parametrik Olmayan Teknikler ile Ceza Yargılama Sürecinin Son Soruşturma Döneminin İncelenmesi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kösekahyaoglu, L. (2008). "Maastricht Kriterleri Açısından Türkiye ve 10 Yeni Avrupa Birliği Üyesi: Parasal Birliğe Ne Kadar Hazırlar?". İ. Kalaycı (ed.). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. Ş., İstanbul, s. 287-288.
- Kunter, K., İpeker, M., Vuslat, U. S. ve Çamlıca, F. (2006). "Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Kamu Borç Stokunun Sürdürülebilirliği: Maastricht Kriterlerine Uyum Sürecinin Çeşitli Senaryolar Işığında Değerlendirilmesi". İ. Kalaycı. (ed.). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. Ş., İstanbul, s.244, 278-279.
- Mehter Aykın, S. ve Tache, I. (2017). "Five Decades Pledge For Turkey: Ankara Agreement and Beyond". *Journal of Smart Economic Growth*, 2(4): 65-77.
- Morgil, O. (2006). "Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye'nin Uyum Süreci". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(2): 91-102.
- Örnek, İ. (2007). "Avrupa Para Birliği Bir Optimal Para Alanı mı?". Selçuk Üniversitesi *İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13): 154-179.
- Özbilen, Ş. ve Koç, E. (2004). "Euro'ya Geçişin AB Ülkelerinde Ortaya Çıkardığı Sonuçlar". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 83-94.
- Özdeşer, H. (2015). "Avrupa Merkez Bankası'nının (AMB) Euro Yönetimindeki Etkinlik Sorununun Analizi". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(2): 467-482.

- Özden, Ü. H. (2011). “Faktör Analizi ve Veri Zarflama Analizi ile AB’ye Üye ve Seçilmiş Bazı Ülkelerin Karşılaştırmalı Analizi”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1): 127-145.
- Özel, S. (2000). *Türkiye’de Enflasyon, Devalüasyon ve Faiz*. Alkım Yayıncılık, İstanbul.
- Özkan-Günay, N. (2007). “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’nin Maastricht Kriterlerine Göre Performansı”. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 15(1): 83-116.
- Sakal, M. (2003). “Euro’ya Geçiş Sonrası Avrupa Birliği’nde Mali Disiplin, Borçlanma Politikaları ve Türkiye’ye Yansımalar”. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (29): 129-150.
- Savaş, V. F. (2006). “Ekonomik Açıdan Parasal Birlik ve Ulusal Egemenlik”. İ. Kalaycı (ed.). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. Ş., İstanbul, s. 214.
- Seyidoğlu, H. (2015). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*. Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Temür, Y., Çetin, A., Eroğlu, N. ve Eroğlu, İ. (2014). “Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Türkiye’nin Kamu Borç Yükü Üzerine Ampirik Çalışma”. *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B. Dergisi*, 18(1): 229-243.
- Tezcan, E. (2013). “Türkiye’nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyumu”. B. Akçay ve S. Akgül Açıkmeşe (ed.). *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Turhan Kitabevi, Ankara, s.327.
- Tonus, Ö. (2000). “Avrupa Birliği’nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye”. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Turanlı, M., Özden, Ü. H. ve Türedi, S. (2006). “Avrupa Birliği’ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9): 95-108.
- Türel, O. (2013). “Avrupa Birliği’nde Ekonomik ve Parasal Birlik Süreci: Geçmiş ve Gelecek”. *Odtü Gelişme Dergisi*, 40(2): 395-432.
- Utkulu, U. (2006). “Avrupa Parasal Birliği, Optimum Para Sahası ve Türkiye”. İ. Kalaycı (ed.). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler*. Beta Basım A. Ş., İstanbul, s. 228-229.
- Uysal, C. (2001). “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (1): 140-153.
- Yıldız, H. (2011). “Avrupa Birliği’nde Maliye Politikalarının Uyumlaştırılması”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2): 111-134.

İnternet Kaynakları

- Ankara Anlaşması, Türkiye ile AET Arasında bir Ortaklık Yaratan Antlaşma, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-_ankara-anlasmasi_-12-eylul-1963-.tr.mfa (erişim tarihi: 10.12.2016).
- Avrostat HICP-inflation rate %, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=t ec00118> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, Maastricht Kriterleri, <https://www.ab.gov.tr/301.html> (erişim tarihi: 22.05.2018).
- Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma, md. 128(1) ve 282. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (erişim tarihi: 08.02.2018).
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (Bümko), Bütçe Açığı/GSYH Oranı Verileri, <http://www.bumko.gov.tr/TR,155/kamu-kesimi-borclanma-geregi-ve-finansmani.html> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (Bümko), Türkiye Kamu Borç Stoku/GSYH Oranı Verileri, <http://www.bumko.gov.tr/TR,7044/temel-ekonomik-buyuklukler-2000-2018.html> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- Dilekli, S. ve Yeşilkaya, K. (2002). “Maastricht Kriterleri”. DPT, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf (erişim tarihi: 01.04.2018).
- Eğilmez, M. “Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye”. <http://www.mahfiegilmez.com/2015/03/enflasyon-hedeflemesi-ve-turkiye.html> (erişim tarihi: 11.02.2018).
- Eğilmez, M. “Kur Rejimleri ve Türkiye Uygulaması”. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/10/kur-rejimleri-ve-turkiye-uygulamas.html> (erişim tarihi: 07.04.2018).
- Eğilmez, M. “Maastricht Kriterlerinde Son Durum ve Türkiye”. <http://www.mahfiegilmez.com/2016/10/maastricht-kriterlerinde-son-durum-ve.html> (erişim tarihi: 24.12.2017).
- Ekodialog, Avrupa Parasal Birliği ve Euro, http://www.ekodialog.com/uluslararası_ekonomi/avrupa-parasal-birligi-Avro.html (erişim tarihi: 25.03.2018).

- European Commission, (2016). “Turkey 2016 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2016 Communication on EU Enlargement Policy [COM(2016) 715 final], SWD(2016) 366 final of 9.11.2016, Brussels.” https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf (erişim tarihi: 07.04.2018).
- Eurostat, General Government Deficit and Surplus Annual Data, AB Üyesi Ülkeler İstatistikleri: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- Eurostat, General Government Gross Debt, AB Üyesi Ülkeler: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- Eurostat, Maastricht Criteria Bond Yields, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00097&plugin=1> (erişim tarihi: 23.05.2018).
- İktisadi Kalkınma Vakfı, Avro Artı Paketi, <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=384> (erişim tarihi: 08.04.2018).
- İktisadi Kalkınma Vakfı., Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma, Madde 2, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf> (erişim tarihi: 06.08.2016).
- İktisadi Kalkınma Vakfı, Ekonomik ve Parasal Birlik, http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=230 (erişim tarihi: 25.03.2018).
- İktisadi Kalkınma Vakfı, İstikrar ve Büyüme Paketi, <http://esozluk.ikv.org.tr/icerik.asp?id=457> (erişim tarihi: 09.04.2018).
- Mehter Aykın, Avrupa Birliği Ders Notları <http://aves.akdeniz.edu.tr/sibelaykin/dokumanlar> (erişim tarihi: 12.04.2018).
- Schuman Deklarasyonu, 9 Mayıs 1950, <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf> (erişim tarihi: 08.04.2018).
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Katılım Müzakereleri, <https://www.ab.gov.tr/37.html> (erişim tarihi: 15.04.2018).
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum, <https://www.ab.gov.tr/65.html> (erişim tarihi: 16.04.2018).
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Müzakere Çerçeve Belgesi, <https://www.ab.gov.tr/46229.html> (erişim tarihi: 16.04.2018).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=82> (erişim tarihi: 11.12.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 17-Ekonomik ve Parasal Politika, https://www.ab.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/17_EkonomikveParasalPolitika.pdf (erişim tarihi: 17.04.2018).

Türkiye 2006-2010 10 Yıl Vadeli Devlet Tahvili Faiz Oranları <https://fred.stlouisfed.org/series/IRLTST01TRQ156N> (erişim tarihi: 23.05.2018).

World Bank, Gross Domestic Product 2016, <https://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> (erişim tarihi: 15.03.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı	Mine GENÇ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Konyaaltı Lisesi, Antalya, 2006
Lisans Diploması	Eskişehir Anadolu Üniversitesi, İngilizce İktisat, 2012
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Borsa İstanbul
Çalıştığı Kurum	Türkiye Vakıflar Bankası T. A. O. Genel Müdürlüğü
E-Posta	mineegenc@gmail.com , mine.genc@vakifbank.com.tr